

Kalevalan rikoksia

Kullervo

rikosoikeutemme kehityksestä vuodesta 1734 nykypäivään

Veera Kaunisvaara
Pro gradu-tutkielma
Rikosoikeus
Kevät 2013

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kalevalan rikoksia. Kullervo. Rikosoikeutemme kehityksestä vuodesta 1734 nykypäivään.

Tekijä: Kaunisvaara, Veera

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: IX+97

Vuosi: Kevät 2013

Tiivistelmä:

Maisteritutkielmani on katsaus suomalaisen rikosoikeuden historiaan. Käsittelen Kullervon tarinaa *Kalevalassa*, hänen tekemiään rikoksia ja häntä kohtaan tehtyjä rikoksia. Tarkasteleman rikokset ovat murhan yritys, ihmiskauppa, murha, insesti, kansanmurha sekä itsemurha. Tutkin, miten näistä rikoksista olisi tuomittu vuoden 1734 lain mukaan, vuoden 1889 lain mukaan ja mitä niistä tuomittaisiin nykypäivänä, vuonna 2013. Aineistonani käytän kyseisten vuosien lakeja, oikeustapauksia sekä oikeuskirjallisuutta ja muuta kirjallisuutta. Tutkielmassani vertailen rikosnimikkeiden, tunnusmerkistöjen sekä rangaistuslajien ja -asteikkojen kehitystä.

Tutkielmastani voi huomata, kuinka rikosoikeutemme on kehittynyt muutaman sadan vuoden aikana. Vuoden 1734 rikoskaari oli varsin raaka ja kuolemanrangaistus oli usean rikoksen rangaistus. Niin sanottua yleistä osaa rikoskaareissa ei ollut ja tunnusmerkistöt olivat yksityiskohtaisia. Vuoden 1889 lain ja nykyisin voimassa olevan rikoslain muotoilussa, yleisissä opeissa ja rangaistusasteikoissa ei sen sijaan ole suuria eroja. Samat oikeusperiaatteet ovat edelleen vallitsevan oikeustajun mukaisia ja rangaistukset ovat pysyneet samankaltaisina. Ajan kuluessa lain kieli ja muotoilu ovat muuttuneet, rikoslakiin on tullut lisää rikoksia ja kansainvälisyys on nykyään osa rikoslakiamme.

Avainsanat: rikosoikeus, rikoshistoria, vuoden 1734 rikoskaari, vuoden 1889 rikoslaki

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

Sisällysluettelo

Lähdeluettelo.....	IV
Lyhenteet.....	IX
1. Johdanto	1
2. Kullervon tarina	4
3. Miksi Kullervo ajautuu rikosten tielle?.....	8
3.1. Erilaisia teorioita rikollisuudesta.....	8
3.2. Kullervon rikokset nykymaailmassa	15
3.3. Yhteenveto	16
4. Yleistä sovellettavista laeista	18
4.1. Vuoden 1734 rikoskaari	18
4.2. Vuoden 1889 rikoslaki	19
4.3. Rikoslaki vuonna 2013.....	21
5. Rikosasteikkoa harkittaessa huomioon otettavia seikkoja	23
5.1. Kullervon ikä.....	23
5.2. Vuoden 1734 rikoskaari	23
5.3. Vuoden 1889 rikoslaki	24
5.3.1. Vastuukärajat.....	24
5.3.2. Syyntakeisuus, vähentynyt syyntakeisuus ja syyntakeettomuus	25
5.3.3. Rangaistuksen vähentäminen	28
5.3.4. Yritys.....	29
5.4. Rikoslaki vuonna 2013.....	31
5.4.1. Vastuukäraja.....	31
5.4.2. Täydessä ymmärryksessä, täyttä ymmärrystä vailla vai ymmärrystä vailla?	32
5.4.3. Lieventämisperusteet.....	34
5.4.4. Rangaistusasteikon lieventäminen	35
5.4.5. Painavien syiden vaatimus	35
5.4.6. Nuorisorangaistus.....	36
5.4.7. Yritys.....	37
6. Murhan yritys	38
6.1. Teonkuvaus	38
6.2. Vuoden 1734 rikoskaari	39
6.3. Vuoden 1889 rikoslaki	39
6.3.1. Murhan yritys	39
6.3.2. Tuomio	40

6.4. Rikoslaki vuonna 2013.....	41
6.4.1. Murhan yritys	41
6.4.2. Tuomio	42
7. Ihmiskauppa	43
7.1. Teonkuvaus	43
7.2. Vuoden 1734 rikoskaari	43
7.3. Vuoden 1889 rikoslaki	44
7.3.1. Ihmisryöstö.....	44
7.3.2. Lapsenryöstö	45
7.3.3. Tuomio	46
7.4. Rikoslaki vuonna 2013.....	48
7.4.1. Ihmiskauppa	48
7.4.2. Törkeä ihmiskauppa	49
7.4.3. Tuomio	50
8. Murha	53
8.1. Teonkuvaus	53
8.2. Vuoden 1734 rikoskaari	54
8.2.1. Murhasta ja ilkityöstä	54
8.2.2. Isäntänsä tahi esimiehensä surmaamisesta ja lyömisestä, niin myös heidän herjaamisesta	55
8.2.3. Taposta ja muusta rikoksesta, jonka alaikäinen tekee	55
8.2.4. Tuomio	55
8.3. Vuoden 1889 rikoslaki	56
8.3.1. Murha, tappo ja muu pahoinpitely	56
8.3.2. Tuomio	58
8.4. Vuoden 2013 rikoslaki	59
8.4.1. Tappo.....	59
8.4.2. Murha	60
8.4.2.1. Vakaa harkinta.....	60
8.4.2.2. Erityisen raaka tai julma tekotapa	61
8.4.2.3. Kokonaisuutena arvostellen törkeä	63
8.4.3. Surma	64
8.4.4. Tuomio	65
9. Insesti	68
9.1. Teonkuvaus	68
9.2. Vuoden 1734 rikoskaari	69
9.2.1. Sukurutsaus	69

9.2.2. Tuomio	71
9.3. Vuoden 1889 rikoslaki	73
9.3.1. Sekaannus kielletyissä polvissa.....	73
9.3.2. Tuomio	74
9.4. Rikoslaki vuonna 2013.....	75
9.4.1. Sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken	75
9.4.2. Tuomio	77
10. Kansanmurha.....	78
10.1. Teonkuvaus	78
10.2. Vuoden 1734 rikoskaari	79
10.2.1. Kotirauhan rikkomisesta ja isännän surmaamisesta	79
10.2.2. Tuomio	79
10.3. Vuoden 1889 rikoslaki	80
10.3.1. Kansanmurha.....	80
10.3.2. Tuomio	81
10.4. Rikoslaki vuonna 2013.....	82
10.4.1. Joukkotuhonta	82
10.4.2. Rikos ihmisyyttä vastaan.....	84
10.4.3. Törkeä rikos ihmisyyttä vastaan.....	85
10.4.4. Tuomio	86
11. Itsemurha.....	89
11.1. Teonkuvaus	89
11.2. Vuoden 1734 rikoskaari	90
11.2.1. Itsensä-surmaajasta.....	90
11.2.2. Tuomio	91
11.3. Vuoden 1889 rikoslaki	91
11.4. Rikoslaki vuonna 2013.....	93
12. Lopuksi.....	94

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

Agnew, Robert: On 'Testing structural strain theories'. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 24(4), 281–286. 1987. (Agnew 1987)

Anttila, Inkeri – Törnudd, Patrik: Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Juva 1983. (Anttila – Törnudd 1983)

Cloninger, Robert – Sigvardsson, Sören – Bohman, Michael – von Knorring, Anne: Predisposition to petty criminality in Swedish adoptees: II. Cross-fostering analysis of gene-environmental interactions. *Archives of General Psychiatry* 39(11), s. 1242–1247. 1982. (Cloninger ym. 1982)

Elements of Crimes, International Criminal Court. ICC-ASP/1/3(part II-B). Hyväksytty 9.9.2002. Viitattu 2.1.2013. Saatavissa osoitteessa: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Pages/elements%20of%20crimes.aspx. (Elements of Crimes)

Ellonen, Noora – Kääriäinen, Juha – Salmi, Venla – Sariola, Heikki: Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tampere/Helsinki 2008. Saatavissa www.optula.om.fi (Ellonen ym. 2008)

Eysenck, Hans J.: Crime and personality. London 1977. (Eysenck 1977)

Forsman, Jaakko: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver De särskilda brotten, Första afdelningen, Brotten mot individens rättsgebit. Utgifna af L. Aspergen och E. Saxén. Helsinki 1899. (Forsman 1899a)

Forsman, Jaakko: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver De särskilda brotten, Andra och tredje afdelningarna, Brotten mot det medborgerliga samhällets rättsgebit. Utgifna af L. Aspergen. Helsinki 1899. (Forsman 1899b)

Forsman, Jaakko: Anteckningar enligt Professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver Straffrättens allmänna läror. Utgifna af Lars Wasastjerna. Helsinki 1900. 2. painos. (Forsman 1900)

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Helsinki 2010. (Frände ym. 2010)

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Helsinki 2005. (Frände 2005)

Gottfredson, Michael R. – Hirschi, Travis: A General Theory of Crime. Stanford 1990. (Gottfredson – Hirschi 1990)

Haapasalo, Jaana: Kasvu ympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä. Teoksessa: Nuorisorikollisuus; Määrä, syyt ja kontrolli. toim. Päivi Honkatukia ja Janne Kivivuori. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki 2006. Saatavissa osoitteessa www.optula.om.fi (Haapasalo 2006)

Hakapää, Kari: Uusi kansainvälinen oikeus. Hämeenlinna 2010. 3. uudistettu painos. (Hakapää 2010)

Hirschi, Travis: Causes of delinquency. Berkeley 1969. (Hirschi 1969)

Jokela, Markus: Perimä ja ympäristö antisosiaalisuuden kehityksessä. Teoksessa: Nuorisorikollisuus; Määrä, syyt ja kontrolli. toim. Päivi Honkatukia ja Janne Kivivuori. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki 2006. Saatavissa osoitteessa www.optula.om.fi (Jokela 2006)

Keskisarja, Teemu: ”Secoituksesta järjettömään luondocappalden kanssa”. Perversiot, oikeuselämä ja kansankulttuuri 1700-luvun Suomessa. Helsingin yliopiston Humanistisen tiedekunnan väitöskirja 2006. (Keskisarja 2006)

Keskisarja, Teemu: Kyynelten kallio. Kertomuksia seksistä ja väkivallasta. Porvoo 2011. (Keskisarja 2011)

Kivivuori, Janne: Nuorisorikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa: Nuorisorikollisuus; Määrä, syyt ja kontrolli. toim. Päivi Honkatukia ja Janne Kivivuori. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki 2006. Saatavissa osoitteessa www.optula.om.fi (Kivivuori 2006)

Kuusikko, Kirsi: Rikoshistorian tutkiminen. Teoksessa: Väkivalta, Seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utraisen juhla kirja. toim. Mirva Lohiniva-Kerkelä. Hämeenlinna 2006. s. 159–186. (Kuusikko 2006)

Laine, Matti: Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Jyväskylä 2007. (Laine 2007)

Laitinen, Ahti – Aromaa, Kauko: Rikollisuus ja kriminologia. Jyväskylä 2005. (Laitinen – Aromaa 2005)

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Juva 2009. (Lappi-Seppälä ym. 2009)

Larsson, Anders: Laiskojen Kalevala. Helsinki 2010. (Larsson 2010)

Lehti, Martti: Nuorten Henkirikokset 1980-2004. Teoksessa: Nuorisorikollisuus; Määrä, syyt ja kontrolli. toim. Päivi Honkatukia ja Janne Kivivuori. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki 2006. Saatavissa osoitteessa www.optula.om.fi (Lehti 2006)

Lönnrot, Elias: Kalevala. Mikkeli 1984. 25. painos (Lönnrot 1984)

Majamaa, Raija: Elias Lönnrot. Teoksessa: Suuret suomalaiset. toim. Jaana Iso-Markku. Keuruu 2004. s. 122–141. (Majamaa 2004)

Nieminen, Kai: Kalevala 1999. Helsinki 1999. (Nieminen 1999)

Rintala, Aulis: Kalevala nykysuomeksi. Tampere 2006. (Rintala 2006)

Salmi, Venla: Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2008. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 9/2008. Saatavissa osoitteessa www.optula.om.fi (Salmi 2008)

Salminen, Aarne: Lyhyt Kalevala. Hämeenlinna 2001. 3. painos (Salminen 2001)

Savolainen, Jukka – Hinkkanen, Ville – Pekkarinen, Elina: Lasten rikolliset teot ja niihin puuttuminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 76. Helsinki 2007. Saatavissa osoitteessa www.optula.om.fi (Savolainen ym. 2007)

Serlachius, Allan: Suomen rikosoikeuden oppikirja. II Osa. I puolisko. Helsinki 1912. (Serlachius 1912)

Serlachius, Allan: Suomen rikosoikeuden oppikirja. I Osa. Yleiset opit. Helsinki 1919. 2. painos (Serlachius 1919)

Serlachius, Allan: Perheeseen, sukupuolisiveellisyyteen sekä vapauten kohdistuvista rikoksista. Lakimies 1921. s. 1-13 (Serlachius 1921a)

Serlachius, Allan: Henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvat rikokset laadittavassa rikoslaissa. Lakimies 1921. s. 1-17 (Serlachius 1921b)

Suomen virallinen tilasto (SVT): Poliisin tietoon tullut rikollisuus [verkkojulkaisu], Katsaus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleeseen rikollisuuteen. Tilastokeskus. Helsinki 2011. Viitattu 4.12.2012. Saatavissa osoitteessa: http://www.stat.fi/til/polrik/2011/polrik_2011_2012-04-02_kat_001_fi.html. (Tilastokeskus 2011)

Sutherland, Edwin H.: Principles of Criminology. 5 painos. Chicago 1978. (Sutherland 1978)

Sykes, Gresham – Matza, David: Techniques of Neutralization: A Theory of Juvenile Delinquency. American Sociological Review 1957 22(6), s. 664–673. (Sykes – Matza 1957)

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus – rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Hämeenlinna 2011. 2. uudistettu painos (Tapani – Tolvanen 2011)

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa – vastuuoppi. Helsinki 2008. (Tapani – Tolvanen 2008)

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosvastuu ja sen toteuttaminen. Joensuu 2004. (Tapani – Tolvanen 2004)

Träskman, Per Ole: Om "menniskior som af sathan och sina begiärelse låter förföra sigh". Historisk Tidskrift för Finland 1990. s. 248-263. (Träskman 1990)

Utriainen, Terttu: Rikosoikeudellisen vastuun alkujuurilla. Helsinki 1985. (Utriainen 1985)

Utriainen, Terttu: Raiskaus rikosoikeudellisena ongelmana. Rovaniemi 2010. (Utriainen 2010)

Uusitalo, Tuula: Nuorten itsemurhat Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2:2007. Viitattu 2.1.2013. Saatavissa osoitteessa: http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8152.pdf. (Uusitalo 2007)

Ylikangas, Heikki: Vuoden 1734 lain syntytausta. Teoksessa: Oikeudellisen sääntelyn kehityslinjoja. Kekkonen, Jukka – Korpijaakko, Kaisa – Ylikangas, Heikki. Helsinki 1986. (Ylikangas 1986)

Virallislähteet

HE 68/1966 Hallituksen esitys Eduskunnalle henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1966.

HE 94/1993 Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1993.

HE 44/2002 Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2002.

HE 55/2007 Hallituksen esitys Eduskunnalle sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevien rikoslain säännösten muuttamiseksi sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi. Helsinki 2007.

Sopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus. SopS 18–19/1990.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö. SopS 56/2002.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 7-8/1976.

Orjuutta koskeva, Genévässä 25 päivänä syyskuuta 1926 tehty kansainvälinen yleissopimus. SopS 27/1927.

Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi. SopS 4-5/1960.

Oikeustapaukset

Hovioikeus

Rovaniemen HO 17.12.1999 861

Korkein oikeus

KKO:1980 II 59

KKO:1988:73

KKO 1993:103

KKO:2000:3

KKO:2005:44

Lyhenteet

HE hallituksen esitys

HO hovioikeus

ICC International Criminal Court, Kansainvälinen rikostuomioistuin

KKO Korkein oikeus

RL rikoslaki

SopS Sopimussarja

vp. valtiopäivät

YK Yhdistyneet Kansakunnat

1. Johdanto

Kalevala on Suomen kansalliseepos, jonka Elias Lönnrot (1802–1884) kokosi vuosina 1828–45 kulkemalla ympäri Suomea keräten kansanrunoja. Lönnrot teki muutoksia säkeisiin, korjaili kieltä, mukaili säkeitä ja osa runoista on Lönnrotin oman mielikuvituksen tuotetta. Näin hän sai tehtyä *Kalevalasta* yhtenäisen ja nivottua runot yhteen. *Kalevalan* ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1835, mutta Lönnrot jatkoi työtään ja *Kalevasta* ilmestyi uusia ja parempia painoksia vuosien 1836–62 aikana. Kaikkein tunnetuin, kouluissa luettu ja yli 50 kielelle käännetty *Kalevala* julkaistiin vuonna 1849. Se on jo huomattavasti pidempi kuin edeltäjänsä ja *Kalevalan* maailmaa enemmän avaava teos. Vuonna 1862 Lönnrot toimitti koulujen tarpeita varten lyhennetyn laitoksen, ns. *Koulu-Kalevalan*.

Kalevala on kansallistunteemme luoja. Lönnrotin luoma kansalliseepos *Kalevala* ja sen sisarteos *Kanteletar* kohottivat suomalaisten tietoisuutta omasta merkityksestään kansakuntien joukossa. *Kalevala* on innoittanut uuden kulttuurin luoja yli taide- ja tiederajojen. Siitä on tehty niin maalauksia, sävellyksiä, oopperoita, runoja kuin pro graduja. Majamaa toteaa: ”*Kalevala* innoittaa yhä – aina uusi sukupolvi löytää *Kalevalan*, jälleen uusi kansa saa lukea kansalliseepostamme omalla äidinkielellään.”¹ *Kalevala* ei kuitenkaan ole vain taiteellinen teos. Vaikkei kaduillamme kuljakaan vaka vanha Väinämöistä haukikannelta soitellen ja loitsuja ladellen tai äitiparkaa poikaansa kokoon parsimassa, löytyy teoksesta tapahtumia, jotka voisivat löytyä myös nykymaailmasta. Nämä tapahtumat ovat nykymääritelmältään rikoksia. Vaikka nykyajan tekotavat poikkeavat *Kalevalan* mystisistä tapahtumista, ovat rikosten seuraukset samat: joku kuolee, toiselta varastetaan hänelle kuuluva omaisuus ja kolmatta satutetaan seksuaalisesti hyväksikäyttäen.

Kalevala ei todellakaan ole mikään optimistinen, pyhimysten kirja. Se sisältää runsaasti rikoksia ja negatiivisia tapahtumia. Jos on pessimisti, voisi sanoa, että *Kalevalan* tapahtumat liikkuvat rikoksesta rikokseen, ikävyydestä ikävyyteen, surusta suruun. Jos jokin runo ei sisällä negatiivisuutta, se on vain johdantoa seuraavaan pahaan, surua tuottavaan tapahtumaan. Esimerkiksi *Kalevalassa* Väinämöinen on maineikas ja arvostettu vanha mies. Joukahainen kuulee Väinämöisen urotöistä ja haluaa haastaa

¹ Majamaa 2004, s. 124–125

tämän ja testata tämän mahtavuuden. Tapahtuu suohon laulanta, josta seuraa nuoren Ainon naittaminen vaka vanha Väinämöiselle ja lopulta Ainon hukuttautuminen, josta taas seuraa seuraava negatiivinen tapahtuma. Kaikki tapahtumat ovat kytköksissä toisiinsa ja kaiken takana on usein kuolema. Väinämöinen lähtee Pohjolaan Pohjan neitoa kosimaan, koska on menettänyt nuoren Ainon. Tästä seuraa jälleen erilaisia rikostekoja. Jos haluaa tehdä pitkälle vietyjä tulkintoja ja kehitellä teorioita, joissa ajatellaan *Kalevalan* olevan kansallistunteemme luoja, niin miten musiikkiimme ja taiteemme voisi olla duurivoittoista, kun kaiken lähde, *Kalevala*, on kaiken kaikkiaan varsin synkkä teos ihmisten raakuudesta ja itsekeskeisyydestä.

Maisteritutkielmani on katsaus suomalaisen rikosoikeuden historiaan. Käsittelen Kullervon tarinaa *Kalevalassa*, hänen tekemiään rikoksia ja häntä kohtaan tehtyjä rikoksia. Tutkin, miten näistä rikoksista olisi tuomittu vuoden 1734 lain mukaan, vuoden 1889 lain mukaan ja mitä niistä tuomittaisiin nykypäivänä, vuonna 2013. Aineistonani käytän kyseisten vuosien lakeja, oikeustapauksia sekä oikeuskirjallisuutta ja muuta kirjallisuutta. Näin pyrin antamaan läpileikkauksen rikosoikeutemme kehittymisestä viimeisen kolmensadan vuoden aikana.

Vuoden 1734 lain valitsin siksi, että se oli voimassa silloin, kun *Kalevala* ja sen uudet painokset ilmestyivät vuosina 1835–1862. Vuonna 1889 ilmestyi uusi rikoslaki, joka on nykyisen rikoslakimme pohja. Lisäksi laki ilmensi uutta aikakautta, kehittyneempää yhteiskuntaa ja sen muuttunutta suhtautumista rikoksiin, jolloin lain esittelemineen on olennaista verrattaessa rikoshistoriamme kehitystä. Nykyinen laki on vertailuni perusta: minkälainen vanha rikosoikeutemme oli, miten se on muuttunut vuosien saatossa ja mitä piirteitä vanhoista laeista on edelleen löydettävissä nykyisestä laistamme.

Vertailen tutkielmassani rikosnimikkeiden, tunnusmerkistöjen, rangaistuslajien ja -asteikkojen kehitystä ja annan näin kattavan kuvan rikosoikeutemme muutoksista. Tutkin rikoksia yksittäisinä tekoina enkä näin puutu konkurrenssisäännöksiin ja nykyisen rikoslain 7 luvun yhteisen rangaistuksen määrittämiseen, vaikka jo vuoden 1889 laki kumulatsiooniperiaatteineen tarjoaisi täten yhden lähestymistavan lisää. En niinkään pohdi, mikä olisi tapaukseen sovellettava konkreettinen rangaistuksen määrä, vaan esittelen lain pykälän ja sen ilmaisevan tunnusmerkistön ja rangaistusasteikon, tarjoan mahdolliset muutokset sovellettavaan asteikkoon, tulkitseen niitä ja pohdin, soveltuisivatko ne käsillä olevaan tapaukseen.

Rikosoikeuden historiaan paneutumisen lisäksi pohdin myös Kullervon tekemien rikosten kriminologisia taustoja. Miksi nuori poika ajautuu rikosten tielle ja mitkä seikat selittävät hänen tekojaan? Miten voidaan selittää nuorten rikollisuutta ja mitä samankaltaisuuksia voidaan löytää Kullervon teoista nykypäivän nuorten rikoksiin?

Tutkielmani on omaa näkemystäni ja tulkintaani. Teen ehkä valtavirrasta poikkeavia tulkintoja, ja joku voi kokea tulkintani vääräksi, harhaanjohtaviksi ja keskeneräisiksi. Esimerkiksi joku toinen olisi valinnut sovellettavaksi erilaisia pykäliä, rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia tekijöitä ja ymmärtänyt Kullervon iän ja taustan toisin. Tarkoitukseni on myös provosoida ja tuoda uudenlaisia näkemyksiä kaikkien tuntemaan *Kalevalaan*.

2. Kullervon tarina

Nieminen on tulkinut *Kalevalaa* näin: ”Oli kolme veljestä, jotka joutuivat hajalleen, yksi Venäjälle, toinen Karjalaan ja kolmas jäi kotiin. - - Karjalaan asettunut oli nimeltään Kalervo, kotiin jäänyt Untamo. Untamo laski verkkonsa Kalervon kalavesiin, Kalervo koki verkot ja keräsi kalat konttiinsa, Untamo suuttui ja ryhtyi riitaan Kalervon kanssa.”² Veljekset tappelivat keskenään, mutta kumpikaan ei voittanut. Kului vuosi, kului toinen ja taas oli aihetta riitaan. Kalervo kylvi siemenensä Untamon maille. Untamon lammas söi siemenet ja Kalervon koira raateli lampaan. Untamo suuttui niin, että uhkasi surmata koko Kalervon suvun. Näin tapahtuikin. Untamo marssi miehineen Kalervon maille, he kaatoivat Kalervon joukot, surmasivat loput ja polttivat talot. ”Vain eräs pelokas piika, vanki, raskaana oleva, säilyi joukosta elossa.”³ Tämän ottivat orjaksi mukaansa, ”pirtin pienen pyyhkijäksi, lattian lakaisijaksi”.⁴

Kului muutama kuukausi, ja nainen synnytti pojan. ”Emo kutsui Kullervoksi/ Untamo sotijaloksi.” Poika pantiin kehtoon makaamaan, orpolapsi keinumaa. Kehdossa Kullervo makoili päivän, toisenkin, kolmantena päivänä potkaisi ja ponnisti pontevasti, sai katki kapalovyönsä, kiemurteli pois peittonsa alta, rikkoi saman tein kehdon ja rievut. Untamolaiset olivat mielissäänsä: pojasta saataisiin vahva orja, voimia edestä sadan miehen.⁵

Kullervo kasvoi kasvamistaan. Kolmen kuukauden ikäisenä oli hän jo polven korkuinen. Itse tuon sanoiksi virkki: ”Kunpa saisin suuremmaksi,/ vahvistuisin varreltani,/ kostaisin isoni kohlut,/ maksaisin emoni mahlat!” Tästä jo Untamo pelästyi, ymmärsi uuden Kalervon syntyneen. Untamon väki mietti, ”urohot ajattelevat,/ akat kaikki arvelevat,/ minne poika pantanehen,/ kunne surma saatanehe.”⁶

Ensiksi työnnettiin poika tynnyriin ja tynnyri laskettiin veteen. Parin, kolmen päivän päästä käytiin katsomassa. Siellä istui Kullervo aaltojen selässä, vaskinen vapa kädessä meren kaloja kalastamassa. Seuraavaksi kasattiin suuri rovio. Laitettiin palamaan ja Kullervo perässä heitettiin. Siellä paloi Kullervo, paloi päivän, paloi toisen, jo kohta kolmannenkin. Mentiin katsomaan. Siellä seisoj Kullervo, karvan nokistumatta, kohenteli tulta seisten kyynärpäitä myöten tuhkassa. Seuraavaksi hirtettiin Kullervo

² Nieminen 1999, s. 161

³ Rintala 2006, s. 155

⁴ Lönnrot 1984, 31:1–76, s. 223–224

⁵ Lönnrot 1984, 31:80–104, s. 224–225

⁶ Lönnrot 1984, 31:105–120, s. 225

puuhun. Virui siellä kolme yötä ja kolme päivää, kun jo mentiin katsomaan. Kullervo oli aikansa kuluksi piirtänyt puun täyteen kuvia miehistä, miekoista ja keihäistä.⁷

Nyt jo väsyi Untamo, otti pojan orjaksensa. Laittoi Kullervon lasta kaitsemaan. Kullervo lapselta käden katkoi, silmän kaivoi, lopulta tauteihin tapatti. Ei sopinut lapsen kaitsemiseen Kullervo. Untamo lähetti Kullervon kaskan kaatoon. Kullervo pilasi hyvän hirsikön. Meni Kullervo aidan tekoon. Tuli aidasta umpinainen, veräjätön, kohosi pilviin asti. Vielä antoi yhden tehtävän, piti rukiit puida. Tämänkin Kullervo teki väärin. Lopulta loppui Untamon maltti, myi Kullervon Karjalaan seppä Ilmariselle. Eipä ollut häävi hinta: kaksi rikkinäistä kattilaa, kolme koukun puoliskoa, viisi tylsää viikatetta, kuusi kehnoa kuokkaa sai Untamo maksuksi Kullervo Kalervon pojasta, ”miehestä mitättömästä,/ orjasta epäpäästä”.⁸

Seppä Ilmarisen luona laittoi kaunis Pohjan neito Kullervon ”karjan suuren kaitsejaksi”. Pohjan neito leipoi Kullervolle evääksi leivän, jonka sisään ilkeyksissään piilotti kiven, johon Kullervo ainoan muistonsa perheestään, isänsä veitsen leikkasi ja rikkoi. Tästä suuttuneena ajoikin Kullervo kotiin iltalypsyille karjan sijasta lauman petoja, jotka raatelivat ja surmasivat emännän. ”Sillä kosti piian pilkan,/ piian pilkan, naisen naurun,/ pahan vaimon palkan maksoi.”⁹

Surmatyön jälkeen lähti Kullervo karkuun metsään ennen kuin seppä Ilmarinen saisi tietoonsa hänen pahat tekonsa ja ”painuisi pahoille mielin,/ tapahtuisi tappelohon.” Aikansa matkattuaan ja omaa elämäänsä mietittyään päätyi Kullervo suunnittelemaan retken Untamon kylään kostaakseen ”isonsa kohlut, maammon mahlat,/ itsensä pahoinpiännät.”¹⁰

Matkatessaan kohti Untamon kylää, kohtasi Kullervo vanhan naisen, joka saatuaan selville Kullervon suunnitelmat totesi Kullervon perheen asustavan Lapin laajalla rajalla. Akka neuvoi Kullervolle reitin kotiinsa. Jo matkasi Kullervo päivän, kohta toisen ja kolmannenkin. Kotona ei outoa kulkijaa ensin tunnettu. Äiti itki ilosta poikansa paluuta, mutta surkutteli vanhemman tyttänsä katoamista, marjametsään hukkumista.¹¹

⁷ Lönnrot 1984, 31:121–192, s. 225–226

⁸ Lönnrot 1984, 31:193–374, s. 226–228

⁹ Lönnrot 1984, 32:1–32, s. 229 ja 33:1–222, s. 237–240

¹⁰ Salminen 2001, s. 94

¹¹ Lönnrot 1984, 34:37–246, s. 242–245

Isä laittoi pojan töihin, mutta tiedettiinhan se mitä siitä tulisi. Kullervo sousti rikki puiset hangat ja veneen hentoisen hajotti, meni nuotan tarvontahan, nuotta vesivelliksi muuttui. Huomasi Kalervo, ettei Kullervosta ole kuin haittaa työsaralla ja lähetti tämän veroja viemään. Vietyään verot ja maksettuaan maajyväset, käänsi rekensä kohti kotoa.¹²

Matkalla omille maille tuli vastaan neitokainen, jota Kullervo koetti rekeensä kosiskella: ”Nouse, neito, korjahani,/ taaksi maata taljoillani!” Ei neito lämmennyt Kullervon kosiskelulle. Matka jatkui ja tuli vastaan toinen neito. Ei tämäkään Kullervosta syttynyt. Vielä juoksi virkku eteenpäin ja tuli Lapin rajamailla vastaan kolmas neito. Tämäkään ei suostunut Kullervon ehdotuksiin, mutta vahva Kullervo koppasi neidon rekeensä paljon kyselemättä. Neito oli suusta äkkinäinen, uhkasi rikkoa Kullervon reen. Mieli muuttui nopeasti, kun Kullervo aukaisi rahaisen arkun, sisällöltään monenlaisen. Jo oli tyttö avoimin mielin, ja näin lirkutteli Kullervo ja suostutteli tytön sulotyöhön. Jo koitti seuraava päivä ja teon karmeus selvisi. Tyttö olikin sukulainen, ”Kalervon katala tyttö,/ tyhjä tyttö tuiretuinen,/ lapsi keho keitettyinen”. Heti tarinansa loppuun saatettuaan hyppäsi neito reen kyydistä ja juoksi joen pyörteisiin. Niin löysi neito turvansa Tuonelan armon aaltojen seasta.¹³

Kullervo matkasi kotiinsa ja kertoi äidilleen kauhukertomuksensa. Oli Kullervon tuska suuri ja päätti vihdoin kohdata Untamon. Jätti hyvästit perheelleen, vain äiti jäi poikaa kaipaamaan. Niin läksi Kullervo soitellen sotaan. Viestit seurasivat perässä: isä kuoli, veli myös, sisar menehtyi, vielä viimein äitikin. Suri kuollutta emoaan, mutta tehtävä oli vielä suorittamatta.¹⁴

Niin Kullervo tuhosi Untamon joukot, kaiken kansan hävitti. Tuvat poltti poroksi, kivet vain kiukaista jätti, pitkän pihlajan pihoista. Oli aika kotimatkan. ”Hiilet kylmät hiiloksessa./ Tuosta tunki tultuansa:/ ei ole emo elossa. - - kivet kylmät kiukahassa, - - ei ole iso elossa. - - silta kaikki siivomatta, -- ei ole sisar elossa. - - ei venettä valkamassa./ Tuosta tunki tultuansa:/ ei ole veli elossa.” Vain koira oli kotona odottamassa. Sen kera lähti Kullervo korpea tarpomaan. Jo kohta oli kohdalla turmatyön, missä piteli sisarensa, turmeli emonsa tuoman. ”Kullervo, Kalervon poika,/ tempasi terävän

¹² Lönnrot 1984, 35:11–80, s. 245–246

¹³ Lönnrot 1984, 35:81–266, s. 246–248

¹⁴ Lönnrot 1984, 35:267–372, s. 249–250 ja 36:1–230, s. 251–254

miekan:/ katselevi, kääntelevi,/ kyselevi, tietelevi.” Niin iski itseään miekalla. ”Se oli surma nuoren miehen,/ kuolo Kullervo urohon.”¹⁵

Niin kuoli nuori Kullervo, suurten surujen suunnittelija, tekojen hirveiden tekijä, oman käden oikeuden kautta yksin tekojensa kanssa.

¹⁵ Lönnrot 1984, 36:231–346, s. 254–256

3. Miksi Kullervo ajautuu rikosten tielle?

3.1. Erilaisia teorioita rikollisuudesta

Jo *Kalevalassa* ymmärretään, että lapsi tarvitsee rakastavaa kotia ja mielellään läheisten kasvatusta. Väinämöinen toteaa ongelman ja Kullervon kuolemasta kuultuaan virkkoikin: ”’Elkötte, etinen kansa,/ lasta kaltoin kasvatelko/ luona tuhman tuuittajan,/ vierahan väsyttelijän! Lapsi kaltoin kasvattama,/ poika tuhmin tuuittama/ ei tule älyämähän,/ miehen mieltä ottamahan,/ vaikka vanhaksi eläisi,/ varreltansa vahvistuisi.’”¹⁶

Kalevala toteaa Kullervon tekojen syyksi huonon kasvatuksen, katalan lapsuuden ja rakkauden puutteen. Kullervo oli syntymästään asti ilman biologisia vanhempiaan. Hänet kasvatettiin vieraan kansan hoivissa, jossa hänen omaa kansaansa ei arvostettu. Kullervosta piti tulla Untamon suuri sotaurho, jolloin hänestä olisi tullut osa Untamon kansaa, pidetty sankari. Sen sijaan Kullervo alkoi uhota jo heti siihen kyettyään.

Kullervo tuntuu siis olleen paha jo syntyessään. Tätä ei voida selittää pelkästään lapsuuden huonoilla oloilla. Kullervo on heti syntymästään täynnä vihaa ja kostonhalua. Untamo ei ole ehtinyt vielä edes tehdä mitään, kun Kullervo jo uhoaa. Toki Untamon tekoja, kuten Kullervon perheen ja kansan tuhoamista jo ennen Kullervon syntymää ei voida puolustella eikä hänen tekojaan Kullervolle: murhayrityksiä ja myymistä. Nämä eivät millään muotoa edesauttaneet Kullervon kasvua eheäksi mieheksi. Kullervon teot pienenä poikana Untamon luona ovat uhkailua ja ilkikurisia vahingontekoja, omien voimien ylittöytäytämistä, eivätkä niinkään väkivaltaisia tekoja, kun taas Untamo ryhtyy heti toimiin ja koettaa saada pojan hengiltä. Jos Kullervo sen sijaan olisi saanut osakseen rakkautta, hoivaa ja kasvatusta, voisi hänen tarinansa olla toisenlainen. Untamon luona koettujen vääryyksien ja Pohjan neidon ilkityön seurauksena Kullervo kehittyy rikoksentekijänä ja siirtyy vahingonteoista vakaviin henkirikoksiin.

Seuraavaksi tarkastelen erilaisten kriminologisten teorioiden ja nuorisorikollisuutta selittävien pohdintojen soveltumista Kullervon tapaukseen. Teoriat eivät sulje toisiaan pois eroistaan huolimatta, vaan täydentävät toisiaan. Onkin mielenkiintoista, kuinka niin erilaiset teoriat ja rikollisuutta selittävät tekijät sopivat yhteen ainoaan henkilöön ja tämän tekemisiin.

¹⁶ Lönnrot 1984, 36:347–360, s. 256

Esimerkiksi Haapasalo kirjoittaa kasvuympäristön ja varhaisen lapsuuden merkityksestä lasten ja nuorten rikolliselle käyttäytymiselle ja paneutuu täsmälleen samoihin asioihin, joihin Väinämöinen vetoaa *Kalevalassa*. Haapasalon kirjoituksen mukaan, jos lapsen perheessä on paljon alkoholia, riitaisuuksia, väkivaltaa tai lapsi joutuu useasti vaihtamaan sijaisperhettään, ei lapselle välttämättä muodostu kehenkään aikuiseen kiintymyssuhdetta, mikä taas heikentää hänen luottamustaan ympäröivään maailmaan ja aikuisiin. Mistään ei saa rakkautta, kukaan ei ymmärrä ja lapsi kokee itsensä hyljättyksi. Turvattomasti kiintyneeltä lapselta puuttuu empatian kyky, eikä hän välttämättä koe tekemisiään vääräksi, koska ei ole saanut oikeaa mallia toimia. Laiminlyöntiä ja hyljeksintää kokeneella lapsella on huomattavasti suurempi riski syyllistyä rikoksiin.¹⁷

Pitkittäistutkimusten perusteella on todettu, että lapsilla, joilla ilmenee epäsosiaalisia käytösongelmia on suurempi riski, jopa 25–50 prosentin mahdollisuus, kehittyä rikolliseen suuntaan. Samojen tutkimusten perusteella jopa kolmannes tai enimmillään kaksi kolmasosaa rikoksia tehneistä lapsista jatkaa vakavampaan, väkivaltaiseen ja krooniseen rikollisuuteen. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä kroonisempaa ja vakavampaa rikollinen käyttäytyminen on aikuisiässä.¹⁸

Epäsosiaalista käyttäytymistä ennustaa lapsena todettu aggressiivisuus, uhmakkuus, ylivilkkaus, valehtelu ja muut ulospäin suuntautuvat käytösongelmat. Monesti tällaiset piirteet ovat olleet yhteydessä kovaan kuriin, rangaistuksiin, kasvatuksen epäjohtonmukaisuuteen, vihamielisyyteen ja hyljeksivyyteen.¹⁹

Edellä mainitut piirteet sopivat Kullervoon. Hänet kasvatetaan vieraiden ihmisten keskellä, eikä hänelle muodostu kiintymyssuhdetta kehenkään. Lisäksi hän on aggressiivinen ja uhmakas. Hän joutuu pahoinpitelyjen uhriksi varsin pienenä ja häneen kohdistuu vihamielisyyttä ja hyljeksintää. Hän aloittaa ilkityönsä, jotka kenties olisi aluksi voitu kuitata lauseella ”pojat ovat poikia”, jo varsin nuorena ja edellä mainitun tutkimuksen mukaisesti hän jatkaa vakavampaan ja väkivaltaiseen rikollisuuteen kasvaessaan. Koska Kullervo ei koskaan ehdi aikuiseksi, emme tiedä, millainen hänen mahdollinen rikollisuutensa muoto olisi ollut, mutta hänen nuorella iällään tekemät rikokset tukevat Haapasalon mainitsemia tutkimuksia, eivätkä näin anna kovin valoisaa kuvaa Kullervon mahdollisuudesta kasvaa ehjäksi aikuiseksi ilman rikoksia.

¹⁷ Haapasalo 2006, s. 137

¹⁸ Haapasalo 2006, s. 123–124

¹⁹ Haapasalo 2006, s. 137

Voiko ihminen olla syntymästään paha vai muokkaako ympäristö ihmisestä pahan ja rikollisen? 1800-luvun alussa pohdittiin perinnöllisyyden vaikutusta selittämään rikollisuutta, jolloin tutkittiin rikollisuuden esiintymistä määrätyissä suvuissa. Sukurasitus kuitenkin todettiin paikkansa pitämättömäksi ja rikollisuuden periytymistä selitetään nykyään useammin ympäristöllisellä vaikutuksella. Rikollisuutta on selitetty myös ylimääräisen Y-kromosomin teorialla, jonka mukaan ylimääräinen Y-kromosomi altistaa ihmisen väkivaltaiseen rikollisuuteen.²⁰ Nykyäänkin televisiosarjoissa ja elokuvissa voidaan rikollisuutta selittää ylimääräisellä Y-kromosomilla. Jotkut ihmiset jopa perustelevat omaa rikollisuuttaan sillä, että heidän on pakko tehdä rikoksia, koska heillä on ylimääräinen Y-kromosomi.

Jokela ottaa kirjoituksessaan antisosiaalisuuden perinnöllisyydestä kantaa ympäristötekijöiden lisäksi myös biologiaan. Monet ihmiset kasvavat samankaltaisissa olosuhteissa ja ympäristössä, mutta kaikki heistä eivät kuitenkaan syyllisty rikoksiin. Tätä ei voida selittää pelkästään ympäristötekijöillä, vaan syiden tulee olla syvemmällä. Perinnöllisyyden ja ympäristön vaikutuksia vertailevissa tutkimuksissa käytetyin muoto on kaksostutkimukset, joissa verrataan samassa kasvu-ympäristössä ja eri kasvu-ympäristöissä kasvaneiden identtisten kaksosten taipuvaisuutta rikoksiin.²¹

Jokelan kirjoituksessaan käyttämien tutkimusten mukaan antisosiaalisuus on periytyvää. Antisosiaalisuus on käyttäytymistä, jossa henkilö toistuvasti rikkoo yhteisön sääntöjä ja osoittaa välinpitämättömyyttä muiden ihmisten oikeuksia kohtaan. Antisosiaalisuus jaetaan aggressiiviseen ja ei-aggressiiviseen muotoon. Edelliseen liittyy muihin kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa ja jälkimmäiseen normirikkomuksia, jotka eivät kohdistu muihin ihmisiin, kuten varkaudet ja ilkivalta. Antisosiaalisuuden ilmenemismuodot ovat kytköksissä henkilön ikään. Päiväkotikäinen lapsi voi olla tottelematon, kiusata muita lapsia, rikkoa tavaroita ja osoittaa julmuutta eläimiä kohtaan. Teiniikäinen voi varastella, tehdä ilkitöitä ja pahoinpitelyjä. Aikuisiän antisosiaalisuus voi olla päihteiden väärinkäyttöä, perheväkivaltaa ja muita rikoksia.²²

Antisosiaalisuuden periytymisen kannalta mielenkiintoinen kysymys on ikä. Lapsuudessa ja aikuisiässä tehdyt normirikkomukset ovat vain suhteellisen pienen osan tekemiä. Sen sijaan nuoruudessa syyllistytään rikkomuksiin useammin, jolloin tekoihin syyllistyy nuorison enemmistö ja sitä voitaisiin pitää enemmän sääntönä kuin

²⁰ Anttila – Törnudd 1983, s. 26–27 ja 29

²¹ Jokela 2006, s. 100

²² Jokela 2006, s. 102 ja 104

poikkeuksena. Nuorena tehtyjä tekoja ei kuitenkaan pidetä kovinkaan perinnöllisinä, vaan yleiseen kasvuun ja kehitykseen liittyvinä tekijöinä.²³

Ympäristötekijöiksi katsotut tekijät eivät aina ole vain ympäristöstä riippuvia, vaan erilaiset ihmiset suhtautuvat erilailla ympäristöstä tuleviin ärsykkeisiin omien perinnöllisten taipumustensa mukaisesti. Lapseen vaikuttaa hänen vanhemmiltaan saama perimä ja tämän perimän vaikutus ympäristötekijöihin, joille lapsi altistuu. Monet teoriat lähtevät ympäristön vaikutuksesta, kuten kontrolliteoria ja oppimisteoria, mutta voisiko kyse ollakin henkilön geneeistä. Rikoksiin taipuvainen persoona hakeutuu rikolliseen kaveriporukkaan eikä välttämättä niinkään niin, että kaveriporukka opettaa tulokkaalle rikollisen elämäntyylin. Aggressiivisesti käyttäytyvällä lapsella on usein vähemmän tovereita, kun rauhallisesti käyttäytyvällä ja muiden kanssa toimeen tulevalla.²⁴

Jokela ei kirjoituksessaan poista ympäristön merkitystä rikollisuuden selittäjänä. Hänen mukaansa geenit ja ympäristötekijät muodostavat riski- ja suojaavia tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilöiden todennäköisyyteen päätyä antisosiaaliselle kehityspolulle. Geenien ja ympäristötekijöiden vuorovaikutuksella on myös merkitystä. Adoptiotutkimuksen mukaan²⁵, jos lapsen biologinen vanhempi on tuomittu rikoksesta ja lapsi kasvaa epäsuotuisissa oloissa, on lapsen riski syyllistyä rikoksiin suurempi kuin, jos lapsella on vain jompikumpi edellä mainituista riskeistä tai ei kumpaakaan.²⁶

Kullervon suku, isä Kalervo ja isän veli Untamo, ovat olleet varsin äkkipikaisia ja aggressiivisia toisiaan kohtaan. Vihaan ja ilkitöihin on vastattu vihalla ja ilkitöillä. Kullervo heti puheeseen kyettyään uhmailee ja uhkailee. Mielestäni tätä aggressiivisuutta, impulsiivisuutta ja kärkeästä suhtautumista ympäröivään tilanteeseen selittää osittain perinnölliset seikat. Kullervon isä on ollut antisosiaalinen ja aggressiivinen ja myös Kullervon setä on samanlainen. Voisi siis ajatella tällaisen käyttäytymisen periytyneen. Lisäksi Kullervo syntyy itselleen epäsuotuisaan ympäristöön, mikä ei edistä hänen antisosiaalisuutensa piilottamista. Toisenlainen yksilö olisi sopeutunut erilailla tilanteeseen eikä jatkanut vihan ja uhkailun kierrettä. Myös syntyminen erilaiseen ympäristöön: ymmärtävään, rakkautta antavaan ja huolehtivaan, olisi edistänyt eheän ja vähemmän aggressiivisen yksilön kehittymistä.

²³ Jokela 2006, s. 106–108

²⁴ Jokela 2006, s. 108–112

²⁵ Cloninger ym. 1982

²⁶ Jokela 2006, s.112

Eysenck²⁷ selittää persoonallisuudessa havaittujen erojen perustuvan hermoston erilaiseen aktiviteettiin ja herkkyyteen. Nämä fysiologiset ominaisuudet määräytyvät hänen mukaansa perinnöllisesti ja täten persoonallisuuspiirteet ovat perinnöllisiä. Eysenckin mukaan sosiaalinen vuorovaikutus ja ehdollistuminen sääntöihin muokkaavat persoonallisuutta yhteiskunnassa hyväksyttyyn muottiin. Ehdollistuminen tapahtuu lapsuuden ja nuoruuden aikana autonomisen hermoston tasolla. Väärinteosta aiheutunut rangaistus tuottaa epämiellyttäviä kivun, pelon ja ahdistuksen tuntemuksia ja tätä välttääkseen lapsi noudattaa sääntöjä ja jättää kielletyt asiat tekemättä. Hänen mukaansa rikollisuus johtuukin siitä, ettei yksilö ole oppinut yhteiskunnan sääntöjä ja yllykkeitä rikollisuuteen ovat voimakkaammat kuin sääntöjen noudattaminen. Ehdollistumiseen vaikuttaa myös lapsen kasvuympäristö. Jos vanhempien säännöt poikkeavat yhteiskunnan säännöistä ja lapsi opetetaan noudattamaan kodin sääntöjä, syntyy ristiriitoja.²⁸

Tutkimusten mukaan 40–60 prosenttia ihmisistä on joskus kokenut halua tappaa toisen. Kuitenkaan näin suuri määrä ihmisiä ei syyllisty rikoksiin. Tätä selittää sosiaalisen kontrollin teoria ja etenkin yhdysvaltalaisen Hirchin²⁹ kehittämä kontrolliteoria, jonka mukaan kaikilla ihmisillä on halu tehdä rikoksia ja kaikki myös syyllistyisivät rikoksiin, jos vain rohkenisivat. Pidäkkeinä toimivat kiintyminen lainkuuliaisiiin henkilöihin, kiinnostuminen hyväksyttävistä päämääristä, usko yhteisiin arvoihin ja energian suuntaaminen arvostettuihin tehtäviin. Ulkoinen kontrolli estää rikoksiin syyllistymisen. Tällaisia kontrollia tuottavia yhteisöjä ovat muun muassa koulu, perhe, naapurusto ja työyhteisö. Virallista kontrollia tulee myös välituntivalvojen, poliisin, lipuntarkastajien ja rikoslain kautta. Epävirallista kontrollia on esimerkiksi kaverien paheksunta ja vanhempien asenteet.³⁰

Hirchi muutti näkemyksiään ja kehitti itsekontrolliteorian³¹ nimitetyn rikollisuuden yleisteorian. Keskeinen rikollisuutta selittävä tekijä on yksilön alhainen itsekontrolli ja rikollisuuteen liittyy välittömän mielihyvän tavoitteleminen. Teorian mukaan ihmiset toimivat rationaalisesti rikoksia tehdessään. Itsekontrolli muodostuu lapselle jo varhaisessa iässä ja sen syntyyn vaikuttaa vanhemmuuden laatu. Lapsistaan huolehtivat ja välittävät vanhemmat, jotka valvovat lasten käyttäytymistä ja puuttuvat ongelmiin,

²⁷ Eysenck 1977

²⁸ Laitinen–Aromaa 2005, s. 49–52

²⁹ Hirchi 1969

³⁰ Anttila–Törnudd 1983, s. 35–37; Kivivuori 2006, s. 166–168; Laine 2007, s. 106 ja Laitinen–Aromaa 2005, s. 64–66

³¹ Gottfredson–Hirschi 1990

edesauttavat hyvän itsekontrollin muodostumisessa. Alhainen itsekontrolli Hirschin ja tämän kollegan mukaan siirtyy sukupolvelta toiselle, koska alhaisen itsekontrollin omaavat ihmiset eivät pysty tai eivät viitsi kasvattaa lapsiaan johdonmukaisella tavalla.³²

Sosiaalisen kontrollin teoriaa tukee myös sosiaalisen disorganisaation teoria, jonka mukaan kontrollijärjestelmää ylläpitävien instituutioiden, kuten koulun ja perheen, heikko lainkuuliaisuutta ylläpitävä vaikutus heikentää myös yksilön halua noudattaa lakia. Jos ei ole kontrollia tai se on heikko, on yksilön helpompi syyllistyä rikoksiin, kun ei ole niin sanotusti mitään menetettävää.³³

Kullervolta puuttuu tällainen kontrolli, sekä virallinen että epävirallinen. Hänellä ei ole perhettä, ei koulua, ei ystäviä. Hänen tekemisiinsä ei koskaan ole puututtu rankaisemalla, jolloin hänelle ei ole edes muodostunut ehdollistumista ja tietoa oikeasta ja väärästä. Hänen tekojaan ei myöskään erityisemmin ole paheksuttu tai annettu rangaistusta, vaan hänet on pistetty uusiin töihin tai myyty toiselle orjaksi. Hän ei opi Eysenckin teorian mukaisesti pelkäämään rikoksistaan seuraavia rangaistuksia ja näin elämään lainkuuliaisesti ja oppimaan noudatettavia sääntöjä.

Sutherlandin ja differentiaalisen assosiaation teorian³⁴ mukaan rikoskäyttäytyminen on opittua. Rikollisuus opitaan pienissä viiteryhmissä, lähiympäristöltä. Teorian mukaan yksilöstä tulee rikollinen, jos hänen ympärillään on enemmän rikollisia ja rikollisuutta kuin näitä karttavia henkilöitä. Niin sanotusti seura tekee kaltaisekseen ja rikollisuutta voisi pitää ammattina, joka opitaan vanhempia rikoksentekijöitä jäljittelemällä.³⁵ Kullervon ympärillä ei tunnu olevan muuta kuin väkivaltaa. Hän oppii ympäröivältä maailmalta, että väkivalta ja ilkeydet ovat ihan sallittavia, koska niihin ei puututa eikä hänelle opeteta, mikä on väärin ja mikä ei.

Sykes ja Matza³⁶ olivat samoilla linjoilla kuin Sutherland, mutta pitivät rikoksentekijöitä samanlaisina kuin muitakin ihmisiä, joilla on kyky tuntea syyllisyyttä teoistaan. Heidän mukaansa rikollisilla vain on kyky oikeuttaa tekonsa ja neutralisoida niiden merkitys, jolloin syyllisyyttä ei synny.³⁷ Tämä näkemys sopii Kullervoon. Hän

³² Laine 2007, s. 107-109

³³ Anttila-Törnudd 1983, s. 32

³⁴ Sutherland 1978

³⁵ Anttila-Törnudd 1983, s. 32-33; Kivivuori 2006, s. 168-172; Laine 2007, s. 119-121 sekä Laitinen-Aromaa 2005, s. 55-58

³⁶ Sykes – Matza 1957

³⁷ Kivivuori 2006, s. 172-175; Laine 2007, s. 121 ja Laitinen-Aromaa 2005, s. 58-60

oikeuttaa Pohjan neidon surmaamisen pahan naisen kostona eikä tunne armoa, kun Pohjan neito sitä pyytää. Kullervo kuitenkin ymmärtää teon vääryyden, koska pakenee paikalta ennen seppä Ilmarisen saapumista ja tappelun tapahtumista. Sen sijaan siskonsa makaamisesta Kullervo tuntee kauheaa syyllisyyttä. Mistä johtuu yhtäkkinen oikean ja väärän ero? Olisiko se siinä, että Pohjan neidon ja Untamon teot Kullervo oikeuttaa kostamisella, koska hekin ovat kohdelleet häntä väärin, mutta kadoksissa ollut sisko ei ole syyllistynyt mihinkään pahaan tekoon Kullervoa kohtaan, jolloin Kullervon on vaikea oikeuttaa tekoa mielessään ja neutralisoida sen merkitys ja vakavuus.

Leimautumisteorian mukaan henkilö tuntee hyväksyntää ja turvallisuutta vain rikollisissa piireissä. Teorian mukaan rikokseen syyllistyneitä pidetään usein poikkeavina ja tällaisen leiman saaminen, varsinkin nuorella iällä, vaikuttaa yksilön itseymmärrykseen ja identiteetin muodostukseen. Jos henkilö kokee, että hän on poikkeava ja häneltä kenties odotetaan rikoksia, saattaa hän kokea, että hänen myös kuuluu olla rikollinen ja toimia rikollisesti, mikä taas lisää tulevien rikosten määrää. Näin nuoresta, joka kerran leimataan rikolliseksi saattaa tulla taparikollinen väärinymmärryksen ja yleistämisen takia.³⁸

Mielestäni leimautumisteoriaa tukee myös Agnewin³⁹ yleinen paineteoria ja erityisesti hänen esittämänsä rikollisuuden lähde, jossa yksilö voi kokea rikospainetta, jos muut kohdistavat häneen kielteisiä toimia. Jos esimerkiksi nuoreen kohdistuu väkivaltaa vanhempien tai muiden nuorten taholta, saattavat hänen vastareaktionsa olla väkivaltaisia. Yleisesti Agnew näkee rikollisuuden sopeutumisenä turhauttaviin ja stressaaviin tilanteisiin. Ikävät elämäkokemukset aiheuttavat turhautumista ja voivat näin johtaa rikollisuuteen.⁴⁰

Myös leimautumisteoria ja Agnewin näkemykset paineteoriasta soveltuvat Kullervoon. Hänet nähdään pahana jo heti hänen avattuaan suunsa ja uhkaillessaan. Hänet nähdään isänsä kopiona. Kullervo leimataan pahaksi ja hänestä yritetään päästä eroon. Hänet yritetään murhata. Hänen identiteettinsä on muodostunut hyljeksinnän ja leimautumisen varjossa ja hänestä tulee rikollinen. Hänet nähdään pahana, eikä hänelle edes suoda mahdollisuutta olla jotain muuta, ennen kuin häntä kohtaan tehdään väkivaltaisia tekoja. Toki näiden tekojen jälkeen Kullervolle annetaan töitä, jotka hän ilkeyksissään tai osaamattomuuttaan pilaa. Jos ajatellaan, että Kullervo vain ei osannut tehdä töitä oikein,

³⁸ Anttila–Törnudd 1983, s. 37; Kivivuori 2006, s. 175–176; Laine 2007, s. 114–116 ja Laitinen–Aromaa 2005, s. 66–67

³⁹ Agnew 1987

⁴⁰ Kivivuori 2006, s. 163–165

on hänen teoissaan vaikeaa nähdä mitään pahaa. Hän on voimakas ja innokas, näyttämisen haluinen nuori. Kukaan ei opeta hänelle, miten asiat hoidetaan ja hän yrittää parhaansa, mutta aina menee vikaan. Kullervo uhoaa kovin teoillaan, mutta onko hän pohjimmiltaan pahantahtoinen, vai leimataanko hänet tähän? Hänen sanotaan olevan isänsä kaltainen.

Lisäksi Kullervo kokee pelkästään negatiivisuutta ja vakavaa väkivaltaa jo varsin nuoresta iästä lähtien. Tällöin hänelle ei välttämättä synny kuvaa oikeasta ja väärästä ja väkivaltaan on helppo vastata väkivallalla, vaikkei se oikeutettua olekaan. Kullervon teot Untamon talossa ovat enemmänkin ilkeyksissä tehtyjä, lukuun ottamatta lapsen hoidon yhteydessä tapahtunutta onnettomuutta, eivätkä niinkään väkivaltaisista. Mutta jossain kohtaa hänenkin sietokykynsä loppuu. Tämän laukaisija on Pohjan neidon ilkeä teko.

3.2. Kullervon rikokset nykymaailmassa

Miten Kullervon rikokset eroavat nykynuorten rikoksista? Jos pohditaan Kullervon vakavimpia rikoksia, Pohjan neidon surmaa ja Untamon väen tappamista, ovat teot erikoisia nykypäivän nuorten miesten rikollisuuteen verrattuna. Nuoret syyllistyvät väkivaltarikoksiin ryhmissä ja teot tapahtuvat julkisilla paikoilla. Kullervo toimii sen sijaan yksin ja yksityisissä tiloissa.⁴¹

Nuoret myös suunnittelevat tekonsa keskimääräistä useammin. Myös Kullervo suunnittelee kummatkin henkirikoksensa, hän tietää mitä tekee, vaikkei välttämättä miten. Nuorten henkirikokset ovat raaempia kuin vanhempien rikostentekijöiden ja kohdistuvat useammin lähiperheeseen, sisaruksiin ja vanhempiin kuin muilla henkirikoksiin syyllistyvillä. Myös tuntemattomien uhrien osuus on suurempi.⁴² Kullervon teot ovat raakoja, mutta hän surmaa sen sijaan tuttuja ihmisiä. He eivät ole lähiperhettä, mutteivät myöskään tuntemattomia.

Nuoren rikostentekijän perhetaustalla on suuri merkitys henkirikokseen syyllistymisessä. Nuori on usein avioerolapsi, huostaan otettu tai perheessä on mielenterveys- tai päihdeongelmia. Yleisesti myös nuoren koulumenestys on heikkoa.

⁴¹Lehti 2006, s. 64–65

⁴²Lehti 2006, s. 67 ja 70–72

Kullervonkin perhetausta on synkkä ja selittää suuresti hänen tekojaan. Henkirikokset sattuvat myös useammin omaisuusrikosten yhteydessä kuin puhtaina henkirikoksina. Kaiken kaikkiaan nuorten tekemä henkirikollisuus on harvinaista, synkimmät vuodet olivat 1924–1930, jolloin tapahtui noin 30 henkirikosta 100 000 nuorta miestä kohden.⁴³

Yleisesti ottaen nykynuoret syyllistyvät pahoinpitelyihin, vahingontekoihin, varasteluun ja huumausainerikoksiin. Lisäksi internetistä ladataan laittomasti materiaalia ja koulusta ollaan luvattomasti poissa.⁴⁴ Tässä otannassa Kullervon teot ovat poikkeuksellisia ja vakavia.

3.3. Yhteenveto

Edellä esitetyn mukaan on huomattavissa, että monenlaiset teoriat ja tulkinnat rikollisuudesta pätevät yhteen ja samaan henkilöön. Näkemykset eivät sulje toisiaan pois, vaan antavat useamman tarttumapinnan ja näkemyksen ja laajan valikoiman valita itselleen mieluisan teorian selittämään ihmisten pahoja tekoja, rikoksia.

Olen esitellyt teorioita, jotka mielestäni sopivat Kullervon tapaukseen. Kaikista löytyy piirteitä, jotka sopivat Kullervoon erinomaisesti ja myös piirteitä, jotka ovat ehkä laajasti tulkiten tai sormien välistä katsoen sovellettavia. On kuitenkin vaikeaa määrittää yksiselitteisesti, miksi joku syyllistyy rikoksiin ja joku toinen ei. Mielestäni selitys on monien tekijöiden summa. Olen kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että lapsuudella ja ympäristöllä, jossa lapsi kehittyy, on paljon merkitystä.

Haapasalon mukaan sillä, kehittykö lapselle kiintymyssuhdetta kehenkään, millaisessa ympäristössä ja minkälaisissa perheolosuhteissa lapsi aloittaa elämänsä taipaleen, on merkitystä. Haapasalo kirjoituksessaan ottaa esille raskauden ajan (äidin terveydentila) ja syntymän jälkeiset seikat (synnytyskomplikaatiot ja vauvan ravistelu) sekä vanhempien ongelmat (nuori ikä, avioero ja yksinhuoltajuus, heikko taloudellinen asema ja päihdeongelmat) ja vanhemmuuteen liittyvät seikat.⁴⁵ Mitä vakaamman alun ja kasvu ympäristön lapsi saa, sitä paremmat tämän tulevaisuuden näkymät ovat.

⁴³ Lehti 2006, s. 58, 78–83 ja 93–94

⁴⁴ Salmi 2008

⁴⁵ Haapasalo 2006

Mielestäni vanhemmilta periytyy tietynlainen suhtautuminen ympäristön ärsykkeisiin. Vaikkei tämä olisi suoranaisesti perinnöllistä, se ympäristö, missä ihminen kehittyy ja imee itseensä pesusienien lailla tietoa, vaikuttaa paljon ymmärrykseen maailmasta ja suhtautumisesta siihen. Jos omat vanhemmat reagoivat ärsykkeisiin aggressiivisesti ja impulsiivisesti, saa lapsi mallin toimia myös itse näin. Tähän vaikuttaa kuitenkin jokainen yksilö itse. Kaikista ei tule rikollisia ja pahantekijöitä, vaikka ympäristö olisi kuinka karmiva tahansa.

Lapsen kehitysympäristö ei ole vain vanhemmista koostuva ympäristö. Miten lapseen ja tämän ilkitöihin suhtaudutaan esimerkiksi päiväkodissa, koulussa ja kaveripiirissä vaikuttaa myös paljon. Jos lapsi leimataan jokaisessa paikassa ”pahaksi”, eikä häntä ymmärretä ja tarjota rakkautta ja huolenpitoa, voi lapsen tulevaisuus olla synkkä. Jokelan kirjoituksen mukaan antisosiaaliset yksilöt tulevat yhteiskunnalle kalliiksi ja siksi on tärkeää estää lapsen antisosiaalistuminen varhaisessa vaiheessa.⁴⁶

Kontrolliteorioiden mukaan ihminen syyllistyy rikoksiin, kun hänellä ei ole kontrollia ympärillään. On tosi asia, että kriisien aikana, kuten hurrikaanin iskiessä kaupunkiin, rikollisuus ja ryöstöt lisääntyvät. Ihminen saattaa menettää kotinsa, ruokansa, omaisuutensa, kaiken. On helpompi oikeuttaa kaupan ryöstäminen kaaoksen aikana, kun itsekkin on menettänyt kaiken. Tällöin kaupungissa ei vallitse kontrollia ja rikoksentekijöitä on vaikea saada kiinni ja rangaista teoistaan. Tilaisuus tekee varkaan.

Eysenckin mukaan ehdollistuminen ja suhtautuminen väärin tekoihin muotoutuvat varhaislapsuudessa. Jos vanhemmat ja muut ympäröivät ”auktoriteetit” ovat välinpitämättömiä ja väärinteosta ei rangaista, ei lapsi ehdollistu katumiseen ja rangaistukseen, joka näistä teoista seuraisi. Lapsi ei opi, mikä on väärin ja mikä oikein. Tähänkin ehdollistumiseen vaikuttaa myös lapsen oma persoona, miten miellyttämishaluinen ja mukautumiskykyinen lapsi on ja miten hän kaiken kaikkiaan suhtautuu ympäröivästä maailmasta tuleviin ärsykkeisiin.

Jotkut ihmiset, Kullervokin hetkittäin, tuntuvat olevan pahoja syntymästään? Millä tätä voidaan selittää? Jos ympäristö ei ole vielä voinut vaikuttaa yksilöön, niin selittykö pahuus perinnöllisillä seikoilla? En osaa vastata tähän, mutta mielestäni jo jokaisen yksilön kehittymisen ensihetkillä on tärkeä vaikutus eheän elämän rakentamisessa. Ensihetkiksi lasken vanhempien olosuhteet ennen raskauden alkua, raskauden ajan olosuhteet ja ongelmat sekä lapsen syntymän jälkeiset olot.

⁴⁶ Jokela 2006, s. 116

4. Yleistä sovellettavista laeista

4.1. Vuoden 1734 rikoskaari

Vanhin Suomessa voimassa ollut rikoslaki on luultavasti ollut Maunu Eerikinpojan vuonna 1347 antama maanlaki. Jo sitä ennen on mahdollisesti maassamme ainakin osittain ollut voimassa Ruotsin maakuntalakeja. Maanlaki perustui sovintoajatukselle, vaikka rikosta ei enää pidettykään yksityisasiana. Vuonna 1442 säädettiin Kristofferin maanlaki, joka kuitenkin poikkesi niin vähän Maunu Eerikinpojan maanlaista, että sen voidaan katsoa olevan vain paranneltu laitos aiemmasta maanlaista. Seuraava laki oli vuoden 1734 laki, joten maanlaki oli lähes kolmesataa vuotta voimassa oleva laki Suomen alueella. Kuningas Kaarle XI asetti jo vuonna 1686 lakikomission valmistelemaan yhtenäistä lakikodifikaatiota olettaen sen valmistuvan sivutoimisenakin yhdessä vuodessa. Vanhat maanlait olivat vanhentuneita ja tarvittiin uusi yhtenäinen ja selkeä lakikokonaisuus.⁴⁷ Lain uudistamisen tarpeellisuutta perusteltiin myös sillä, että vanhan lain sanasto oli vanhentunutta ja epäselvää. Lisäksi käytäntö oli vakiinnuttanut uusia oikeustapoja ja myös uudet asetukset saattoivat olla keskenään ja suhteessa lakiin ristiriitaisia. Kaiken kaikkiaan maanlaki oli riittämätön kehittyneen yhteiskunnan tarpeisiin.⁴⁸

Vuoden 1734 laki oli tyyliältään ytimekäs ja selkeä. Lain kieltä on kuvattu osuvaksi ja hioutuneeksi. Lainkohdat olivat hyvin jaoteltuja ja lyhyitä. Laki sisälsi sekä vanhaa että uutta oikeutta. Se oli rakenteeltaan keskiaikaisten maan- ja kaupunkilakien kaltainen ja sen säännökset olivat kasuistisia. Laista kuitenkin puuttui kokonaan yleinen osa, jossa olisi esitelty lain perustana olleet yleiset opit ja esimerkiksi säännelty vastuukäraja.⁴⁹

Vuoden 1734 rikoskaari on rakennettu pelotusaatteelle, vaikka rangaistukset olivatkin lievempiä maanlakiin verrattuna. Laki sisälsi 68 rikosta, joiden seuraamuksena oli kuolemanrangaistus. Vuonna 1779 ilmestyi kuninkaan asetus, joka lievensi tuntuvasti monia rikoksista säädettyjä rangaistuksia. Asetus muun muassa poisti kuolemantuomion noituudesta, kaksinkertaisesta huoruudesta, kaksinnaimisesta ja kirkkovarkaudesta.⁵⁰ Muutokset olivat kuitenkin suuremmassa mittakaavassa niin vähäisiä, että vuoden 1734

⁴⁷ Utriainen 1985, s. 154

⁴⁸ Ylikangas 1986, s. 13

⁴⁹ Utriainen 1985, s. 155–157

⁵⁰ Kuusikko 2006, s. 166

laki ankarimpine säännöksineen oli voimassa Suomessa silloinkin, kun Suomi yhdistettiin Venäjän valtakuntaan.⁵¹

Vuoden 1734 lain rikoskaari sisälsi 61 lukua. 60 lukua käsitteli erilaisia rikoksia sekä viimeinen luku käsitteli osallisuutta rikokseen. Laki sisälsi eri tekotavoilla tapahtuville murhille, tapoille ja surmille omat lukunsa, joissa säädettiin teot yksityiskohtaisesti rangaistavaksi. Yksityiskohtaisella säätämällä varauduttiin tuomarin mielivaltaa vastaan ja tämän takia laki kerta kaikkiaan määräsi rangaistuksen kustakin rikoksesta.⁵² Laki esimerkiksi luetteli sukurutsauksen eri muodoista yksityiskohtaisesti sekä sääti erimuotoisista tapoista, jolloin tuomarin harkintavaltaa vähennettiin selvästi.

4.2. Vuoden 1889 rikoslaki

Suomen liittyttyä Venäjän valtakuntaan aiheuttivat muutokset sen, että kaikki lainsäätämistyö oli keskeytetty aina vuoteen 1863 asti. Aikaa oli kulunut yli sata vuotta vuoden 1734 lain säätämisestä ja vanhan lain pelotevaikutus verisine rangaistuksineen oli ristiriitainen vallitsevan oikeuskäsityksen kanssa. Täten uusien valtiopäivien ensi töiksi tuli laatia uusi rikoslaki.⁵³

Vuosina 1863–64 valtiopäiville annettiin monia uutta rikoslakia koskevia esityksiä. Esityksiä annettiin rikoslain yleisistä periaatteista, joissa mallina käytettiin juuri uudistetun Ruotsin rikoslain pääperiaatteita sekä väliaikaisesta rangaistusmääräyksestä, jota noudatettaisiin kunnes uusi rikoslaki valmistuisi. Periaatteet hyväksyttiin, mutta erimielisyyttä aiheutti väliaikainen rangaistusjärjestelmä. Valtiosäädät halusivat eroon kuolemanrangaistuksesta toisin kuin hallitus, joka halusi säilyttää sen joitakin rikoksia varten. Tämän vuoksi ehdotus raukesi. Muut esitykset johtivat sen sijaan vuoden 1866 rangaistusasetukseen, jossa vapausrangaistus otettiin ensi kerran Suomessa käyttöön.⁵⁴

Vuoden 1867 valtiopäiville annettiin uusi esitys väliaikaisesta rangaistusjärjestelmästä ja tällä kertaa se hyväksyttiin. Vaikka asetus hyväksyttiin myös hallitsijan toimesta, ei sitä koskaan julkaistu. Syynä olivat muun muassa puuttuvat vankilat, joita asetus

⁵¹ Serlachius 1919, s. 11–13

⁵² Serlachius 1919, s. 208

⁵³ Serlachius 1919, s. 13

⁵⁴ Serlachius 1919, s. 14

edellytti. Lisäksi, kun vankilaongelma oli ratkaistu, oli varsinaisen rikoslain säätäminen jo siinä vaiheessa, ettei väliaikaisia toimenpiteitä enää tarvittu.⁵⁵

Vuonna 1865 hallitus oli nimennyt komitean uuden lain valmistelemiseksi. Ehdotus esitettiin vuonna 1875 ja vuonna 1881 asetettiin komitea tarkistamaan ehdotus ja tekemään siihen tarvittavat muutokset. Esitys uudeksi rikoslaiksi laadittiin vuoden 1885 valtiopäiville. Tällöin esitystä ei kuitenkaan ehditty käsitellä loppuun ja esitys annettiin lähes muuttumattomana uudestaan vuonna 1888, jolloin se myös hyväksyttiin.⁵⁶

Rikoslaki julkaistiin 19.12.1889 ja lain piti astua voimaan 13.1.1891. Lakia kuitenkin lykättiin toistaiseksi 13.12.1890 kirjatulla julistuksella. Venäjän suunnalta oli huomautettu, että laki ei kaikissa kohdin antanut oikeanlaista kuvaa Suomenmaan valtio-oikeudellisesta suhteesta Venäjän valtakuntaan. Muutokset tehtiin ja ne esitettiin valtiopäiville vuosina 1891 ja 1894. Lopulta valtiopäivillä 1894 muutokset hyväksyttiin ja määrättiin, että muutettu rikoslaki astuu viipymättä voimaan.⁵⁷

Joulukuun 19. päivänä vuonna 1889 Helsingissä julistettu uusi rikoslaki sisälsi yhteensä 44 lukua. Lain alussa oli yleisten oppien osuus, jossa esiteltiin tuomittavat rangaistukset ja syyksiluettavuus. Lain ensimmäisessä luvussa säädettiin Suomen rikoslain alaisuuteen kuuluvista. Luvun 1 §:n 1-kohta kuuluikin: ”Suomen lain mukaan tuomitaan Suomen mies rikoksesta, jonka hän on tehnyt Suomen Suuriruhtinaanmaassa.” Laki huomioi myös Venäjän Valtakunnan ulkopuolella tehdyt rikokset, jos rikoksenteijä sittemmin Suomessa tavattiin tai oli tänne lähetetty tuomittavaksi. Lisäksi se huomioi joitakin kansainvälisiä liityntöjä, kuten avomerellä suomalaisessa laivassa tehdyt rikokset.

Lain toisessa luvussa säädettiin rangaistuslajeista, joita olivat kuolemanrangaistus, kuritushuone, vankeus ja sakko. Lisäksi virkamiehille voitiin tuomita erityisinä rangaistuksina viraltapano ja erottaminen viran toimituksesta. Kolmannessa luvussa säädettiin perusteista, jotka poistivat rangaistavuuden tai vähensivät sitä. Neljännessä luvussa säänneltiin yrityksestä ja viidennessä luvussa osallisuudesta. Kuudennessa luvussa kerrottiin, miten rikoksen uusijaa kohdellaan. Seitsemännessä luvussa säädettiin rikosten yhtymisestä ja kahdeksannessa luvussa vanhentumisesta. Yhdeksännessä luvussa säädettiin vahingonkorvauksesta. Kymmenennestä luvusta alkaen säädettiin erilaiset teot rangaistaviksi, alkaen kymmenennen luvun uskontorikoksista.

⁵⁵ Serlachius 1919, s. 14

⁵⁶ Serlachius 1919, s. 15

⁵⁷ Serlachius 1919, s. 15

4.3. Rikoslaki vuonna 2013

Nykyisen rikoslakimme (19.12.1889/39 muutoksineen) pohjalakina on vuoden 1889 rikoslaki, kuten vuosiluvustakin näkee. Laki on kuitenkin kohdannut monia uudistuksia ja lisäyksiä heti valmistumisensa jälkeen. Kieltä on muokattu nykysuuhun sopivaksi ja rangaistukset ovat muuttuneet yhteiskuntamuutosten vaikutuksesta.

Vuoden 1889 rikoslaki on klassisen koulukunnan tuote, jolle on ominaista sovitussajatus yleisestäävyytavoitteen kanssa. Lain uudistuksia voidaan luonnehtia uusklassisen suuntauksen mukaisiksi, joilla pyritään toteuttamaan yleisestäävyyttä, mutta myös oikeudenmukaisuutta ja vankeusrangaistusten vähentämistä.⁵⁸

Vuoden 1889 rikoslakia on yritetty kokonaisuudistaa moneen otteeseen. Jo 1920-luvulla Allan Serlachius luonnosteli ehdotuksensa oikeusministeriön pyynnöstä, mutta tämä ehdotus ei johtanut suurempiin muutoksiin, vaikkakin Serlachiuksen ehdotuksia on toteutettu osauudistuksina. 1950-luvulla professori Brynolf Honkasalon johtama lakikomitea teki omia uudistusehdotuksiaan, mutta nämäkin päätyivät osittaisuudistuksiksi, eikä kokonaisuudistusta saatu vieläkään aikaan. Vuonna 1972 asetettiin uusi rikosoikeuskomitea valmistelemaan rikoslain kokonaisuudistusta. Kokonaisuudistuksen sijaan päädyttiin laajoihin osapaketteihin. Ensimmäinen näistä koski omaisuus-, vaihdanta- ja talousrikoksia ja se tuli voimaan vuoden 1991 alusta. Seuraava, eritoten rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen koskeviin rikoksiin kohdistunut, osapaketti tuli voimaan vuonna 1995. Kolmas muun muassa seksuaalirikoksia koskenut laaja osauudistus tuli voimaan vuoden 1999 alusta.⁵⁹ Yksi rikoslain uudistus oli vuoden 2004 alusta voimaan tullut yleisiä oppeja koskenut kokonaisuudistus. Hallituksen esityksen mukaan vanhat säännökset olivat aukollisia ja osittain vanhentuneita.⁶⁰

Nykyinen rikoslakimme sisältää 51 lukua. Ensimmäisessä luvussa säädetään Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta, toisessa luvussa alalukuineen rangaistuksista, kolmannessa luvussa rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä, neljännessä luvussa vastuuvapausperusteista, viidennessä luvussa yrityksestä ja osallisuudesta, kuudennessa luvussa kerrotaan, miten rangaistus määräytyy, seitsemännessä luvussa yhteisestä rangaistuksesta, kahdeksannessa luvussa vanhentumisesta, yhdeksännessä

⁵⁸ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 89

⁵⁹ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 89–91

⁶⁰ HE 44/2002 vp., s. 1

luvussa oikeushenkilön rangaistusvastuusta ja kymmenennessä luvussa menettämisseuraamuksista. Luvut 11–51 käsittelevät erilaisia rikoksia ja niistä tuomittavia rangaistuksia. Laki seuraa täten alkuperäistä vuoden 1889 lakia lukuineen: lain ensimmäiset luvut ovat niin sanottua yleistä osaa ja esimerkiksi luku 20 säätelee seksuaalirikoksia ja luku 21 henkirikoksia, kuten jo vuonna 1889.

5. Rikosasteikkoa harkittaessa huomioon otettavia seikkoja

5.1. Kullervon ikä

Kalevassa ei kerrota kenenkään ikää, vaan esimerkiksi puhutaan vaka vanha Väinämöisestä ja muutenkin *Kalevalan* tekstistä käy ilmi, että hän on varsin vanha ja oppinut. Ainon kohdalla puhutaan nuoresta neidosta ja Kullervostakin puhutaan nuorena miehenä. Ei ole tarkkaa tietoa, mitä tarkoitetaan nuorella miehellä ja siitä, minkä ikäinen Kullervo oli ja minkä ikäiseksi hän ehti ennen surmaansa.

Laiskojen Kalevala puhuu puberteetti-ikään ehtineestä Kullervosta.⁶¹ Puberteetti on hyvin subjektiivinen ja voi alkaa hyvinkin eri aikaan. Yleisesti voisi sanoa, että puberteetti alkaa pojillakin 12–13-vuotiaana. Täten voi olla, että Kullervo ei ollut vielä saavuttanut viidentoista vuoden ikää tehdessään pahat tekonsa. Itse olen sitä mieltä, ettei Kullervo ainakaan ole saavuttanut 18 vuoden ikää ensimmäisiin tekoihinsa syyllistyessä.

Koska Kullervo jo kolmen päivän, puhumattakaan kolmen kuukauden iässä kykenee tekoihin, joihin monet eivät kykene koko elämänsä aikana, uskon hänen kykenevän tuhotöihinsä ennen kahdeksantoista vuoden ikää, kenties jo ennen viidentoista vuoden ikää. Uskon hänen murrosikänsäkin tulevan ajallaan tai jopa etuajassa, jolloin hän on kypsä ja kykenevä pahoihin tekoihinsa nuorena verrattuna ikäisiinsä. Nuori mies on nuorehko mieshenkilö, nuorukainen. Täten pidän perusteltuna, että Kullervon ikä on jotain 15 ja 18 välillä. Huomioin kuitenkin kaikkien rikosten kohdalla myös mahdollisuuden, että Kullervo on alle 15-vuotias tai jo täyttänyt 18 vuotta.

5.2. Vuoden 1734 rikoskaari

Vuoden 1734 rikoskaareissa ei ollut niin sanottua yleistä osaa, jossa olisi määritelty lain taustalla olleet yleiset opit ja esimerkiksi annettu apua rangaistusasteikon soveltamiseen tai vastuuikärajan määrittelyyn. Kuten edellä on mainittu, oli laki varsin kasuistinen ja yksityiskohtainen, jolloin jokaisesta rangaistavaksi säädetystä rikoksesta oli määritelty

⁶¹ Larsson 2010, s. 47

erilaiset tunnusmerkistöt ja tarkat rangaistukset. Tunnusmerkistöt huomioivat rikokset, joihin lapsi tai sielultaan heikentynyt oli syylistynyt, kuten kaaren 31 luku alaikäisen suorittamasta taposta.⁶²

Vaikka yleiset opit puuttuivat, eri tunnusmerkistöjä vertaamalla sai kuvan vastuukärajista. Alle 7-vuotiaat rikoksen tekijät olivat syyntakeettomia ja 7-15 vuotta täyttäneitä rangaistiin lievemmin kuin aikuisia. Vuoden 1734 rikoskaari ei myöskään yleensä rangaissut rikoksen valmistelusta ja yrityksestä, vaan rangaistus edellytti vahingollisen seuraamuksen ilmenemistä. Sovellettavat rangaistusasteikot kävivät ilmi jokaisesta tunnusmerkistöstä erikseen.⁶³

Rikoskaaren 60 luvussa säädettiin osallisuudesta rikoksissa. Ensimmäisen pykälän mukaan *joka käskee tahi palkkaa, auttaa tahi neuvoa toista johonkin rikokseen, niin että se sen kautta tapahtuu, rangaistakoon samoin kuin sen rikoksen tekijää*. Luvun toisen pykälän mukaan *joka muutoin on rikokseen vähemmän syylistynyt, rangaistakoon raipoilla tahi vitsoilla, vankeudella tahi työllä, rikoksen mukaan*. Rikoskaaren 24 luvun 2 pykälä säätelee: *joka on toisen käskennyt tappamaan, kärsiköön saman rangaistuksen, kuin jos itse olisi tapon tehnyt; menettäköön myös tappaja henkensä*. Vaikkei siis yleistä osaa rikoskaareissa ole, on kaaresta löydettävissä tiettyihin, etenkin vakavimpiin henkirikoksiin, sovellettavat osallisuutta, avunantoa ja yllyttämistä säätelevät pykälät.

5.3. Vuoden 1889 rikoslaki

5.3.1. Vastuukärajat

Rikoslain 3 luku Perusteista, jotka poistavat rangaistavaisuuden tahi sitä vähentävät. 1 §. *Teko, joka muuten on rangaistava, jääköön rankaisematta, jos sen tekee lapsi, ennen kuin on täyttänyt viisitoista vuotta; kuitenkin saakoon oikeus harkinnon mukaan määrätä, että seitsemän vuotta täyttänyt lapsi on pantava yleiseen kasvatustiloihin, taikka että vanhempain tahi sen, jonka hoidossa ja valloissa lapsi on, pitää sitä huoneessa toteensaastavasti kurittaa. Sitä alköön kuritettako, joka, sen jälkeen kuin tuomio annettiin, on täyttänyt kuusitoista vuotta. Elleivät vanhemmat tahi se, jonka hoidossa ja valloissa lapsi on, anna sille määrättyä kuritusta; olkoon toimeenpaneva*

⁶² Utriainen 1985, s. 157

⁶³ Utriainen 1985, s. 155

viranomainen velvollinen pitämään siitä huolta. Joka on pantu kasvatuslaitokseen, olkoon laitoksen hoidon alaisena niin kauan, kuin laitosta kaitseva viranomainen katsoo sen hänelle tarpeelliseksi, korkeintaan kahdeksantoista vuoden ikään, taikka, edusmiehen suostumuksella, siksi kuin hän on täyttänyt kaksikymmentä vuotta.

Yleinen vastuuikäraja oli 15 vuotta, mutta ehdoton ikäraja oli 7 vuotta. Lisäksi 7 vuotta, muttei 15 vuotta täyttäneen rikoksentekijän tuomioistuin sai harkintansa mukaan määrätä kuritettavaksi tai kasvatuslaitokseen laitettavaksi. Toimenpiteet eivät olleet rangaistuksia, koska niitä määrättäessä ei puhuttu ”tuomita”, vaan ”määrätä” eikä rikoslaki maininnut kasvatuslaitosta ja kuritusta lain toisessa luvussa, jossa rangaistukset lueteltiin. Sen sijaan toimenpiteiden tarkoitus oli olla ojennustoimenpiteitä yksinomaan lapsen omaksi hyväksi, eikä niillä haettu yleisestävää vaikutusta niin kuin yleensä rangaistuksilla.⁶⁴

Lasten syyntakeettomuutta perusteltiin monilla asioilla. Lapsen tahtoa pidettiin epäitsenäisenä eikä lapsi tiedostanut ympäröivää maailmaa kuten vanhemmat ihmiset. Lasten ei koettu myöskään ymmärtävän yhteyttä aiheuttavan seikan ja syntyvän vaikutuksen välillä ja näin tekojensa todellisia vaikutuksia.⁶⁵

Rikoslaki kielsi tuomioistuimia tuomitsemasta alle 7-vuotiaiden tekemiä rikoksia. Pienten lasten kasvatuksen ja ojentamisen lainsäätäjällä oli tahtonut jättää vanhempien tai huoltajien yksinomaiseksi tehtäväksi. Kuitenkin eri lakien kohdista oli huomattavissa, että lainsäätäjällä myös velvoitti vanhempia tai muita heihin rinnastettavia huoltajia nuhtelemaan ja ojentamaan lapsiaan tai puuttumaan muuten tiedossaan olevaan lapsen rikollisuuteen, ja jolleivät he näin tehneet, olivat itse syytteeseen pantavissa lapsensa tekemistä rikoksista.⁶⁶

5.3.2. Syyntakeisuus, vähentynyt syyntakeisuus ja syyntakeettomuus

Rikoslain 3:3 §. *Mielipuolen teko, taikka semmoisen, joka ikäheikkouden tahi muun samanlaisen syyn takia on ymmärrystään vailla, jääköön rankaisematta. Jos joku on joutunut sellaiseen satunnaiseen mielenhäiriöön, ettei hän ole tunnossaan; jääköön teko, jonka hän tässä tunnottomassa tilassa tekee, niin ikään rankaisematta.*

⁶⁴ Forsman 1900, s. 95 ja Serlachius 1919, s. 115–117

⁶⁵ Forsman 1900, s. 93

⁶⁶ Serlachius 1919, s. 111-112 ja 116

RL 3:4 §. *Jos jonkun harkitaan rikosta tehdessään olleen täyttä ymmärrystä vailla, vaikkei häntä 3 §:n mukaan voida syyhyn mahdottomaksi katsoa; olkoon yleistä lajia oleva rangaistus se, mikä 2 §:ssä on säädetty. Älköön tässä tapauksessa päihtymystä taikka muuta senkaltaista mielenhäiriötä, johon rikoksentekijä on itsensä saattanut, yksinään pidettävä syynä tällaiseen rangaistuksen vähentämiseen.*

Syyntakeisuus alkoi viidentoista vuoden iässä. Syyntakeisuus oli kytketty ikään eikä henkilön henkilökohtaiseen kehittyneisyyteen, vaikka nuori olisikin ymmärtänyt teon oikeudellis-siveellisen merkityksen. Muun muassa lapsen kasvatus ja kehittyminen vaikuttivat ikään, jossa lapsi saattoi ymmärtää tekonsa ja milloin häntä olisi voitu pitää syyntakeisena ja rangaistusvastuussa teoistaan.⁶⁷

Lapsen tai mielisairaana teoista ei voitu päätellä, että tekijät olisivat luonteiltaan pahoja, vaikka teot itsessään olisivatkin pahoja. Se mikä täysi-ikäiseksi kasvaneessa ja terveessä osoitti rikollisuutta, saattoi lapsessa olla kehittymättömyyden ja mielipuolessa sairauden merkki, toisin sanoen teko osoitti heissä puutteita, joita rangaistus ei pystynyt parantamaan heissä enempää kuin heidän ympäristössäänkään. Sen sijaan syyntakeinen oli henkilö, jonka teoista voitiin tehdä sellainen päätelmä hänen luonteestaan, että rangaistus häneen käytettynä voi vaikuttaa tarkoittamaansa suuntaan toisaalta häneen, toisaalta hänen ympäristöönsä. Rangaistavuutta pohdittaessa huomioon otettiin rangaistuksen vaikutus rangaistavaan, mutta myös muihin kansalaisiin.⁶⁸

Jotta henkilö voitiin rangaista syyntakeisena, edellytettiin sielullista keskimääräisyyttä. Jos taas ihminen sielunrakenteeltaan niin suuresti poikkesi yleisestä tyyppistä, että hänen ympäristönsä ei hänessä nähnyt samanlaista olentoa kuin ihmiset yleensä olivat, niin tämä ympäristö ei myöskään paheksunut hänen tekojaan. Hänen tekonsa eivät sen vuoksi herättäneet yleisön kostonhimoa. Tekoja ei myöskään yritetä jäljitellä, eikä tekijän pahuus tartu hänen ympäristöönsä. Täten yhteiskunnan ei tarvinnut samalla tavalla suojella itseään siveelliseltä tartunnalta, jolla tavallisen ihmisen pahat teot sitä uhkasivat. Täten keskimääräisestä sielullisuudesta poikkeavan henkilön rankaiseminen oli tarpeetonta ja hyödytöntä.⁶⁹

Milloin henkilö oli RL 3:3 §:n mukainen ”mielipuoli”, oli täysin tuomarin harkinnan alaista. Kyse ei ollut lääketieteellisestä tai luonnontieteellisestä, vaan oikeudellisyhteiskunnallisesta ominaisuudesta. Lääkäri antoi vain lausunnon henkilön sielullisesta

⁶⁷ Forsman 1900, s. 94 ja Serlachius 1919, s. 117

⁶⁸ Serlachius 1919, s. 111

⁶⁹ Serlachius 1919, s. 112–113

terveydentilasta, mutta päätösvalta oli tuomarilla. Tuomari kuitenkin tarvitsi lääketieteen apuja syynätakeettomuuden arvioimiseen. Lääkärin tuli ottaa kantaa siihen, onko tutkittava terve vai ei, mutta myös siihen, minkä laatuista sairaudesta oli kyse. Tuomarin tuli syynätakeettomuutta harkitessaan ottaa huomioon myös rangaistusten yleis- ja erityisestävä vaikutus ja punnita näitä molempia. Tuomari ei saanut kuitenkaan unohtaa yhteiskuntaa yksilön vuoksi, muttei myöskään kokonaan uhrata yksilöä yhteiskunnan hyväksi. Huomioimisen arvoista oli myös se, että harvoin terveille tarkoitettu rangaistusmenetelmä sopi sielunelämältään vajavaisten henkilöiden rangaistukseksi. Serlachiuksen mielestä niin kauan kuin vajavaisille henkilöille ei perustettu omia, heille soveltuvia laitoksia, oli vankila kenties paras vaihtoehto, otettaessa huomioon heidän vaarallisuutensa yhteiskunnalle.⁷⁰

Missä määrin ihmisen tuli olla tavallisuudesta poikkeava ollakseen syynätakeeton, oli vaikeasti määriteltävissä. Forsmanin luentojen mukaan mielisairaus voitiin jaotella kolmeen luokkaan: masennustilasta johtuviin, haltioitumisesta johtuviin sekä psyykkisestä heikkoudesta johtuviin. Ensimmäiseen luokkaan Forsman katsoi kuuluvan melankolian ja luulosairauden. Toiseen luokkaan kuuluivat raivokkuus ja hulluus. Viimeiseen luokkaan Forsman määritteli kuuluvan sekopäisyyden, tyhmyyden ja järjettömyyden. Tiettyjen asianhaarojen vallitessa myös kuuromykkyys, kuurous ja sokeus poistivat henkilön syynätakeisuuden.⁷¹

Rikoslain 3:3 pykälän 2 momentin mukaan myös satunnaisessa mielenhäiriössä tehdyt teot jäivät rankaisematta. Tällaisia tilapäisiä tilanteita olivat Forsmanin mukaan muun muassa kuumehoureisuus, unissakävely ja tietyissä tilanteissa hypnoosi.⁷²

Syynätakeisuus edellytti henkistä kypsyä sekä terveyttä. Oli kuitenkin vaikea rajata ihmiskuntaa kypsiin ja epäkypsiin ja terveisiin ja sairaisiin. Rikoslakiin otettiin näiden rajanvetojen vaikeuden vuoksi säännös vähentyneestä syynätakeisuudesta (RL 3:4). Serlachiuksen mielestä sellaiset kansan suussa hyvin usein tavattavat nimitykset kuin ”pehmeämielinen”, ”hassahtava”, ”löylynlyömä” ym. todistivat tällaisen ihmisluokan olemassaolon ja sen, että tämä ryhmä erosi sekä hulluista että viisaistakin ja niin oli perusteltua laatia heitä varten uusi pykälä.⁷³

⁷⁰ Serlachius 1919, s. 117–120

⁷¹ Forsman 1900, s. 76–81

⁷² Forsman 1900, s. 82 ja 89

⁷³ Serlachius 1919, s. 113

Serlachiuksen mukaan pykälä sopi käytettäväksi vain niissä tapauksissa, joissa vähentynyt syyntakeisuus perustui johonkin satunnaiseen syyhyn, kuten kovaan säikähdykseen, liikaräsitukseen tai raskaudentilaan. Sen sijaan tilanteissa, joissa rikoksentekijän erityislaatuisuus ei ollut satunnaista, vaan luontaista, joissa vähentynyt syyntakeisuus perustui pysyväiseen henkiseen vajamittaisuuteen, ei lievempi rangaistus ollut tarkoitustaan vastaava. Usein tällaiset henkilöt olivat yhteiskunnalle vaarallisempia kuin syyntakeiset rikoksentekijät, jolloin yleinen etu vaatii, että yhteiskunnalla on tehokkaammat keinot suojautua heiltä. Jos heitä sen vuoksi ei tahdottu käsitellä täysin syyntakeettomina, siis ryhtyä heitä vastaan vain heidän omaa lääkitsemistään ja yhteiskunnan heiltä turvaamista tarkoittaviin parantamis- ja turvaamistoimenpiteisiin, niin oli heitä varten keksittävä uusi, heidän erityislaatuunsa soveltuva rangaistusmuoto, kuten pakkoparantola tai pakkohoitola.⁷⁴

Alkoholin nauttiminen siinä tarkoituksessa, että täten syyllistyttyä rikokseen oltiin vähentyneesti syyntakeisia, ei ollut hyväksyttävää. Tällöin alkoholin nauttiminen tapahtui syyntakeisena ja rikollinen teko oli seurausta tästä syyntakeisena ryhdytystä teosta ja siksi rangaistavaa.⁷⁵

5.3.3. Rangaistuksen vähentäminen

Rikoslain 3 luku 2 §. *Jos viisitoista, vaan ei kahdeksaatoista vuotta täyttänyt tekee rikoksen; tuomittakoon, milloin rikoksesta olisi saattanut tulla kuolemanrangaistus taikka kuritushuonetta elinkaudeksi, kuritushuonetta vähintään kaksi ja enintään kaksitoista vuotta. Muissa tapauksissa olkoon yleistä lajia oleva rangaistus enintään kolme neljännestä kovimmasta rangaistuksesta, mikä kutakin rangaistuslajia rikoksesta on säädetty, ja vähintään pienin määrä, minkä kutakin näistä rangaistuslajeista 2 luvun mukaan saa tuomita. Ellei rikoksesta säädetä muuta yleistä lajia olevaa rangaistusta, kuin kuritushuonetta määrääjäksi; saattaa myöskin tuomita vankeutta enintään kolme neljännestä saman kuritushuone-rangaistuksen pisimmästä ajasta, ei kuitenkaan enempää kuin neljä vuotta, ja vähintään lyhyimmän ajan, joksi vankeutta sanotun luvun mukaan saa tuomita. Kansalaisluottamuksen menettämisen sijasta tuomitaan*

⁷⁴ Serlachius 1919, s. 114

⁷⁵ Serlachius 1919, s. 115

kahdeksaatoista vuotta nuorempi olemaan määräaika, korkeintaan kolme vuotta, todistajaksi kelpaamattomana.

Tämä nuorille, 15–17-vuotialle, tarkoitettu erityispykälä sääti vain rangaistuksen laadusta ja määrästä, muttei muutoin eritelty nuoria täysi-ikäisten syyntakeisuudesta.⁷⁶

Rikoslaki eritteli yleiset ja erityiset rangaistuksen vähentämisperusteet. Yleisiä vähentämisperusteita olivat nuoruus, vähentynyt syyntakeisuus, hätävarjelun liioittelu (RL 3:9), yritys (RL 4:1) ja avunanto (RL 5:3) ja nämä vähentämisperusteet ulottuivat kaikkiin rikoksiin.

Erityiset vähentämisperusteet oli mainittu asianomaisen tunnusmerkistön yhteydessä ja soveltuivat kyseessä olevaan rikokseen, kuten RL 21:2 ja sen 2 momentti: *Jos tapettu, ilman tappajan syytä, oli törkeällä loukkauksella tahi erinomaisella väkivaltaisuuudella tappajan vihastuttanut, taikka jos asianhaarat muuten ovat erittäin lieventävät; olkoon rangaistus kuritushuonetta vähintään neljä ja enintään kahdeksan vuotta, taikka, jos sellaisessa kohtauksessa tapettu on sukulainen suoraan ylenevää polvea taikka aviopuoliso, kuritushuonetta vähintään kuusi ja enintään kaksitoista vuotta.*

Useampi vähentämisperuste saattoi olla käsillä samanaikaisesti ja tällöin tuli kyseeseen yhtä monenkertainen rangaistuksen alentaminen. Esimerkiksi, jos hätävarjeluksen liioitteluun syyllistynyt oli viisitoista, muttei kahdeksantoista vuotta täyttänyt, oli rikoksesta seuraava korkein rangaistus kahdesti alennettava kolmeen neljännekseen, siis kaikkiaan yhdeksään kuudestoistaosaan rangaistuksen ylimmästä määrästä. Jos henkilö olisi ollut hätävarjeluksen liioittelussa avunantaja ja alle kahdeksantoista vuotta, niin tulisi kolminkertainen alennus ja niin edelleen.⁷⁷

5.3.4. Yritys

Rikoslain 4 luku Yrityksestä 1 §. *Kun yritys lain mukaan on rangaistava, eikä erityistä rangaistusta siitä ole määrätty; tuomittakoon rangaistus sen lainpaikan mukaan, joka säättää rangaistuksen täytetystä rikoksesta, kuitenkin vähentämällä yleistä lajia olevan rangaistuksen niin, kuin 3 luvun 2 §:n mukaan vähennetään siltä, joka on täyttänyt viisitoista, vaan ei kahdeksaatoista vuotta. Jos täytetystä rikoksesta on säädetty*

⁷⁶ Serlachius 1919, s. 117

⁷⁷ Forsman 1900, s. 206 ja Serlachius 1919, s. 217

kansalaisluottamuksen menettäminen; tuomittakoon sellainen seuraus yrityksestä ainoastaan sille, joka on vikaapä kuritushuone-rangaistukseen. Mitä on säädetty viraltapanosta, kelvottomuudesta maan palvelukseen, erottamisesta viran toimituksesta, samoin kuin muistakin seurauksista, joita laki täytetystä rikoksesta määrää, käytettäköön myös yritystä rangaistaessa.

Milloin jokin rikos oli katsottava täytetyksi, riippuu lain tätä rikosta koskevista säännöksistä. Yleisellä tasolla oli mahdotonta säännellä, milloin mikin rikos oli täytetty. Lain säännös viime kädessä ratkaisi milloin rikos oli katsottava täytetyksi. Rikoslaki ei määritellyt yritystä, vaan se jäi tietoisopin tehtäväksi. Rikoksentekijän omalle käsitykselle ei annettu painoarvoa.⁷⁸

Yrittäminen merkitsi sitä, että tavoitettiin jotakin, jota ei saavutettu ja se mikä oli saavutettu, ei vastannut sitä, mitä oli tarkoitettu. Rikoksen yritys oli sen vuoksi olemassa, kun tekijä oli tahtonut aikaansaada jotakin, jonka aikaansaamista laki rankaisi rikoksena, mutta rikoksentekijä ei ollut onnistunut aikeessaan. Yritys oli rangaistavaa siksi, että se osoitti tekijässään rikollista mielentilaa ja tekijän oli tarkoitus teko täyttää. Tämä ei kuitenkaan Serlachiuksen mielestä soveltunut Suomen lakiin. Miksi yrityksestä rangaistiin lievemmin, vaikka se osoitti yhtäläistä rikollista mieltä kuin täytettyyn rikokseen syyllistyneessä? Jos toinen ampui ihmistä ja onnistui siinä, rangaistiin häntä ankarammin kuin sellaista, joka ampui toista ihmistä, muttei osunut, koska ei ollut taitava ampuja.⁷⁹

Yritykselle oli ominaista sen aiheuttama vaara ja kelvollisuus, joka oli omiaan aikaansaamaan sen, mitä tekijä sillä yrittikin aikaansaada. Yritykseltä vaadittiin myös tahallisuutta. Yhteiskunnan tuli suojautua rikoksen täyttymisen vaaralta ja näin rangaista yrityksestä. Suomen rikoslaki määritteli jokaisen rikoksen osalta, oliko niiden yritys myös rangaistavaa, jolloin ei tarvinnut pohtia yrityksen soveltumista eri rikoksiin.⁸⁰

⁷⁸ Serlachius 1919, s. 147–148

⁷⁹ Serlachius 1919, s. 148 ja 150

⁸⁰ Forsman 1900, s. 203 ja Serlachius 1919, s. 151–153 ja 155

5.4. Rikoslaki vuonna 2013

5.4.1. Vastuukäraja

Rikoslain 3 luvun 4 pykälän 1 momentin mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta ja on syyntakeinen. Syyllisyyden poissulkeva peruste on voimassa kunnes henkilö täyttää 15 vuotta, tuo päivä mukaan lukien. Lapset voivat toki syyllistyä kiellettyihin tekoihin, mutta heitä ei voida näistä teoista asettaa syytteeseen. Rikokseen perustuva vahingonkorvausvelvollisuus ei kuitenkaan ole rajattu 15 vuotta täyttäneisiin. Teko ei myöskään estä poliisia ryhtymästä toimenpiteisiin tapahtuman selvittämiseksi.⁸¹ Vuosittain noin 12 000 alle 15-vuotiaasta epäillään selvitettyjen rikosten syyllisiksi.⁸²

Asetuksessa esitutkinnasta ja pakkokeinoista (17.6.1998/575) ja sen 14 §:ssä säädetään poliisin oikeudesta kuulustella alle 15-vuotiaista, kun hänen epäillään tehneen rikollisen teon. Pykälän mukaan poliisi voi ryhtyä myös tutkintaan selvittääkseen oliko tekoon osallisena yli 15-vuotiaita, menetetyn omaisuuden takaisin saamiseksi, sosiaalilautakunnan sitä pyytäessä tai kun tutkinnanjohtaja katsoo siihen olevan erityistä syytä. Asetuksen 15 §:n mukaan sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun.

Usein lapsen oikeudenvastainen teko johtaa myös lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Oikeuspoliittisen tutkimuskeskuksen Helsingissä tekemän tutkimuksen mukaan 46 prosenttia alaikäisistä rikostentekijöistä kirjattiin lastensuojelun asiakkaiksi. Mitä useammin lapsi syyllistyy rikoksiin, sitä todennäköisemmin häneen kohdistetaan toimenpiteitä. Huomattavaa on, että lähes 70 prosenttia lapsista oli tai oli ollut lastensuojelun asiakkaana ensimmäiseen rikokseen syyllistyessään.⁸³

Lastensuojelutoimenpiteiden lähtökohtana on lapsen hyvinvointi ja etu. Jotain on vialla lapsen elämässä, kun hän syyllistyy rikollisiin tekoihin. Alle 15-vuotiaiden rikollisia tekoja pidetään oireina lapsen henkilökohtaisista tai kasvuympäristön ongelmista. Tarkoitus ei ole rangaista lasta, vaan auttaa tätä selviytymään. Alaikäiset rikostentekijät ovatkin suurin kriminaalipoliittinen kohderyhmä, millä pyritään estämään rikosten

⁸¹ Frände 2005, s. 186 ja Tapani–Tolvanen 2004, s. 74

⁸² Tilastokeskus 2012

⁸³ Savolainen ym. 2007

uusiminen ja rikoskierteeseen joutuminen. Alaikäiset syyllistyvät useimmiten näpistykseen ja ilkivaltaan. Pojat syyllistyvät rikoksiin aikaisemmin kuin tytöt, jopa alle 11-vuotiaina ja he myös uusivat rikoksia tyttöjä useammin.⁸⁴

5.4.2. Täydessä ymmärryksessä, täyttä ymmärrystä vailla vai ymmärrystä vailla?

Rikoslain 3:4.2 mukaan *Tekijä on syyntakeeton, jos hän ei tekohetkellä kykene mielisairauden, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt (syyntakeettomuus). Jollei tekijä ole 2 momentin mukaan syyntakeeton, mutta hänen kykynsä ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne tai oikeudenvastaisuus taikka säädellä käyttäytymistään on mielisairauden, vajaamielisyyden taikka mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi tekohetkellä merkittävästi alentunut (alentunut syyntakeisuus), on rangaistusta määrättäessä otettava huomioon, mitä 6 luvun 8 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään. - - Jos tuomioistuim jättää rikoksesta syytetyn hänen mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta, tuomioistuimen tulee, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta, saattaa kysymys hänen hoidon tarpeestaan selvitettäväksi siten kuin mielenterveyslain (1116/1990) 21 §:ssä säädetään.*

RL 6:8 3 momentin mukaan määrätessä rangaistusta alentuneesti syyntakeiselle saa tälle tuomita vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta voisi seurata elinkautinen vankeus, on vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta. Alentunut syyntakeisuus ei kuitenkaan vaikuta käytettävissä olevaan enimmäisrangaistukseen.

Syyntakeeton toimii ymmärrystä vailla ja on rangaistusvastuusta vapaa. Syyntakeeton ei tekohetkellä kykene ymmärtämään tekoaan ja sen tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säännellä käyttäytymistään on ratkaisevasti alentunut. Lisäksi edellytetään, että ymmärryksen puute tai kyvyttömyys säännellä käyttäytymistä johtuu mielisairaudesta, syvästä vajaamielisyydestä tai vaikea-asteisesta mielenterveyden tai tajunnan häiriöstä. Syyntakeettomuuteen vaikuttavan tilan ja

⁸⁴ Savolainen ym. 2007

syytetyn toisintoimimisen mahdollisuuden tulee olla syy-yhteydessä. Syytetyn psyykkinen tila selvitetään mielentilatutkimuksessa. Mielentila arvioidaan tekohetken perusteella.⁸⁵

Mielisairaudella tarkoitetaan psykooseja, kuten skitsofreniaa. Syvä vajaamielisyys kattaa henkilöt, joiden älykkyydosamäärä on 50–70 tai vähemmän. Vakava mielenterveyden häiriö viittaa vaikeisiin raja- ja sekavuustiloihin ja voi tarkoittaa myös vaikeita persoonallisuushäiriöitä. Vakava tajunnan häiriö voi johtua esimerkiksi myrkytyksestä, dementiasta tai aivovammasta. Vakava tajunnan häiriö voi periaatteessa johtua myös tunnetilan voimakkaasta ja äkillisestä muutoksesta.⁸⁶

Alentuneesti syntyakeinen ei ole rangaistusvastuusta vapaa, mutta hänen rangaistustaan mitattaessa sovelletaan lievennettyä rangaistusasteikkoa. Alentunut syntyakeisuus on niin sanottu lievempi muoto syntyakeettomuudesta. Jotta henkilö todetaan täyttä ymmärrystä vailla toimineena, vaaditaan häneltä mielisairautta, vajaamielisyyttä tai mielenterveyden tai tajunnan häiriötä. Mielisairaus mainitaan kummassakin syntyakeettomuuden muodossa samanlaisena. Sen sijaan vajaamielisyysdeltä ei vaadita, että sen olisi oltava syvä eikä tajunnan ja mielenterveyden häiriön tarvitse olla vakava.⁸⁷

Syntyakeettomalta vaaditaan ”ratkaisevasti heikentynyttä” ja alentuneesti syntyakeiselta ”merkittävästi alentunutta” ymmärtämiskykyä. Laki antaa lainkäyttäjälle laajan harkintamarginaalin syntyakeettomuuden ja alentuneen syntyakeisuuden tulkinnassa. Mielentilatutkimus on myös alentuneesti syntyakeisen määritelmän perustana.⁸⁸

RL 3:4.4:n mukaan *päihtymystä tai muuta tilapäistä tajunnan häiriötä, johon tekijä on saattanut itsensä, ei oteta syntyakeisuusarvioinnissa huomioon, ellei siihen ole erityisen painavia syitä*. Päihtymyksen voi hankkia juomalla alkoholia, käyttämällä huumaaavia aineita tai nauttimalla toimintakykyyn vaikuttavia lääkkeitä. Lain sääntö koskee tilanteita, joissa päihtymys on itse hankittua.

⁸⁵ Tapani–Tolvanen 2004, s. 74 ja Tapani–Tolvanen 2008, s. 353–354

⁸⁶ Frände 2005, s. 188 ja Tapani–Tolvanen 2008, s. 354–355

⁸⁷ Frände 2005, s. 192 ja Tapani–Tolvanen 2008, s. 358

⁸⁸ Frände 2005, s. 192

5.4.3. Lieventämisperusteet

Rikoslain 6 luvun 6 pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan *rikokseen johtanut voimakas inhimillinen myötätunto taikka poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus, asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia*, voidaan ottaa huomioon lieventämisperusteena. Lieventämisperusteet vaikuttavat tietyn rangaistusasteikon sisällä rangaistuksen pituuteen.

Hallituksen esityksessä⁸⁹ pohditaan kyseistä pykälää ja sen kohtaa provokaation kautta. Hallituksen esityksessä tapauksesta puhutaan vielä karkeana loukkauksena, jonka nimimuutos tapahtui lakivaliokuntakäsittelyssä. Hallituksen esityksen mukaan: ”Tekijään kohdistunut karkea loukkaus. Uutena lieventämisperusteen soveltamisesimerkkinä ehdotetaan säädettäväksi, että myös tekijän vihastuttaminen karkealla loukkauksella (provokaatio) voi olla lieventämisperuste. Provokaation merkitystä arvioitaessa on määräävänä ärsytyksen voimakkuus. Kun provokaation lieventävä vaikutus perustuu ärsytyksen nostattamaan tunnekuohuun, tulee vastareaktion seurata ärsytystä verraten nopeasti. Mitä pitempi aika loukkauksen ja vastareaktion välillä on, sitä vähäisempi on provokaation rangaistusta lieventävä merkitys. Aikavälin venyessä saatetaan jossain vaiheessa siirtyä rangaistusta lieventävästä provokaatiotilanteesta rangaistusta koventavaan kostotarkoitukseen.”

Asianomistaja voi myötävaikuttaa rikokseen monin eri tavoin. Hän voi verbaalisesti provosoida ja loukata tekijää. Lisäksi hän voi helpottaa tekoa jättämällä omaisuutensa vaille suojaa ja ottaa tarpeettomia riskejä. Toisin kuin koventamisperusteita, lieventämisperusteita ei ole tarvetta tulkita oikeusturvasyistä varovasti. Koska lieventämisperusteet vaikuttavat syytetyn eduksi, niiden väljää määrittelyä voidaan pitää perusteltuna. Lisäksi säännöksiä voidaan tulkita rohkeammin kuin koventamisperusteita.⁹⁰

⁸⁹ HE 44/2002 vp., s. 196

⁹⁰ Tapani - Tolvanen 2011, s. 95 ja 98

5.4.4. Rangaistusasteikon lieventäminen

Rikoslain 6 luvun 8 pykälä rangaistusasteikon lieventämisestä ja tämän ensimmäisen momentin ensimmäisen kohdan mukaan: *Rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos: 1) tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana sekä 2 momentti: Määrättäessä rangaistusta 1 momentin nojalla tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta voisi seurata elinkautinen vankeus, enimmäisrangaistus sen sijasta on kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta.*

Oletetaan, että 17-vuotias syyllistyy petokseen. Petoksen rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Asteikon alentaminen koskee sekä sakkoa että vankeutta. Sakkoa voidaan tuomita vähintään yksi päiväsakko ja enintään 90 päiväsakkoa ($3/4 \times 120$) ja vankeutta vähintään 14 päivää ja enintään yksi vuosi kuusi kuukautta ($3/4 \times 2$ vuotta).

Jos alaikäinen sen sijaan syyllistyy murhaan, enimmäisrangaistus on kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta.

5.4.5. Painavien syiden vaatimus

Rikoslain 6 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan *alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi.*

Painavat syyt liittyvät erityisesti rikoksen vakavuuteen ja tekijästä ilmenevään moitittavuuteen. Teon poikkeuksellinen raakuus tai väkivaltaisuus puoltaa ehdotonta vankeutta. Ehdollisen vankeusrangaistuksen puolesta puhuvat nuoren elämäntilanteen positiivinen vakiintuminen sekä ennuste tulevaisuuden lainkuuliaisuudesta. Jos vastaaja tuomitaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ehdottomaan vankeusrangaistukseen,

tulee tuomion perusteluista käydä selvästi ilmi ne perusteet ja painavat syyt, jotka vaativat tuomitsemista ehdottomaan vankeuteen.⁹¹

5.4.6. Nuorisorangaistus

Rikoslain 6:10a:n mukaan: *Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita nuorisorangaistukseen, jos: 1) sakko on rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset huomioon ottaen riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista; ja 2) nuorisorangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Nuorisorangaistus voidaan tuomita 1 momentissa säädetyin edellytyksin myös sellaisista tuomioistuimessa samalla kertaa käsiteltävistä rikoksista, joista ainoastaan osa on tehty alle 18-vuotiaana. Nuorisorangaistuksen kestosta ja sisällöstä säädetään nuorisorangaistuksesta annetun lain (1196/2004) 2 §:ssä.*

Nuorisorangaistus on erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta. Toisin sanoen, nuorisorangaistus voidaan tuomita henkilölle, joka oli rikoksen tekohetkellä 15–17-vuotias. Nuorisorangaistusta tuomitaan vähintään neljä kuukautta ja enintään yksi vuosi. Nuorisorangaistus rinnastuu ankaruudeltaan ehdolliseen vankeuteen: lajivalinta tehdään sekä sakkorangaistuksen ja nuorisorangaistuksen että nuorisorangaistuksen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä. Lajivalintaperusteina ovat rikoksen vakavuus, tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset sekä painavat syyt. Tuomioistuimen tulee tehdä tarkoituksenmukaisuusharkinta eli pohtia, onko nuorisorangaistus perusteltu nuoren sosiaalisen tilanteen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi.⁹²

Nuoren rikos on usein pikemminkin osoitus kypsyttömyydestä ja ajattelemattomuudesta kuin harkitusta ja tietoisesta päätöksestä rikkoa oikeusjärjestystä ja sen normeja vastaan. Ihmisen ja nuoren normaaliin kehitykseen kuuluu rajojen ylittäminen ja testaaminen, jolloin uusien mahdollisuuksien antaminen, ennen kuin

⁹¹ Tapani–Tolvanen 2011, s. 143–144

⁹² Tapani–Tolvanen 2011, s. 159–161

viranomaisten kärsivällisyys loppuu, on perusteltua. Useimmissa tapauksissa käytöshäiriöt loppuvatkin itsestään nuoren kasvaessa.⁹³

5.4.7. Yritys

Rikoslain 5 luvun 1 § Yritys *Rikoksen yrityksestä rangaistaan vain, jos yritys on tahallista rikosta koskevassa säännöksessä säädetty rangaistavaksi. Teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä. Määrättäessä rangaistusta rikoksen yrityksestä sovelletaan, mitä 6 luvun 8 §:n 1 momentin 2 kohdassa sekä 2 ja 4 momentissa säädetään, jollei yritystä ole tapaukseen soveltuvassa rikossäännöksessä rinnastettu täytettyyn tekoon.*

Yrityksen rangaistavuutta puoltaa muun muassa yrityksen aiheuttama vaara. Joidenkin näkemysten mukaan sen nähdään osoittavan tekijässä syyllisyyttä samalla tavalla kuin täytetyn rikoksen tekijässä. Lisäksi, kun teko voi keskeytyä varsin monenlaisista syistä tai jäädä onnistumatta tekijästä johtumattomista syistä, puoltavat nämä seikat yrityksen rankaisemista. Rankaisemista voidaan perustella myös ihmisten luottamuksella yhteiskuntaan ja sen pelisääntöjen rikkomattomuuteen. Yrityksen rankaisemisella on nähtävissä myös yleisestäviä piirteitä.⁹⁴

Yritykseltä vaaditaan myös kelvollisuutta. Jos rikossuunnitelmassa on niin merkittävä puute, ettei se missään olosuhteissa olisi voinut johtaa tarkoitettuun lopputulokseen, ei teko ole rangaistava.⁹⁵

⁹³ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 129–130

⁹⁴ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 180 ja Tapani–Tolvanen 2008, s. 363–365

⁹⁵ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 181 ja Tapani–Tolvanen 2008, s. 368–369

6. Murhan yritys

6.1. Teonkuvaus

Kullervon kasvaessa ja Untamon huomattessa, ettei pojasta olekaan hänelle sotijaloksi, pohtii hän kansansa kanssa hyvän tavan päästä pojasta eroon. ”Urohot ajattelevat, akat kaikki arvelevat, minne poika pantanehe, kunne surma saatanehe.”

Ensin Kullervo tungettiin tynnyriin ja heitettiin veden armoille. ”Pannahanpa puolikkohon, työnnetähän tynnyriin, siitä vieähän vetehen, kuollut poika puolikkohon!” Ei tuosta ollut Kullervon surmaksi. Sitten kerättiin iso kokko ja sytytettiin palamaan ja Kullervo heitettiin perässä. ”Koottihin, keräeltihin koivuja, kovia puita, honkia satahavuja, tiettäviä tervaksia, tuohia tuhat rekeä, sata syltä saarnipuita. Tuli puihin tuishattihin, roviohon roiskattihin, siihen poika paiskattihin keskelle tulen palavan.” Ei toiminut tämäkään. Kolmanneksi yritettiin Kullervo hirttää, muttei tästäkään Kullervo kuole. ”Poika puuhun hirtetähän, tammehen ripustetahan.”⁹⁶ Koska Untamo ei onnistu kolmannenkaan kerran jälkeen tavoitteessaan, jäi murha suorittamatta ja näin vain yrityksen tasolle.

Jos irtaudutaan Kullervon maagisesta kyvystä selviytyä hengissä ja pohditaan tekoja itsessään, ovat ne erityisen raakoja ja julmia. Ensimmäisellä tavalla toivotaan pojan tukehtuvan tynnyriin. Erittäin ikävä, pitkäaikainen ja julma tapa yrittää tappaa toinen. Kuolema ei käy hetkessä, vaan voi kestää kauankin. Ahtaassa tilassa, hapen pikkuhiljaa loppuessa tiedostaa vielä ympäröivää maailmaa. Lopulta Kullervo kuolisi hapen puutteeseen. Jos sen sijaan tynnyri on siten suljettu, ettei Kullervo pääse pois, mutta tynnyriin pääsee vettä sisään, tukehtuu Kullervo hukkumalla, kun hänen keuhkonsa täyttyvät vedellä.

Myös elävältä polttaminen on erittäin raaka, julma ja kivulias tapa kuolla. Kuolema ei tapahdu hetkessä, vaan voi viedä aikaa ja uhri voi tiedostaa kivun, muttei pysty välttämättä tekemään asialle mitään. On tietenkin toivottavaa, että uhri menettää tajuntansa ja ei näin tunne kipua, mutta voi myös olla, että uhri on tajuissaan pitkänkin aikaa.

Hirttäminen on julma tapa yrittää saada toinen hengiltä. Jos pudotus on tarpeeksi korkealta ja köysi kestävä, hirtettävältä katkeaa niska painon vetäessä ruumiin alaspäin

⁹⁶ Lönnrot 1984, 31:121–176, s. 225–226

ja pään retkahtaessa, jolloin henkilö menettää henkensä suhteellisen nopeasti. Jos köysi on vain kireällä eikä aiheuta niskan murtumista, voi se painaa kaulan suonia ja uhri menettää tajuntansa muutamissa kymmenissä sekunneissa. Tämän jälkeen uhri tukehtuu, mikä vie hieman aikaa, mutta uhri ei tunne tätä, koska on tajuton. Itse kuoleminen siis vie aikaa ja jos uhri ehditään pelastaa tai köysi pettää, on hänellä erittäin suuri riski saada vakava aivovaurio.

6.2. Vuoden 1734 rikoskaari

Vuoden 1734 laki määritteli jokaisen rikoksen pykäläkohtaisesti huomioiden tekijän iän ja sieluntoiminnan, mutta rikoskaari ei sisältänyt erillisiä säännöksiä yrityksestä eli tavoitellun seurauksen syntymättä jäämisestä. Rikoskaareissa ei rikoksen valmistelusta ja yrityksestä yleensä rangaistu.⁹⁷ Koska Kullervo ei kuole, ei Untamo syyllisty murhaan ja koska rikoskaari ei sisällä säännöstä murhan yrityksestä, ei Untamo ole syyllistynyt mihinkään rangaistavaan tekoon.

6.3. Vuoden 1889 rikoslaki

6.3.1. Murhan yritys

Rikoslain 21 luku Murhasta, taposta ja muusta pahoinpitelystä 1 § *Joka, surmaamisen aikomuksessa, vakain tuumin toiselta ottaa hengen, tuomittakoon murhasta kuolemanrangaistukseen taikka kuritushuoneeseen elinkaudeksi ja kansalaisluottamuksensa menettäneeksi. Yritys on rangaistava.*

⁹⁷ Utriainen 1984, s. 157

6.3.2. Tuomio

Murhan yritys on säädetty rangaistavaksi vuoden 1889 rikoslaissa, jolloin Untamo voitaisiin syyttää tästä ja varmasti tultaisinkin syyttämään. Untamo ei kuitenkaan syyllisty tekoihin yksin, vaan koko kansa pohtii sopivaa surmaamiskeinoa ja esimerkiksi kokoa kokkoa, jolloin useampi olisi mahdollisesti syytettyinä, joko yrityksestä, avunannosta, osallisuudesta tai kenties yllytyksestä. Koska Untamon väkeä ei Untamon lisäksi *Kalevalassa* yksilöidä, pohdin vain Untamolle tulevaa rangaistusta.

Tähän tapaukseen soveltuu rikoslain 21 luvun säätämä murha tapon sijaan, koska teko tapahtuu vakaasti harkiten ja tarkoituksena on saada Kullervo hengiltä, jolloin teko tehdään ”surmaamisen aikomuksessa”. Teko osoittaa varsin suurta raakuutta ja julmuutta ja yritykset ovat suunniteltuja. Kullervo yritetään surmata kolmesti, mikä osoittaa pitkäjänteisyyttä, vakaata harkintaa ja todellista tahtoa saada teko täytettyä. Teot kuitenkin jäävät Untamosta ja tämän kansasta riippumattomista syistä toteutumatta, mikä ei mielestäni millään tavalla vähennä teon rangaistavuutta. Murhasta tuomitaan kuolemanrangaistukseen tai elinkautiseen kuritushuoneeseen. Koska kyseessä on murhan yritys, otetaan rangaistusasteikkoa harkittaessa huomioon rikoslain kolmas luku ja sen toinen pykälä. Täten lievin rangaistus murhan yrityksestä on kaksi vuotta ja ankarin rangaistus kaksitoista vuotta kuritushuonetta.

Täytetystä murhasta seuraa myös kansalaisluottamuksen menettäminen. Rikoslain toisen luvun 14 pykälän mukaan, *kun rikoksesta lain mukaan seuraa kansalaisluottamuksen menettäminen; olkoon syyllinen sellaisen seurauksen kestäessä erotettuna niistä oikeuksista ja eduista, joiden nauttimiseen hyvä maine on tarpeen. Jos hänellä on virka tahi muu yleinen toimi; menettäköön sen. Kansalaisluottamuksen menettämistä tuomitaan ainiaaksi, milloin rikoksesta samalla pitää tulla kuolemanrangaistus tahi kuritushuonetta elinkaudeksi, mutta muussa tapauksessa määrääjäksi, vähintään yhdeksi ja enintään viideksitoista vuodeksi. Kun paitsi kansalaisluottamuksen menettämistä tuomitaan vapausrangaistusta määrääjäksi; on sellainen menettäminen kohta alkava ja vapausrangaistusajan jälkeen edelleen kestävä niin kauan kuin tuomiossa on määrätty. Lisäksi RL 4:1 pykälän mukaan mitä on säädetty viraltapanosta, kelvottomuudesta maan palvelukseen, erottamisesta viran toimituksesta, samoin kuin muistakin seurauksista, joita laki täytetystä rikoksesta määrää, käytettäköön myös yritystä rangaistaessa. Tällöin Untamoon sovelletaan mielestäni kansalaisluottamuksen menettämistä.*

Täytetystä murhasta kansalaisluottamus menetettäisiin iäksi, mutta koska kyse on murhan yrityksestä ja näin täyttymättömästä teosta, tulee mielestäni kansalaisluottamuksen menettämisenkin olla määräaikainen. Kansalaisluottamus voidaan menettää määräajaksi vähintään vuodeksi ja enintään viideksitoista vuodeksi. Määräaika voi jatkua yli vapausrangaistuksen. Mielestäni Untamo osoittaa itsessään hyvän maineen puutetta ja on täten oikeutettu menettämään kansalaisluottamuksensa ja sen mukanaan tuomat edut.

6.4. Rikoslaki vuonna 2013

6.4.1. Murhan yritys

Rikoslain 21 luku henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista ja sen 2 §: *Jos tappo tehdään 1) vakaasti harkiten, 2) erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, 3) vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai 4) tappamalla virkamies hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimen vuoksi ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava murhasta vankeuteen elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.*

KKO 1993:103 A oli päättänyt surmata B:n ja C:n. Taskulampulla valoa näyttäen hän oli yöllä ikkunan läpi tähdännyt ladatulla pistoolilla nukkumassa olleita B:tä ja C:tä kohti ja vetänyt liipaisimesta. Ase ei kuitenkaan ollut lauennut. A oli uudelleen ladannut ja yrittänyt laukaista aseensa siinä edelleenkin onnistumatta. Tämän jälkeen hän oli luopunut yrityksestä. Sittemmin oli ilmennyt, ettei ase ollut lauennut, koska iskuri ei ollut ulottunut nalliin aseensa varmistimen jäätyä päälle. Surmaamisyritystä ei pidetty kelvottomana eikä A:n katsottu luopuneen rikoksen täyttämisestä omasta tahdostaan vaan ulkonaisen esteen takia. A:n katsottiin syyllistyneen yhteen tapon yritykseen. Raastuvanoikeus ja hovioikeus katsoivat, että tapauksessa oli kyse kahdesta murhan yrityksestä, koska surmaamisten yritys oli tapahtunut vakaasta harkinnasta ja tekoa oli pidettävä erityisen törkeänä ottaen huomioon erityisesti se, että teko oli tehty kostotarkoituksessa ja se oli kohdistunut tekijän tarkoitus huomioon ottaen ulkopuolisiin sekä ikänsä ja asuinpaikkansa puolesta puolustuskyvyttömiin nukkumassa olleisiin henkilöihin. Korkein oikeus sen sijaan katsoi, että A on luopunut surmaamisyrityksestä

sillä perusteella, ettei ase kahdella lataus- ja laukaisuliikkeet käsittävällä yrityskerralla ole lauennut ja ettei A:n aikomus surmata B ja C ainakaan enää tapahtumapaikalla perustunut vakaaseen harkintaan. Surmaamisyritystä ei sen vuoksi eikä muutoinkaan ole huomioon ottaen rikokseen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat kokonaisuudessaan pidettävä rikoslain 21 luvun 2 §:n tarkoittamalla tavalla erityisen törkeänä.

6.4.2. Tuomio

Untamon ja tämän väen teko täyttää murhan tunnusmerkistön: se tehdään vakaasti harkiten, se on erittäin raaka ja julma ja teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kokonaistörkeyttä ilmentää rikoksen kohdistuminen lapseen ja teon toistuvuus. Kerran epäonnistuttuaan Untamo joukkoineen ei luovuta, vaan yrittää edelleen surmata Kullervon. Teot epäonnistuvat tekijästä riippumattomasta syystä. Lisäksi, koska jo yksi kvalifiointiperuste riittää täyttämään murhan tunnusmerkistön, voidaan ”ylimenevää” osaa pitää kokonaistörkeyttä puoltavana seikkana.

Kullervo tungettiin tynnyriin ja hänen toivottiin tukehtuvan joko hapen puutteeseen tai tynnyrin täyttyvän vedellä ja Kullervon hukkuvan. Kullervo yritettiin myös polttaa elävältä. Kaikissa näissä tapauksissa ei ole varmaa, miten nopeasti uhri menettää tajuntansa eikä enää tunne kipua, jolloin tekotapa voi olla erittäin tuskallinen ja kivulias uhrille ja on näin erittäin törkeänä pidettävä ja ankarana rangaistava. Korkein oikeus ei ole ratkaisuihissaan antanut merkitystä sille, milloin uhri menettää tajuntansa.⁹⁸

Voimassaoleva rikoslakimme säätää murhan yrityksen rangaistavaksi. Pohdittaessa sovellettavaa rangaistusasteikkoa otetaan huomioon rikoslain 6 luvun 8 pykälän 2-kohdan säännökset yrityksestä sekä saman pykälän 2 momentti, joiden mukaan, jos rikoksesta voisi seurata elinkautinen vankeus, enimmäisrangaistus sen sijasta on kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta. Tätä asteikkoa sovellettaisiin myös Untamoon ja muihin, jotka teosta asetettaisiin syytteeseen.

⁹⁸ katso luku 8.4.2.2.

7. Ihmiskauppa

7.1. Teonkuvaus

Kun Untamo ei saanut Kullervoa hengiltä, otti hän tämän orjaksi. ”Kuinka surmat suoritteli,/ kuinka kuolemat sukesi,/ poika ei puutu surman suuhun/ eikä kuole kuitenkana./ Piti viimeinkin väsyä/ suorimasta surmiansa/, kasvatella Kullervoinen,/ orja poikana omana.” Näin totesikin hän Kullervolle: ”Kun elänet kaunihisti,/ aina siivolla asunet,/ saat olla talossa tässä,/ orjan töitä toimitella./ Palkka pannahan jälestä,/ ansioista arvatahan:/ vyöhyt vyöllesi korea/ tahi korvalle kolahus.” Kun Kullervo tuosta sitten kasvoi, pantiin hänet työntekoon. Laitettiin lasta kaitsemahan. Kullervo lapselta käden katkoi, silmän kaivoi ja lopulta tauteihin tapatti.⁹⁹

Seuraavaksi meni Kullervo kasken kaatoon. Ei ollut Kullervosta tähänkään: hankki hienon kirveen, uhosi voimia olevan edestä viiden miehen, mutta pilasi hyvän hirsikon, kaatoi parsikon parahan. Untamo laittoi Kullervon aidan tekoon. Aidasta tuli aukoton, raoton, reiätön ja se kohosi maan alta aina pilviin saakka. Vielä sai Kullervo mahdollisuuden, pääsi rukiita puimaan. Tuli tästäkin vain sotkua. Niin ymmärsi Untamo, ettei ole Kullervosta hänelle työntekijäksi ja myi Kullervon pilkkahinnasta seppä Ilmariselle.¹⁰⁰

7.2. Vuoden 1734 rikoskaari

Vuoden 1734 rikoskaari ei säännellyt rangaistavaksi toisen valtaan ottamista, saattamista toisen omaisuudeksi tai henkilön ostamista orjaksi. Untamo ja myös seppä Ilmarinen olisivat siis säästyneet rangaistuksilta.

⁹⁹ Lönnrot 1984, 31:195-212, s. 226

¹⁰⁰ Lönnrot 1984, 31:195-374, s. 226-228

7.3. Vuoden 1889 rikoslaki

7.3.1. Ihmisryöstö

Rikoslain 25 luku Rikoksista toisen vapautta vastaan 1 §. *Joka väkivallalla, uhkauksella taikka kavaluudella ottaa toisen valtaansa, saattaaksensa hänet toisen maan sota- tahi meripalvelukseen, taikka orjuuteen tahi maaorjuuteen, taikka muuhun pakonlaiseen tilaan maan ulkopuolella, taikka avuttomuuteen hengenvaaralliseen paikkaan, tuomittakoon kuritushuoneeseen vähintään neljäksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi sekä kansalaisluottamuksensa menettäneeksi. Joka on orjia kaupinnut tai kuljettanut, rangaistakoon vastasanotulla tavalla, ja siihen käytetty laiva menetettäköön. Tässä §:ssä mainitun rikoksen yritys on rangaistava.*

Pykälässä mainittu teko on niin sanottu varsinainen ihmisryöstö. Rikos edellyttää, että tekijällä on tarkoin määrätty tarkoitus ja tämän tarkoituksen saavuttamiseksi hän käyttää tarkoin määrättyjä keinoja. Tarkoituksen ei kuitenkaan tarvitse tulla toteutetuksi. Jos tarkoituksena on saattaa henkilö orjaksi, maaorjaksi tai muuhun pakonlaiseen tilaan saattamiseen, täytyy tarkoituksena olla toteuttaa teko Suomen ulkopuolella. Ihmisryöstö on jatkuva rikos, jonka vanhentumisaika alkaa vasta, kun valtaan otetun aika toisen vallassa loppuu.¹⁰¹

Teko edellyttää joko väkivallan, uhkauksen tai kavaluuden käyttämistä. Väkivalta on ruumiillisen voiman käyttämistä, jonka tarkoituksena on vaikuttaa henkilön toimintavapauteen. Väkivallan käyttämisen tulee yleisesti katsottuna kohdistua siihen, jonka vapauteen tahdotaan vaikuttaa. Uhkauksella tarkoitetaan tekoa, jolla ilmaistaan aikomus tehdä jotain pahaa, jolloin toisen toimintavapautta näin ehkäistään tai supistetaan. Uhkauksen ei tarvitse olla väkivallalla uhkaamista, vaan esimerkiksi velan irtisanominen tai rikoksen ilmiantaminen täyttää uhkauksen tunnusmerkistön, jos tällä teolla saadaan toinen uhkauksen takia jotain tekemään tai tekemättä jättämään. Uhkan ei tarvitse olla oikeasti tarkoitettu, kunhan uhattu sen sellaiseksi uskoo. Uhkan käyttämiseltä ei myöskään edellytetä, että se kohdistuu asianomistajaan, vaan esimerkiksi jos pahoinpitelee lasta murtaakseen äidin vastustuksen, vaikuttaa lapseen kohdistettu väkivalta äitiin uhkana. Kavaluus on toisen tahallista erehdyttämistä, kuten

¹⁰¹ Serlachius 1912, s. 77–78

valehtelemalla, vääristelemällä totuttaa tai salaamalla jotakin, jolloin toinen luulee näin kerrottua asiaa totuudeksi.¹⁰²

Lain mainitsema ”muu pakonalainen tila” voi olla monenlainen asia, kuten jos nuori henkilö luovutetaan mustalaisjoukolle, tai sirkukseen tai muuhun samantapaiseen ja näin kuljetetaan ulkomaille.¹⁰³

Ihmisryöstö on täytetty heti, kun rikoksentekijä on ottanut valtaansa henkilön laissa kuvatulla tavalla. Teolta ei edellytetä, että tarkoitus olisi täyttynyt. Ihmisryöstö vetää ihmisen pois valtion ja lain suojasta ja on täten säädetty rangaistavaksi.¹⁰⁴

7.3.2. Lapsenryöstö

Rikoslain 25 luvun 2 §. *Jos joku muussa kuin 1 §:ssä sanotussa tapauksessa luvottomasti on ottanut valtaansa ja vienyt pois lapsen, joka ei ole viittätoista vuotta täyttänyt, taikka erottanut lapsen isästä, äidistä taikka siitä, jonka hoidon ja käskyn alainen se on; rangaistakoon vankeudella vähintään kuudeksi kuukaudeksi taikka kuritushuoneella enintään neljäksi vuodeksi. Jos aikomus oli käyttää lasta kerjuuseen taikka muuhun voitonhimoiseen tahi epäsiiveelliseen tarkoitukseen tahi toimeen; tuomittakoon kuritushuonetta vähintään kaksi ja enintään kahdeksan vuotta sekä kansalaisluottamus menetetyksi. Yritys on rangaistava.*

Pykälän mukainen teko on lapsenryöstö, jolloin teko kohdistuu alle 15-vuotiaaseen lapseen eikä tarkoituksena välttämättä ole saattaa lasta pakonlaiseen tilaan ulkomaille. Varsinaiseen ihmisryöstöön verrattuna se ei ole pelkkää valtaan ottamista määrättyssä tarkoituksessa, vaan valtaan ottamista ja pois viemistä. Pelkkä valtaan ottaminen ei kuitenkaan riitä, vaan lapsi tulee viedä pois vanhempiensa tai holhoojansa hallusta. Kun lapsi on viety pois, on tunnusmerkistö täytetty, vaikkei rikoksentekijä saisi lasta pidettyä poissa vanhemmiltaan.¹⁰⁵

¹⁰² Forsman 1899, s. 89–91 ja Serlachius 1912, s. 62–64

¹⁰³ Forsman 1899, s. 93

¹⁰⁴ Forsman 1899, s. 94

¹⁰⁵ Forsman 1899, s. 97 ja Serlachius 1912, s. 78–79

Lapsenryöstössä keinoilta ei vaadita tiettyä muotoa eli toisin sanoen saa käyttää mitä keinoja hyvänsä eikä teolta vaadita tarkoin määrättyä tarkoitustakaan. Vaikka keinot ovat vapaat, edellytetään silti jonkinlaista omavaltaisuutta täyttääkseen teon ja näin olevan rangaistavaa. Lapsenryöstössä lapsi erotetaan vanhemmistaan tai siitä, jonka hoidon ja käskyn alainen hän on. Lapsenryöstön luvattomalla erottamisella tarkoitetaan hetkellistä pysyväisempää lapsen hoidon- ja käskynalaisuuden muuttamista. Vaikka joku veisi lapsen pois vanhempiensa huollosta viedäkseen lapsen metsäretkelle, ei kyseessä ole lapsenryöstö, vaikka tämä tapahtuisi ilman vanhempien lupaa, koska lapsi palautetaan ja kyseessä on vain hetkellinen poissaolo. Ankarammin rangaistaan teko, jos tarkoituksena on käyttää lasta epäsiiveelliseen tai voitonhimoiseen tarkoitukseen. Tällä tarkoitetaan toimia, jotka ovat omiaan pilaamaan lapsen luonnetta tai ainakin panemaan sen vaaranalaiseksi. Teolta ei edellytetä, että se olisi onnistunut, kunhan lapsenryöstö on ollut teon tarkoituksena.¹⁰⁶

7.3.3. Tuomio

Miten pykälät ihmisryöstöstä ja lapsenryöstöstä soveltuvat Kullervon tapaukseen? Kullervo on sotasaaliin synnyttämä lapsi, joka äidin kuoltua jää Untamon vaivaksi. Untamo surmasi Kullervon muun suvun ja otti vangikseen raskaana olevan naisen, joka sitten myöhemmin synnytti Kullervon. Untamo ei siis ole erottanut Kullervoa lapsena vanhemmistaan tai muutoin ottanut tätä valtaansa tietyn tarkoituksen täyttämiseksi, vaan Kullervo on tullut hänelle jo syntymättömänä, äidin kohdussa ollessaan. Untamo käyttää väkivaltaa Kullervon äitiin saadakseen tämän valtaansa ja Kullervon äiti on siivoojana, pölyjen pyyhkijänä Untamon talossa, ja täten rinnastettavissa orjaan. Kullervo on orjan lapsi ja näin syntymästään saakka Untamon omaisuutta. Kullervolle kuitenkin povattiin hyvää tulevaisuutta osana Untamon kansaa. Hänestä pohdittiin suurten sotien sotijaa, urhoa kaiken kansan, mutta ei Kullervosta siihen ollutkaan, vaan tämän todettiin olevan isänsä kaltainen.

Murhayritysten jälkeen Untamo otti Kullervon orjakseen, joka oli kuitenkin ostettavissa kahdella rikkinäisellä kattilalla, kolmella koukun puoliskolla ja viidellä kuluneella viikatteella. Untamo toki lupasi hyvästä työstä palkan ja huonosta työstä korvalle kolahduksen. Hän kuitenkin kyllästyi poikaan ja myi tämän.

¹⁰⁶ Forsman 1899, s. 97 ja Serlachius 1912, s. 78–79

Varsinaiselta ihmisryöstöltä vaaditaan tiettyjen keinojen ja tarkoin määritellyn tarkoituksen käyttöä. Teon tulee suuntautua ulkomaille: saattaa toisen maan sotapalvelukseen ja myös orjuuden tulee suuntautua maan ulkopuolelle. *Kalevalassa* ei määritellä, kuuluuko joku paikka eri maahan vai onko kaikki saman maan eri osia. Puhutaan Kalevalasta eli Väinölästä sankareiden, Väinämöisen ja seppä Ilmarisen, kotimaana. Pohjolasta Pohjan akan, Louhen luota tulee pahuus ja taudit. Untamo jää kotiin, Kalervo heitetään Karjalaan ja kolmas veli Venäjän maalle. Paetessaan seppä Ilmarisen luota Kullervo löytää perheensä Lapin laajalta rajalta. Untamo myy Kullervon Karjalaan orjaksi Ilmariselle. Voidaanko tekoa pitää maan ulkopuolelle suuntautuvana orjakauppana?

Untamo ei itse ota Kullervoa väkivallalla, uhkaamisella tai kavaluudella valtaansa. Mielestäni kuitenkin voidaan pykälää tulkita analogisesti, koska väkivaltaa on kohdistettu Kullervon äitiin ja näin Kullervosta on tullut Untamon omaisuutta. Onko Untamo käyttänyt tiettyjä keinoja ja tarkoituksia? Keinoista väkivallan käyttö toteutuu, mutta Kullervon äidistä tuli Untamon orja, ei sotilas muun maan palvelukseen eikä häntä myyty orjaksi maan ulkopuolelle, jolloin mielestäni Untamon tarkoituksena ei ollut mikään pykälässä mainittu, vaan vain itselleen uuden orjan saaminen ja Kalervon kansan häpäiseminen ja nöyryyttäminen.

Lapsenryöstöstä toteutuu se, että Kullervo on alle 15-vuotias, kun hän joutuu eroon vanhemmistaan. Kullervo tulee vähän kuin kaupan päälle, vaikka Untamo Kullervon äidin hengen säästäessään ja ottaessaan mukaansa ryöstöretkeltä tietääkin tämän olevan raskaana.

Lapsenryöstöstä rangaistaan ankarammin, jos tarkoituksena on käyttää lasta kerjuuseen, muuhun voitonhimoiseen tarkoitukseen tai epäsideelliseen toimintaan. Onko Untamon tarkoituksena toimia näin? Kullervo syntyy ja hänestä povataan sotaurhoa. Tämä ei toteudu, joten Kullervosta yritetään päästä eroon ja kun tämäkään ei onnistu, tulee Kullervosta Untamon orja. Untamon on tarkoitus käyttää Kullervoa omien etujensa ajamiseen. Sotaurhona toimiminen olisi voitonhimoista ja epäsideellisistä. Jos sotajoukot esimerkiksi tekevät ryöstöretkiä, on tästä tuleva voittoa Untamolle. Voitonhimoinen ja epäsideellinen toiminta on omiaan pilaaman lapsen kehitystä ja luonnetta. Koska Kullervo on vahva, laitettaisiin hänet sotilastöihin varmasti nuorena, jolloin hänestä ei voisi millään kehittyä ehjää aikuista miestä, kun hänet olisi lapsesta asti kasvatettu sotimaan, ryöstämään ja kenties tappamaan.

Ihmisryöstöstä rangaistus olisi kuritushuonetta vähintään neljäksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi ja kansalaisluottamuksen menettäminen. Lapsenryöstöstä rangaistus olisi vankeutta vähintään kuudeksi kuukaudeksi tai kuritushuonetta enintään neljäksi vuodeksi. Lapsenryöstön törkeämmästä muodosta rangaistus olisi kuritushuonetta vähintään kaksi ja enintään kahdeksan vuotta sekä kansalaisluottamuksen menettäminen. Rangaistukset siis ovat varsin vaihtelevia.

Mielestäni Untamo ei voida syyttää ihmisryöstöstä varsinaisen tarkoituksen puuttuessa, mutta törkeämpi muoto lapsenryöstöstä toteutuu, jolloin rangaistusasteikko olisi kahdesta kahdeksaan vuotta kuritushuonetta sekä kansalaisluottamuksen menettäminen.

7.4. Rikoslaki vuonna 2013

7.4.1. Ihmiskauppa

Rikoslain 25 luku vapautteen kohdistuvista rikoksista 3 § *Joka 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, 2) - , 3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen, ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi - - pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin - - on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. Yritys on rangaistava.*

Pykälän 1-kohdassa mainittu riippuvainen asema voi johtua muun muassa perhe- ja sukulaisuussuhteista. Turvattomassa tilassa uhri voi olla vakavan sairauden, asunnottomuuden, iän tai huonon taloudellisen aseman johdosta. Vaikka tunnusmerkistön nimi on ihmiskauppa, ei teon täyttyminen edellytä korvauksen maksamista. Lainsäätäjä on kuitenkin pykälän 3-kohdassa huomioinut tämänkin mahdollisuuden ja säättänyt ostamisen rangaistavaksi. Kohdan mukainen teko täyttyy kuitenkin vasta sitten, kun henkilön hallinnan siirto on tapahtunut. Neljäs mainittu keino

on se, että toista vallassaan pitävä ottaa vastaan korvauksen eli kyseessä on henkilön myyminen korvausta vastaan.¹⁰⁷

Tekotapoina tunnusmerkistössä mainitaan toisen valtaan ottaminen, värvääminen, luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen. Toisen ottaminen valtaan tarkoittaa vapaudenmenettämisen ohella myös henkilön joutumista valtaanottajan määräämisvallan alaiseksi. Luovuttaminen ihmiskauppaa varten voi tapahtua vallassa pitävän tai kolmannen henkilön toimesta korvausta vastaan tai ilman korvausta. Kuljettamiseksi luetaan kaikenlainen paikasta toiseen siirtäminen.¹⁰⁸

Teon yhtenä tarkoituksena voi olla saattaa uhri pakkotyöhön. Myös uhrin saattaminen ihmisarvoa loukkaavin olosuhteisiin mainitaan tunnusmerkistön tarkoituksena. Tätä tarkoittaa muun muassa orjuuteen verrattavissa olevat järjestelmät. Jos kyseessä on varsinainen orjuus, arvioidaan teko ihmiskauppana pääsääntöisesti törkeäksi. Pakkotyö ja orjuus on säädelty rangaistavaksi monissa kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 8 artiklassa, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artiklassa sekä Orjuutta koskevassa yleissopimuksessa.¹⁰⁹

Alle 18 vuotta nuorempaan kohdistuneilta teoilta ei vaadita mitään tunnusmerkistön 1 momentissa mainittuja keinoja, vaan alaikäiset saavat täten laajemman suojan. Heihin kohdistuneita tekoja arvioidaan myös helpommin törkeinä.¹¹⁰

7.4.2. Törkeä ihmiskauppa

RL 25:3 a § Törkeä ihmiskauppa: *Jos ihmiskaupassa 1) käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta, 2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä, 3) rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai 4) - - ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä*

¹⁰⁷ Frände ym. 2010, s. 342 ja Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 688–689

¹⁰⁸ Frände ym. 2010, s. 342–343 ja Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 689

¹⁰⁹ Frände ym. 2010, s. 343 ja Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 690

¹¹⁰ Frände ym. 2010, s. 343 ja Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 690

ihmiskaupasta *vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä. Yritys on rangaistava.*

Väkivallan käyttö muuttaa ihmiskaupan törkeäksi. Jo pelkkä väkivallalla uhkaaminen riittää tunnusmerkistön täyttymiseen. Teolta vaaditaan myös kokonaisuutena arvostellen törkeyttä. Orjuus on erikseen, ilman viittausta RL 25:3 §:ään, säädetty törkeäksi ihmiskaupan muodoksi. Orjuus on määritelty suppeaksi, jolloin sen kiertäminen lain tulkinnalla on vaikeampaa. Teolta vaaditaan, että se on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.¹¹¹

7.4.3. Tuomio

Untamon teko täyttää RL 25:3 §:n tunnusmerkistöstä riippuvaisen aseman ja turvattoman tilan hyväksikäytön, korvauksen vastaanottamisen eli myymisen, valtaan ottamisen, luovuttamisen ja teon tarkoituksena on saattaa Kullervo pakkotyöhön kenties ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Toisin sanoen Untamon teko vastaa YK:n sopimuksen kuvausta orjuudesta ja orjakaupasta. Kaiken lisäksi Kullervo on mielestäni alle 18-vuotias, jolloin teolta ei edes vaadita mitään erityistä keinoa.

Kullervo on riippuvainen Untamosta ja tämän väestä varsinkin ottaen huomioon hänen nuoren ikänsä. Hän on syntynyt Untamon taloon eikä tunne muita kuin tämän kansaan kuuluvia, vaikka tunteeikin oman sukunsa puolesta suurta vihaa Untamoa kohtaan. Turvaton Kullervon tila on siten, että tällä ei ole muuta paikkaa maailmassa. Hän on perheetön ja asunnoton ja nuori iältään. Hän on Untamon määräysvallan alaisena. Mitä Untamo sanoo, Kullervo tekee, vaikkakin rimaa hipoen, aidan alta luikahtaen. Kyllästyttyään Kullervon temppuiluun Untamo myy tämän. Kullervo on ollut hänen orjansa ja tarkoituksena on myös myydä Kullervo työhön seppä Ilmariselle.

Koska Kullervo on orjana Untamon talossa ja myydään orjana, on RL 25:3 § aivan liian lievä rangaistusasteikko Untamon teosta. Häneen tulisi soveltaa RL 25:3a §:ää. Ensinnäkin Kullervo kohtaa pykälän 1-kohdan mukaista väkivaltaa ollessaan Untamon talossa, vaikkei tämä olekaan kytköksissä juuri kauppaan seppä Ilmarisen kanssa.

¹¹¹ Frände ym. 2010, s. 343–344 ja Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 691–692

Kullervo on kuitenkin kohdannut väkivaltaa aiemmin ja hänellä on näin perusteltu pelko olettaa näin tapahtuvan, jollei hän sopuisasti lähde Ilmarisen matkaan.

Kullervo on myös 3-kohdan mukaisesti alle 18-vuoden ikäinen, mutta onko Kullervon kyky puolustautua heikentynyt? Kullervo kykenee itsekkin varsin ikäviin tekoihin, mutta ei tämä silti orjuuteen oikeuta. Vaikka Kullervo olisi yli 18-vuotias, tulisivat kyseisen tunnusmerkistön edellytykset täytetyksi, jolloin Kullervon oikealla iällä ei ole merkitystä Untamon syyllisyyttä ja rangaistavuutta mitattaessa.

Kaiken edellä mainitun pohdinnan tekee tarpeettomaksi RL 25:3a 4 momentti, jos tekoa pidetään orjuutena. Silloin teolta ei edellytetä kvalifioitua tekomuotoa RL 25:3 §:stä, vaan kyseessä on itsenäinen tekomuoto. Kullervo on orjana Untamon talossa ja Untamo käy kauppaa Kullervolla, orjalla. Kullervo on alistettu orjuuteen, kun hänelle ei keksitä parempaakaan tekemistä. Kullervo omilla teoillaan aiheuttaa orjuutensa, koska hänestä ei omien henkilökohtaisten Untamoa kohtaan tuntemiensa viha-ajatuksen takia voi tulla tämän sotaurohoa, mutta tämä ei mitenkään oikeuta orjuuttamaan toista. Teolta vaaditaan kuitenkin kokonaistörkeyttä.

Onko teko siis kokonaisuutena arvostellen törkeä? Törkeyttä arvioitaessa tulee ottaa huomioon perus- ja ihmisoikeudet sekä niiden kaikille turvaamat oikeudet. Rikoslain yleisiä lieventämis- ja koventamisperusteita voidaan käyttää suuntaa-antavina. Jos jokin laissa mainittu seikka sopii teonkuvaan ja tämä on katsottu erityisen törkeäksi, puoltaa tämä teon kokonaistörkeyttä. Kyseisessä tapauksessa lähdetään siitä, että kyseessä on törkeä ihmiskauppa RL 25:3a pykälän 4 momentin mukaisesti eli kyse on orjuudesta. Tapauksessa kokonaistörkeyttä puoltaa se, että Untamo syyllistyy niin ikään RL 25:3 mukaisesti moniin tekoihin (mm. riippuvaisen aseman hyväksikäyttö, myyminen pakkotyöhön) kuin RL 25:3a:n tunnusmerkistön tekoihin (väkivalta), jolloin nämä seikat nostavat teon kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Vaikka Kullervo omilla toimillaan kenties ”edesauttaa” Untamon kyllästymistä häneen ja myymistä Ilmariselle, on kyseessä lapsi, joka on menettänyt perheensä ja jota kohtaan on käytetty väkivaltaa, jolloin aikuisen miehen tulisi olla viisaampi ja tukeutua muihin keinoihin, kuin orjuuttamiseen ja orjakauppaan.

Täten Untamo joutuessaan käräjille vuonna 2013 teoistaan hänen rangaistusasteikkonsa olisi kahdesta kymmeneen vuoteen vankeutta törkeästä ihmiskaupasta.

On syytä huomata, että myös seppä Ilmarinen syyllistyy ihmiskauppaan ostaessaan Kullervon Untamolta. Vaikka hinta on varsin pieni, syyllistyy hän rikoslain 25 luvun 3 pykälän 1 momentin 3-kohtaan maksamalla korvauksen Untamolle Kullervosta. Täten seppä Ilmarinen voitaisiin tuomita ihmiskaupasta rangaistusasteikolla vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta.

8. Murha

8.1. Teonkuvaus

Surmatyöstä kerrotaan kolmasneljättä runossa, kun Pohjan neito on lähettänyt ensitöikseen Kullervon paimeneksi lehmien ajoon. Evääksi neito on leiponut Kullervolle leipäsen, mutta on ilkeyksissään leivän keskelle leiponut kiven, johon Kullervo ainoan sukuaarteensa, suvun veitsen, muiston kuolleesta perheestään, rikkoi leipää leikatessaan.¹¹²

Tästä nuori mies, ”kaltoin kasvatettu lapsi muutenkin on vihaa täynnä, pelkkää pahaa kokeneena panee pahan pahaa vastaan, vihan nostaa vaimon valta, orjuus silkka ylipäättään, pelkkä veitsi veljenänsä, kuollut on sukunsa suuri”¹¹³, suuttui. Kullervo pohti: ”Millä nyt maksan naisen naurun,/ naisen naurun, piian pilkan/ akan ilkeän evähät,/ pahan porton paistannaiset?” Varis neuvoi mitä tehdä, miten maksaa naisen nauru: ”Ota vitsa viiakosta,/ koivu korven notkelmosta,/ aja suolle sontareiet,/ lehmät liejuhun levitä/ puolen suurille susille,/ toisen korven kontioille!/ Kaikoa suet kokohon,/ karhut kaikki katrahasen!/ Suet pistä Pienikiksi,/ karhut Kyytäksi kyhäise,/ aja karjana kotihin,/ kirjavana kartanolle!/ Sillä maksat naisen naurun,/ pahan vaimon parjaukset.”¹¹⁴

Näin toimi Kullervo ja neuvoi vielä kodin korvalla karhujansa ja susiansa: ”Repäise emännän reisi,/ pure puoli pohkeata,/ kun tulevi katsomahan,/ lyykistäise lypsämähän!” Kullervo ajoi karjan kotiin ja soitti lehmän luista tehdyllä sarvella kotiinpaluunsa merkiksi. Näin tiesi neito tulla karjaansa vastaan. Tämä yritti vielä muoria saada lehmiä lypsämään omiin kiireisiinsä vedoten, mutta ”Kullervo, Kalervon poika,/ sanan virkkoi, noin nimesi: Ainapa hyvät emännät,/ taitavat taloiset vaimot/ itse ennen lehmät lypsi,/ itse raavahan rakenti.”¹¹⁵

Siitä sitten Pohjan neito, Ilmarisen emäntä, itse meni lypsyhommiin ja kehui karjansa kauneutta. Eipä aikaakaan, kun sai neito surmansa. ”Lyhmistihe lypsämähän,/ heittihe heruttamahan./ Vetä kerran, tuosta toisen,/ kohta kolmatta yritti:/ susi päälle suimataikse,/ karhu päälle kuopaiseikse./ Susi suun revittelevi,/ karhu kiskoi kinttusuonet,/ puri puolen pohkeata,/ katkoi kannan sääriluusta./ Kullervo, Kalervon

¹¹² Lönnrot 1984, 32:13–28, s. 229 ja 33:81–98, s. 238

¹¹³ Larsson 2010, s. 50

¹¹⁴ Lönnrot 1984, 33:98–122, s. 238–239

¹¹⁵ Lönnrot 1984, 33:149–196, s. 239–240

poika,/ sillä kosti piian pilkan,/ piian pilkan, naisen naurun,/ pahan vaimon palkan maksoi.”¹¹⁶

Pohjan neito aneli armoa ja lupasi tästä lähin syöttää Kullervon hyvin ilman, että Kullervon tarvitsisi töitä tehdä. Totesi myös: ”’Kun et jou’u päästämähän,/ käy pian kerittämähän,/ kohta kaaun kuolijaksi,/ muutun mullan muotoiseksi.’/ Kullervo, Kalervon poika,/ sanan virkkoi, noin nimesi:/ ’ Kun on kuollet, kuolkosipa,/ kaotkosi, kun kaonnet!/ Sija on maassa mennehillä,/ kalmassa kaonnehilla,/ maata mahtavaisimmankin,/ leve’immänkin levätä.” Ilmarisen emäntä pyysi apua vielä Ukko, ylijumalalta, jotta tämä ampuisi kuoliaaksi Kalervon pojan. Tuosta itse Kullervoinen, virkkoi Ukko, ylijumalalle: ”’ Oi, Ukko, ylijumala!/ Elä sie minua ammu!/ Ammu Ilmarin emäntä,/ kaota katala nainen/ siirtymättänsä sijalta,/ kulkematta kunnekana!’ Siitä Ilmarin emäntä,/ tuo tarkan takojan nainen,/ vieräi kohta kuolijaksi,/ kaatui kattilanoeksi/ oman pirttinsä pihalle,/ kape’ille kartanoille./ Se oli menoa nuoren naisen,/ kanssa kaunihin emännän,/ jot’ oli viikon valvateltu,/ vuosin kuusin kuulusteltu/ Ilmarin iki-iloksi,/ sepon kuulun kunniaksi.”¹¹⁷

Näin sai surmansa Pohjan neito, Ilmarisen emäntä, kostona pahasta teostaan, paimenorjan petkutuksesta. Niin tappoi Kullervo, Kalervon poika, raa’asti ja suunnitelmaansa noudattaen oman emäntänsä, leipätyönsä tarjoajan.

8.2. Vuoden 1734 rikoskaari

8.2.1. Murhasta ja ilkityöstä

Vuoden 1734 rikoskaaren 12 luvussa säädetään murhan ja ilkityön perusmuodosta. Vuoden 1896 suomennoksella säännös kuuluu: 12 Luku. Murhasta ja ilkityöstä. 1 §. *Jos mies tahi nainen väijyen ja salaa surmaa toisen, niin murhaaja mestattakoon, mies teilattakoon ja nainen poltettakoon lavalla.*

¹¹⁶ Lönnrot 1984, 33:209–222, s. 240

¹¹⁷ Lönnrot 1984, 33:251–296, s. 240–241

8.2.2. Isäntänsä tahi esimiehensä surmaamisesta ja lyömisestä, niin myös heidän herjaamisesta

Rikoskaaren 15 luvussa on säädetty yksi kvalifioituista surman muodoista. 15 luku. Isäntänsä tahi esimiehensä surmaamisesta ja lyömisestä, niin myös heidän herjaamisesta. 1 §. *Jos palkollinen tahallansa surmaa oikean isäntänsä tahi emäntänsä, menettäköön kätensä ja päänsä, ja lisäksi mies teilattakoon ja nainen poltettakoon lavalla.*

8.2.3. Taposta ja muusta rikoksesta, jonka alaikäinen tekee

Rikoskaaren 31 luku Taposta ja muusta rikoksesta, jonka alaikäinen tekee. 1 §. *Jos alaikäinen, joka on seitsemää vuotta vanhempi ja viittätoista vuotta nuorempi, tahallansa tappaa jonkun, maksettakoon hänen omaisuudestaan kolmenkymmenen talarin sakko. Jos hän ei voi sakkoa maksaa, kuritettakoon häntä vitsalla kotonansa taikka käräjähuoneen tahi raastuvan ovella, pahan sisunsa taikka ikänsä mukaan. Jos hän pian täyttää viisitoista vuotta ja hänen nähdään ikäisekseen olevan kovin pahasisuinen ja häijyn, rangaistakoon niin kuin täysi-ikäinen. Jos surmaaminen ei tahdosta tapahdu, mutta kuitenkin suuresta huolimattomuudesta, saakoon vitsaa isäntänsä tahi äidiltänsä, taikka, jos heitä ei ole, lähimmiltä sukulaisiltaan maan- tahi kaupunginpalvelijan läsnä ollessa.*

8.2.4. Tuomio

Jotta 31 luvun 1 § tulisi sovellettavaksi, tulee lapsen olla yli seitsemän, mutta alle viisitoista vuotta vanha. Tulee myös huomata, että pykälä edellyttää teolta tahallisuutta. Jos teko on tapahtunut suuresta huolimattomuudesta, sovelletaan erilaista rangaistuksen asteikkoa pykälän mukaisesti. Koska Kullervon tarkkaa ikää ei *Kalevalassa* kerrota, ei voida tietää, täyttääkö hän pian viisitoista vuotta vai ei. Jos olisi, että Kullervo täyttäisi

pian viisitoista vuotta, ei pykälää voisi soveltaa, koska Kullervoa pidettäisiin varmasti ikäisekseen varsin pahansisuisena ja häijynä ja teko oli myös tahallaan tehty.

Voidaan myös pohtia, mitä tarkoittaa lause ”pian täyttää viisitoista vuotta”. Onko kyse viikoista, kuukausista vai jopa vuosista? Todennäköisesti Kullervon surmatyötä pidettäisiin tahallisenä ja niin suurta pahansisuisuutta ilmentävänä, varsinkin huomioiden hänen aiemmat tekonsa, ettei pykälää voisi soveltaa, vaan häntä rangaistaisiin kuin täysi-ikäistä. Koska oletettavaa on, että puberteettiin ehtinyt nuori mies jo lähentelee viidentoista vuoden ikää tai on tämän jo ohittanut, ei pykälää voisi soveltaa eikä tällöinkään Kullervo saisi nuoria rikosentekijöitä koskevaa lievempää rangaistusta. Kullervo ilmentää teoillaan ja tavoillaan sen laatuista välinpitämättömyyttä ja ilkkurisuutta, että vaikka kuinka haluaisi pykälää soveltaa syrjittyyn Kullervoon, ei tämä varmaan tulisi tapahtumaan.

Kullervo olisi todennäköisesti tuomittu vuoden 1734 lain rikoskaaren 15 luvun 1 §:n mukaisesti emäntänsä surmaamisesta. Rangaistus on varsin raaka. Ensin Kullervo menettäisi kätensä ja päänsä ja sen jälkeen hänet vielä teilattaisiin. Teilaus tapahtui asettamalla ruumis ja irtileikattu pää teilipyörien tai paalujen päälle kaiken kansan nähtäväksi. Teilauksella häväistiin rikokseen syyllistyneen ruumis. Teilauksella oli myös yleisestävä vaikutus: kansan nähtäväksi jätetty ruumis ojensi kansaa ja pelotteli pois rikosten tieltä. Kullervon ei siis olisi käynyt kovinkaan hyvin.

8.3. Vuoden 1889 rikoslaki

8.3.1. Murha, tappo ja muu pahoinpitely

Rikoslain 21 luku murhasta, taposta ja muusta pahoinpitelystä 1 §. *Joka, surmaamisen aikomuksessa, vakain tuumin toiselta ottaa hengen, tuomittakoon murhasta kuolemanrangaistukseen taikka kuritushuoneeseen elinkaudeksi ja kansalaisluottamuksensa menettäneeksi. Yritys on rangaistava.*

2 §. *Jos joku, surmaamisen aikomuksessa, pikaistuksissa on ottanut toiselta hengen; tuomittakoon tahallisesta taposta kuritushuoneeseen vähintään kahdeksaksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi taikka elinkaudeksi. Jos tapettu, ilman tappajan syytä, oli*

törkeällä loukkauksella tahi erinomaisella väkivaltaisuudella tappajan vihastuttanut, taikka jos asianhaarat muuten ovat erittäin lieventävät; olkoon rangaistus kuritushuonetta vähintään neljä ja enintään kahdeksan vuotta, taikka, jos sellaisessa kohtauksessa tapettu on sukulainen suoraan ylenevää polvea taikka aviopuoliso, kuritushuonetta vähintään kuusi ja enintään kaksitoista vuotta. Yritys on rangaistava.

Ero luvun ensimmäisen ja toisen pykälän välillä on se, että murha tehdään vakain tuumin ja tahallinen tappo pikaistuksissa. Oikeustieteen tieteisopissa on pyritty vetämään rajaa näiden kahden teon välille. Joidenkin mielestä ero löytyy siitä, että vakain tuumin tehty murha edellyttää harkintaa, kun taas pikaistuksissa tehty teko ei saa olla harkittu. Toisen näkökannan mukaan murha edellyttää mielen tyyneyttä, tappo taas edellyttää mielen kiihtymystä.¹¹⁸ Suomessa tämä tarkan rajan määrittäminen on käynyt tarpeettomaksi, koska murhasta ei yksinomaan ole säädetty kuolemanrangaistusta, vaan vaihtoehtoisesti elinkautista kuritushuonetta. Kuritushuonerangaistus on myös tahallisen tapon rangaistus.¹¹⁹

Koska rangaistus niin murhasta kuin taposta voi olla kuritushuonetta, tapauksissa joissa ei voida osoittaa murhan tunnusmerkistön täyttyvän, täytyy teon katsoa täyttävän tapon tunnusmerkistön. Lähtökohtaisesti tappoa pidettiin normaalina muotona tahallisesta taposta ja murha osoitti poikkeuksellista muotoa taposta. Tuomarin tulee kuitenkin tuomiotaan harkitessa ottaa huomioon *in dubio minus* – periaate, jonka mukaan rikoslakia on tulkittava epäselvässä tilanteessa syytetyn kannalta lievemmin. Myös tämä puoltaa lähtökohtaa, että tekoa pidetään tahallisena tappona murhan sijaan, jos näyttö ei puolla murhan tunnusmerkistön täyttymistä.¹²⁰

Painoarvoa murhan ja tapon rajan määrittelyssä annetaan ajalle, joka on kulunut päätöksen tekemisestä ja itse teon tapahtumisesta. Mitä pidempi aika päätöksen ja teon välillä kuluu, sitä helpommin katsotaan murhan tapahtuneen. Jos teko on sen sijaan tapahtunut nopeasti päätöksen tekemisestä, pidetään tekoa helpommin tahallisena tappona.¹²¹

Arvioinnissa annetaan painoarvoa myös rikoksentekijän käyttäytymiselle rikoksen jälkeen. Murhaan syyllistyneellä on yleensä etukäteen tehty suunnitelma teon jälkeisistä toimista; tekijä yrittää peitellä jälkensä eikä tunne katumusta. Sen sijaan pikaistuksissa

¹¹⁸ katso kritiikistä Serlachius 1921b, s. 1-3

¹¹⁹ Serlachius 1912, s. 12–13

¹²⁰ Forsman 1899a, s. 27

¹²¹ Forsman 1899a, s. 29

tehtyyn tappoon syylistynyt on järkyttynyt, tuntee katumusta ja on taipuvainen tunnustamaan tekonsa.¹²²

8.3.2. Tuomio

Kullervoon todennäköisesti sovellettaisiin 21 luvun 1 §:ää. Hän surmaamisen tarkoituksessa ja vakain tuumin surmaa Pohjan neidon ja näin maksaa naisen naurun, pahan vaimon parjaukset.

Voisiko lain 21 luvun 2 pykälä tulla sovellettavaksi? Tapettu, Pohjan neito, vihastuttaa Kullervon törkeällä loukkauksella, teolla, joka rikkoo Kullervon kalleimman aarteen: muiston kuolleesta perheestään. Tapahtuuko loukkaus myös ilman tappajan, Kullervon, syytä? Kullervo on vasta saapunut seppä Ilmarisen kotiin orjaksi, eikä ole siellä vielä ehtinyt pahuuksiaan tehdä. Toki Kullervo syylistyi yhteen jos toiseenkin ilkeään tekoon Untamon luona, mutta voiko noita tekoja pitää syynä Pohjan neidon ilkeälle teolle.

Kalevalassa kerrotaan, että: ”Tuopa ilkoinen emäntä,/ sepän akka irvihammas,/ leipoi leivän paimenelle,/ kakun paksun paistelevi:/ kauran alle, vehnän päälle,/ keskelle kiven kutovi.”¹²³ Kullervo on juuri kysynyt emännältä, mihin töihin hänen tulisi ryhtyä ja tämä pistää hänet paimeneksi lehmilleen ja ilkeyksissään leipoo kiven leivän sisään. Itse en näe, että Kullervo olisi mitenkään provosoinut Ilmarisen emäntää tekemään tekonsa. Hänet on juuri pilkkahinnalla myyty orjaksi uuteen kotiin ja hän kysyy, miten voisi auttaa. Vaikka pykälä muuten voisikin tulla sovellettavaksi, ei surmatyö kuitenkaan tapahdu pikaistuksissa, kuten pykälä vaatii. Kullervo suunnittelee teon variksen avustuksella ja kulkee takaisin kotiin. *Kalevalassa* kerrotaan Kullervon kotimatkastasta: ”Lonkui päivä lounahasen,/ kiertyi keski-illoillensa,/ kulki kuusikon tasalle,/ lenti lehmäslypsykselle”¹²⁴, mikä osoittaa, että matka ei niin joutuisasti sujunut eikä surmatyö tapahtunut pikaistuksissa, vaan vakaasti tuumien.

Jos Kullervo on alle 15-vuotias, olisi hän rikoslain 3 luvun 1 §:n mukaan rangaistusvastuusta vapaa. Oikeus kuitenkin todennäköisesti määräisi Kullervon pantavaksi yleiseen kasvatustalokseen tai ainakin sen, jonka hoidossa ja valloissa Kullervo on, huolehtimaan tämän kurituksesta. Onko Kullervolla ketään, jonka hoidossa

¹²² Forsman 1899a, s. 30

¹²³ Lönnrot 1984, 32:19–24, s. 229

¹²⁴ Lönnrot 1984, 33:139–142, s. 239

ja valloissa hän on? Untamo ja kansansa ovat ainoat, jotka Kullervo tuntee eikä heitä kenties pidettäisi Kullervon huoltajina tai he varmasti ainakin yrittäisivät päästä pois tästä vastuusta, kun vihdoinkin ovat päässeet eroon Kullervosta. Täten Kullervo joutuisi yleiseen kasvatustilanteeseen ja olisi siellä siihen asti, kunnes tarpeelliseksi katsotaan, todennäköisesti siihen asti, että täyttäisi 18 vuotta tai jopa 20-vuotiaaksi asti edusmiehen suostumuksella.

Jos Kullervo on jo täyttänyt 15 vuotta, voitaisiinko soveltaa lain 3 luvun 2 §:ää? Kullervo säästyisi täysi-ikäiselle tuomittavalta kuolemanrangaistukselta ja elinkautiselta kuritushuonerangaistukselta ja hänet voitaisiin tuomita kuritushuoneeseen kahdesta vuodesta kahteentoista vuoteen. Hän ei myöskään menettäisi kansalaisluottamustaan, vaan hän olisi todistajaksi kelpaamaton määräajan, korkeintaan kolmen vuoden ajan. Oman näkemykseni mukaan Kullervo on alle 18-vuotias, mutta yli 15-vuotias, jolloin rikoslain 3 luvun 2 pykälä tulisi sovellettavaksi.

Entä tulevatko 3 luvun 3 § ja 4 § sovellettavaksi? Oliko Kullervo 1889 lain mukaisesti mielipuoli tai muuten ymmärrystä vailla tai ainakin täyttä ymmärrystä vailla oleva? Jos Kullervo olisi toiminut ymmärrystä vailla, olisi hän rangaistuksesta vapaa. Jos hän on toiminut täyttä ymmärrystä vailla, kohdeltaisiin häntä samoin kuin 15–17-vuotiasta. Kullervon voi kuitenkin olettaa ymmärtäneensä tekonsa. Hän halusi kostoksi surmata Pohjan neidon ja vaikka tämä aneli armoa, ei Kullervo sitä antanut. Hän siis tiesi, mitä teki, eivätkä kyseiset pykälät voi tulla huomioiduiksi. Täten häneen sovellettaisiin 2-12 vuoden kuritushuonerangaistusta.

8.4. Vuoden 2013 rikoslaki

8.4.1. Tappo

Rikoslain 21 luku henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista ja sen ensimmäisessä pykälässä todetaan: *Joka tappaa toisen, on tuomittava taposta vankeuteen määräajaksi, vähintään kahdeksaksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.*

Rovaniemen HO 17.12.1999 861 A oli yöllä lähtenyt tyytymättömänä asuntonsa lämmitykseen, jota hoidettiin B:n asunnosta, etsimään B:tä Mora-puukko mukanaan. A

ja B olivat kohdanneet ulkona ja käyneet toisiinsa käsiksi. A oli tuossa tilanteessa tappanut B:n lyömällä tätä puukolla yhden kerran vasemmalle rintakehälle ja kaksi kertaa selkäpuolelle oikeaan hartiaan ja oikeaan olkavarteen. Hovioikeus tuomitsi A:n taposta 9 vuoden vankeusrangaistukseen ja määräsi tämän edelleen pidettäväksi vangittuna.

8.4.2. Murha

Rikoslain 21 luvun 2 §:ssä todetaan: *Jos tappo tehdään 1) vakaasti harkiten, 2) erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, 3) vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai 4) tappamalla virkamies hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimen vuoksi ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava murhasta vankeuteen elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.* Murha koostuu siten 1) taposta, 2) vähintään yhdestä kvalifiointiperusteesta ja 3) kokonaistörkeydestä.

8.4.2.1. Vakaa harkinta

KKO:1980 II 59 A oli laatinut yksityiskohtaisen suunnitelman B:n surmaamiseksi tämän syntymäpäivänä, mikäli B edelleen vastaisi kieltävästi heidän seurustelunsa jatkamista koskevaan kysymykseen. A oli myös hankkinut tekoa varten erinäisiä välineitä. Vaikka A toteutti tekonsa ennen sanottua päivää suunnitelmastaan poikkeavalla tavalla, katsottiin surmaaminen vakaasta harkinnasta tehdyksi ja tällä perusteella murhaksi. A tuomittiin täyttä ymmärrystä vailla tehdystä murhasta 11 vuodeksi vankeuteen.

Korkeimman oikeuden ratkaisun **KKO:2005:44** perusteluiden kohdista 16 ja 17 voidaan etsiä oikeuskäytännön näkökulmaa kysymykseen mitä vakaasti harkiten tarkoittaa. Kohdat kuuluvat:

”16. Vakaa harkinta ilmenee yleensä teon etukäteissuunnitteluna. Päätelmiä voidaan tehdä sekä teko-olosuhteiden että tekijän vaikuttimien perusteella.

17. Korkeimman oikeuden käytännössä on katsottu, että tappo on tehty vakaasta harkinnasta esimerkiksi silloin, kun tappaminen oli suunniteltu etukäteen ja sitä varten oli hankittu välineitä (KKO 1980 II 59, 1981 II 32, 1988:42, 1995:119 ja 2004:80). Harkinnan vakautta arvioitaessa on kiinnitetty huomiota muun muassa tekijän jo ennen tekoa lausumiin tappouhkauksiin, jos nämä olivat olleet vakavasti otettavia (KKO 2004:80). Sen sijaan tappoa ei ole katsottu tehdyksi vakaasti harkiten esimerkiksi silloin, kun tappaminen oli johtunut tilanteen yllättävyydestä, odottamattomasta tai hallitsemattomasta kehityksestä taikka tekijän kiihtymystilasta (KKO 1984 II 142, 1985 II 112, 1996:76 ja 2004:57).”

Vakaata harkintaa on selkeästi se, että tappamista ensin harkitaan ja suunnitellaan perusteellisesti ja sitten surmaaminen pannan täytäntöön tyvenin mielin suunnitelman mukaisesti. Vakaata harkintaa taas selvästikään ei ole tilanteissa, joissa kaikki suunnitelmallisuus puuttuu ja surmaaminen johtuu lähinnä tilanteen hallitsemattomasta etenemisestä voimakkaassa kiihtymystilassa. Ongelmia luovat tilanteet, joissa suunnitelma on tehty, mutta surman toteutumiseen ryhdytään vahvan ärsykkeen laukaisemana ja tilanteet, joissa suunnitelmia on tehty, mutta melko epäselvästi ja jäsentymättömästi.¹²⁵

8.4.2.2. Erityisen raaka tai julma tekotapa

Voimassaoleva rikoslaki liittää raakuuden ja julmuuden tekoon ja tekotapaan eikä tekijään ja hänen ominaisuuksiinsa. Huomiota ei kiinnitetä siihen, miltä teko ulkonaisesti näyttää, vaan siihen, miten teko toteutettiin. Raakuudesta voivat olla osoituksena tekovälineet ja teon toteutustapa. Pitkään kestänyt surmaaminen tuottaa uhrille tuskia. Pitkäkestoinen surmaaminen kertoo myös tekijänsä raakuudesta ja piittaamattomuudesta.¹²⁶

KKO:1988:73 A oli ensin pahoinpidelty liikehuoneistossa asiakkaana ollutta 10-vuotiasta B:tä ja sen jälkeen sitonut naruilla tämän kätet ja jalat sekä jättänyt B:n yksin useaksi tunniksi suljettuun huoneistoon. Palattuaan takaisin ja ryhdyttyään vapauttamaan B:tä ja tämän saatua jalkansa vapaiksi A oli irrottamillaan naruilla

¹²⁵ Frände ym. 2010, s. 162

¹²⁶ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 487–488

kuristamalla surmannut B:n tämän uhattua ilmiantaa A:n poliisille. Koska A:n oli täytynyt käsittää, että kerrotusta voimakkaasta kuristamisesta varsin todennäköisesti seuraisi kuolema, hänen katsottiin tahallaan surmanneen B:n. Julma ja uhrille tuskallinen sekä tekijässään erityistä raakuutta osoittava surmaaminen oli tapahtunut rikosten ilmitulon estämiseksi. A tuomittiin murhasta.

Korkein oikeus ei johdonmukaisesti katso, että tappaminen kuristamisella osoittaisi erityisen julmaa ja raakaa tekotapaa. Tapauksessa 1988:73 ei kuitenkaan sidota teon raakuutta uhrin ikään, 10 ikävuoteen, vaan vedotaan kuristamisen olevan julmaa ja uhrille tuskallista.

KKO:2000:3 Persoonallisuushäiriöstä ja keskivaikeaa vakavammasta masennustilasta kärsinyt A oli perheensä kesäasunnolla surmannut vaimonsa B:n sekä kolme alaikäistä lastaan, 7-vuotiaan C:n, 5-vuotiaan D:n ja 2-vuotiaan E:n lyömällä heitä kutakin lukuisia kertoja puukolla eri puolille vartaloa. KKO piti tekoja erityisen ra'alla ja julmalla tavalla tehtyinä ja lisäksi niitä oli kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeinä.

Tapauksessa tekotapaa pidettiin erityisen julmana riippumatta siitä, milloin uhrin olivat menettäneet tajuntansa. KKO ei ole pitänyt tajunnanmenetystä erityisen julmuuden esteenä. Erityinen julmuus liittyy tekotavan uhrille kärsimystä aiheuttavaan luonteeseen. Voi ajatella, ettei tajuntansa menettänyt tunne kärsimystä toisin kuin henkilö, joka on tajuissaan ja joutuu käsittämättömän väkivaltateon uhriksi, kuten elävältä palamaan sytytetty henkilö. Tekoa pidetään myös julmempana, jos se on kohdistunut puolustuskyvyttömiin pieniin lapsiin ja jos uhrin ovat tekijän omat läheisimmät ihmiset, kuten ratkaisussa 2000:3.

Erityisen raaka ja erityisen julma tekotapa ovat kaksi eri asiaa. Rikoslain 21:2:n toteutuu, kun jompikumpi tekotapa on käsillä ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Erityisen raaka tekotapa lienee silloin, kun se, kansanomaisesti sanottuna, herättää kysymyksen siitä, 'voiko ihminen tehdä tällaista'. Erityinen julmuus erottuneen raakuudesta ainakin siinä, että julmuudessa painopiste on kärsimysten aiheuttamisessa uhrille tämän tappamisen yhteydessä. Kidutustyyppinen tappaminen olisi ilmeisesti erityisen julman tekotavan ydintapaus. Myös esimerkiksi kuristamista on

pidetty julmana tekotapana – ei kuitenkaan yleensä lain vaatimin tavoin erityisen julmana. Tekotavat, jotka ovat raakoja, ovat usein myös julmia.¹²⁷

8.4.2.3. Kokonaisuutena arvostellen törkeä

Jotta teko olisi murha, se tarvitsee kvalifiointiperusteen ja sen tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Pelkkä kvalifiointiperuste ei siis riitä tuomitsemaan tekijää murhasta. Pelkkä etukäteissuunnittelu tai tekotavan raakuus ei tee taposta murhaa, jollei sitä ole tekoon johtaneet ja siitä ilmenevät syyt huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvostellen törkeänä.¹²⁸

Teon arvioiminen kokonaisuutena arvostellen törkeäksi on haastava tehtävä. Joidenkin seikkojen voidaan nähdä vähentävän kokonaistörkeyttä ja toisten taas lisäävän sitä. Esimerkiksi erittäin raa’assa surmaamistavassa voidaan katsoa, että vähempikin raakuus olisi täyttänyt kvalifiointiperusteen. Tällöin ”ylimenevää” osaa voidaan käyttää kokonaistörkeyden perustelussa. Myös, jos tekoon sisältyy kaksi kvalifiointiperustetta, esimerkiksi vakaa harkinta ja erityisen julma tekotapa, on kokonaistörkeys helposti perusteltavissa. Olosuhteissa, joissa on kvalifiointiperusteen piirteitä, muttei riittävästi yltääkseen kvalifiointiperusteeksi, on kokonaistörkeyttä perustelevia piirteitä.¹²⁹

Huomioon voidaan ottaa myös perus- ja ihmisoikeuksien suojelemat oikeushyvät arvioitaessa kokonaistörkeyttä. Rikoslain 6 luvun 5 §:n koventamisperusteita, kuten myös RL 6:6:n lieventämisperusteita voidaan käyttää ohjenuorina. Tulee kuitenkin huomata, että meillä vallitsee niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto eli jos tekoa pidetään suunnitelmallisuutensa takia kokonaisuutena arvostellen törkeänä ja näin kvalifioituna tekona perustekoon, ei sitä saa enää RL 6:5 pykälään vedoten käyttää koventamisperusteena. Vaikka siis pelkkä kvalifiointiperuste ei riitä tekijän tuomitsemiseen murhasta ja siihen, että myös kokonaistörkeys olisi olemassa, ei yhdessäkään 2000-luvun tapauksista päädytty siihen, että kvalifiointiperuste on käsillä, mutta kokonaistörkeysvaatimus ei täyty.¹³⁰

¹²⁷ Frände ym. 2010, s. 167

¹²⁸ Lappi-Seppälä ym 2009, s. 495

¹²⁹ Frände ym. 2010, s. 172–173

¹³⁰ Frände ym. 2010, s. 173–174

8.4.3. Surma

Surmasta (RL 21:3) on kyse, *jos tappo, huomioon ottaen rikoksen poikkeukselliset olosuhteet, rikoksentekijän vaikuttimet tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty, rikoksentekijä on tuomittava surmasta vankeuteen vähintään neljäksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.*

Vuoden 1889 rikoslain 21:2.2 sisälsi säännöksen, jonka mukaan tahallisesta henkirikoksesta tuomittiin alennetun asteikon mukaan, ”jos tapettu, ilman tappajan syytä, oli törkeällä loukkauksella tahi erinomaisella väkivaltaisuuudella tappajan vihasuttanut, taikka jos asianhaarat muuten ovat erittäin lieventävät.” HE 68/1966 vp ehdotettiin lakiin samantapaista alennetun asteikon käyttöä, ”jos surmattu on ilman rikoksentekijän syytä häntä välittömästi ennen surmaamista vihasuttanut väkivaltaisuuudella, jota ei ole pidettävä vähäisenä, tai törkeällä loukkauksella, taikka jos rikos on muuten tehty lieventävissä olosuhteissa.” HE:ssä lieventäviin olosuhteisiin viitattiin myös kuvauksella, jossa teko, joka ”voi muuten johtua syistä, jotka herättävät enemmän sääliä kuin suuttumusta”¹³¹, tulisi privilegioitujen tekojen piiriin. Kyseiset esimerkit jäivät pois varsinaisesta lakitekstistä, jossa pykälä koski tilanteita, joissa ”asianhaarat ovat erittäin lieventävät” (RL 21:1 in fine).

Kuten murha, surmakin perustuu kokonaisarvosteluun. Teon tulee kokonaisuutena arvostellen olla tehty lieventävien asianhaarojen vallitessa, jotta surma voisi tulla kyseeseen tapon sijasta. Periaatteessa mikä vain voi olla lieventävä asiahaara ja ”poikkeukselliset olosuhteet” ja ”rikoksentekijän vaikuttimet” käsitteitä voidaan pitää vain esimerkkeinä. Hallituksen esityksen mukaan ”sellaiset poikkeukselliset tilanteet, joissa olisi kohtuutonta tuomita rangaistus tapon perusasteikon mukaan, voitaisiin arvioida surmiksi.”¹³² Nuoruus ei ole RL 21:3 pykälässä tarkoitettu lieventävä asianhaara. Muutenkin surma tulee kyseeseen vain poikkeuksellisesti. Surmaa tulkitessa voidaan avuksi ottaa murhan tunnusmerkistö ja soveltaa sitä käänteisesti.¹³³

¹³¹ HE 68/1966 vp., s. 2

¹³² HE 94/1993 vp., s. 91

¹³³ Frände ym. 2010, s. 174–175 ja 177

8.4.4. Tuomio

Miten edellä mainitut tunnusmerkistöt sopivat Kullervon tapaukseen? Ensinnäkin, mikä kolmesta kuolemaan johtaneesta rikosnimikkeestä tulisi sovellettavaksi. Kuoleman tuottamus tai törkeä kuolemantuottamus ei voi tulla kyseeseen, koska niissä vaaditaan huolimattomuutta ja Kullervon teko oli tahallinen. Tappo on perusmuoto toisen tappamisesta. Kullervon teko on kuitenkin poikkeuksellinen ja tulee huomioida muuten kuin pelkkänä tappona.

Täten Kullervon tekoa tulisi kohdella RL 21:2:n mukaisena murhana. Teko täyttää 1) tapon, 2) yhden tai useamman kvalifiointiperusteen ja 3) on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Pohjan neidon kuolema on Kullervon suunnitelman tulos, vaikkakin varis antaa siihen neuvoja. Hän haluaa kostaa Pohjan neidon pahan teon. Tappo on tehty näin vakaasti harkiten. Kullervo vielä kotitilan kynnyksellä muistuttaa karhuja ja susia miten työ tulee tehdä.

Lisäksi teko täyttää myös toisen kvalifiointiperusteen: tekotapa on erityisen raaka ja julma. Pohjan neidolta syödään puoli pohjetta ja revitään suu. Pohjan neito kituu ja anoo armoa Kullervolta, mutta tämä kylmän viileästi toteaa neidon ansainneen kuolemansa. Näin lopulta kuolee seppä Ilmarisen tuore vaimo, kaunis neito pohjoisesta.

Surma ei voi tulla sovellettavaksi tekoon. Vaikka teko saattaakin herättää sääliä, herättää se myös suuttumusta. Vaikka Pohjan neito sortuukin törkeään loukkaukseen piilottamalla kiven leivän sisään ilkeyksissään, voi surma tulla sovellettavaksi vain poikkeuksellisesti ja vaatii erittäin lieventäviä seikkoja, joita ei kaikesta Kullervoa kohtaan tuntemasta säälistä huolimatta ole löydettävissä. Kullervon teosta puhutaan *Kalevalassa* kostona, jolloin tapausta ei voida mitenkään pitää surmana.

Näin ollen Kullervo tuomittaisiin murhasta elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Kuitenkin joitakin seikkoja tulee ottaa huomioon. Yksi vaikea asia on se, minkä ikäinen Kullervo oikeasti onkaan? Onko hän saavuttanut vastuuikärajan eli 15 vuoden iän? Jos ei, häntä ei voida rikoslain mukaan rangaista. Hänet otettaisiin varmasti kiireellisesti huostaan ja koetettaisiin pelastaa se, mitä pelastettavissa on. Kullervosta tulisi pitkäaikainen sosiaalihuollon asiakas. Kullervo olisi kuitenkin vahingonkorvausvastuussa teostaan, aiheuttamastaan kärsimyksestä Pohjan neidon omaisille ja varmasti suohon ajetut lehmät tulisivat myös korvattavaksi.

Olen edellä esiteltyt, milloin tekijää pidetään syyntakeettomana ja alentuneesti syyntakeellisena. Voisiko kyseinen RL 3:4 tulla sovellettavaksi? Voisiko ollakin niin, että Kullervolla on mielisairaus? Vai onko häntä pidettävä vajaamielisenä? Tai olisiko hänellä vakava mielenterveyden tai tajunnan häiriö? Uskon, ettei voisi. ”Syyntakeeton ei tekohetkellä kykene ymmärtämään tekoaan ja sen tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säännellä käyttäytymistään on ratkaisevasti alentunut.” Kullervo toteaa surmatyönsä ohessa muun muassa: ’Kun on kuollet, kuolkosipa,/ kaotkosi, kun kaonnet!/ Sija on maassa mennehillä,/ kalmassa kaonnehilla,/ maata mahtavaisimmankin,/ leve’immänkin levätä.’ ja ’ Oi, Ukko, ylijumala!/ Elä sie minua ammu!/ Ammu Ilmarin emäntä,/ kaota katala nainen/ siirtymättänsä sijalta,/ kulkematta kunnekana!’ . Täten hän varsin hyvin tietää mitä on tekemässä.

Voihan olla, että Kullervolla on mielisairaus, mutta se ei nyt vaikuta asiaan, koska hän tietää, mitä tekee ja toimii näin täydessä ymmärryksessä. Hän myös surmatyön jälkeisillä teoillaan osoittaa tietonsa teon oikeudenvastaisuudesta. ”Kullervo, Kalervon poika,/ sinisukka äijön lapsi,/ hivus keltainen, korea,/ kengän kauto kaunokainen,/ itse läksi astumahan/ luota seppo Ilmarisen,/ ennen kuin isäntä saisi/ naisen kuolon korvihinsa,/ painuisi pahoille mielin,/ tapahtuisi tappelohon.”¹³⁴

Voidaanko rikoslain 6:6.1 2-kohtaa soveltaa? Pohjan neidon kiven piilottamista leivän sisään voidaan pitää asianomistajan poikkeuksellisen suurena myötävaikutuksena, koska tästä kimpaantuneena Kullervo päättää surmata Pohjan neidon. Voihan tekoa pitää myös poikkeuksellisenä ja äkkiarvaamattomana houkutusena kostaa pahan naisen teko. Kuitenkin huomioiden hallituksen esityksen, provokaatioon tulisi vastata nopeasti. Kullervo kuitenkin hetken miettii, miten kostaa naisen teko ja kotiin matkaaminenkin kestää muutaman tunnin, jonka aikana Kullervo olisi voinut jo rauhoittua ja perua suunnitelmansa, muttei näin toimi. Kullervo myös matkatessaan uhoaa: ”’Odotas, ovela huora, parin kolmen tunnin verran. Jos itken puukkoa parasta, isäni perintöveistä, vielä voivotat sinäkin, kun on karjasi kotona, kun on aika iltalypsyn.’”¹³⁵ Lisäksi hallituksen esityksessä todetaan: ”Aikavälin venyessä saatetaan jossain vaiheessa siirtyä rangaistusta lieventävästä provokaatiotilanteesta rangaistusta koventavaan kostotarkoitukseen.” Näin saattaisi juuri Kullervon kohdalla käydä, eikä lainkohtaa voisi soveltaa hänen hyväkseen.

¹³⁴ Lönnrot 1984, 34:1–10, s. 241

¹³⁵ Rintala 2006, s. 172

Kullervo on mielestäni alle 18-vuotias, jolloin RL 6:8.1 1-kohta tulee sovellettavaksi. Hän saa edukseen lievemmän asteikon. Täten Kullervo voidaan tuomita asteikolla kahdesta kahteentoista vuoteen vankeutta elinkautisen sijaan. Miten tulisi tulkita RL 6:9 pykälää? Sen mukaanhan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Kullervo on syytteessä murhasta. Hänet voidaan tuomita kahdesta kahteentoista vuoteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, kun sovelletaan RL 6:8:ää. Jos hän on alle 15-vuotias, hän on sosiaalitoimien kohteena. Mitä voidaan pitää painavina syinä? Kuten edellä totesin, teon raakuus ja väkivaltaisuus puoltavat ehdotonta vankeutta. Kullervon teko on erityisen raaka ja väkivaltainen, jolloin hänelle voidaan tuomita ehdotonta vankeutta.

Myöskään esittelemäni nuorisorangaistus ei voi tulla sovellettavaksi. Teko on liian vakava ja osoittaa tekijässään moitittavuutta. Täten, jos Kullervo on yli 15, mutta alle 18 vuotta, hänet tuomittaisiin todennäköisesti nuorena henkilönä tehdystä murhasta, jolloin huomioidaan rikoslain 6 luvun 8 pykälän 1 momentin 1 kohdan mukainen alaikäisyys ja täten rangaistusasteikko olisi kahdesta vuodesta 12 vuoteen ehdotonta vankeutta. Kuten edellä totesin, jos Kullervo on alle 15-vuotias, hänestä tulisi sosiaalihuollon asiakas ja todennäköisesti pitkäaikainen sellainen.

9. Insesti

9.1. Teonkuvaus

Kullervo palasi perheensä luo Lapin laajalle rajalle. Isä laittoi poikansa töihin, mutta tämä tuotti samanlaisen pettymyksen kun työskennellessään Untamon orjana. ”Poika työlle työnteleikse,/ raaolle rakenteleikse./ Kaalasi kalastamahan,/ nuotan suuren souantahan. - - Kullervo, Kalervon poika,/ veälti väen mukahan,/ souti tarmonsia takoa:/ souti poikki puiset hangat,/ katajaiset kaaret katkoi,/ venon haapaisen hajotti.” Kalervo ei tästä riemastunut ja laittoi pojan nuotan tarvontahan. ”Kullervo, Kalervon poika,/ tarpaisi olan takoa,/ pani miehueen nojassa,/ve’en velliksi seotti,/ tarpoi nuotan tappuroiksi,/ kalat liivaksi litsotti.” Ei saanut tästäkään työstä Kalervon hyväksyntää. Kalervo lähetti pojan ”viemähän vetoja,/ maarahoja maksamahan”¹³⁶

Verot tuli vietyä, maajyväset maksettua ja oli aika matkata takaisin kotiin. Tuli matkalla vastaan neito suksilla hiihtäen. Koetti Kullervo tyttöä haastatella rekensä kyytiin, mutta neito ei ollut suostuvainen. Jatkui Kullervon matka. Tuli vastaan toinen neito, muttei ollut tästäkään Kullervolle neitoa rekehen. ”Tuoni sulle korjahasi,/ Manalaisen matkoihisi!”, toteaa neitonen ja jatkaa matkaansa.¹³⁷

Matka jatkui, vitsa vinkui ja virkku juoksi. ”Neiti vastahan tulevi,/ tinarinta riioavi,/ noilla Pohjan kankahilla,/ Lapin laajoilla rajoilla.” Kullervo hiljensi hevosensa menoa ja koetti tyttöä kosiskella: ”Käy, neito, rekoseheni,/ armas, alla vilttieni,/ syömähän omeniani,/ puremahan päähkeniä!” Neito vastauksesi huutavi: ”Sylen, keho, kelkkahasi,/ retkale, rekosehesi!/ Vilu on viltin alla,/ kolkko korjassa eleä.”¹³⁸

Tästä voimakas Kullervo, ei kolmatta hylkäystä hyväksynyt, vaan ”koppoi neion korjahansa,/ reualti rekosehensa,/ asetteli taljoillensa,/ alle viltin vieritteli.” Tyttö kovin pisti hanttiin, uhkasi reen potkia pirstaleiksi. Kullervo kuitenkin avasi rahaisen arkkunsa, esitteli hopeitansa, kultasuuta sukkasia, voimia hopeapäisiä. Jo muuttui neidon mieli, kulta-aarteet ajattelun. Kullervo ”tuossa neittä mairotteli,/ kuihutteli, kutkutteli,/ käsi orosen ohjaksissa,/ toinen neitosen nisoissa./ Siinä neitosen kisasi,/ tinarinnan riu’utteli/ alla vaipan vaskikirjan,/ päällä taljan taplikkaisen.”¹³⁹

¹³⁶ Lönnrot 1984, 34:1–66, s. 245–246

¹³⁷ Lönnrot 1984, 34:75–120, s. 246–247

¹³⁸ Lönnrot 1984, 34:127–150, s. 247

¹³⁹ Lönnrot 1984, 34:151–188, s. 247–248

Niin nousi aurinko ja koitti uusi päivä, ja tyttö tiedusteli Kullervon sukua, luullen häntä suuren suvun vesaksi. Kullervo kertoi, ettei ole sukua suurta, vaan olevansa Kalervon katala poika. Tiedusteli Kullervo tytön sukua. Tähän neito vastasi: ”En ole sukua suurta,/ enkä suurta enkä pientä,/ olen kerran keskimäistä:/ Kalervon katala tyttö,/ tyhjä tyttö tuiretuinen,/ lapsi kehjo keiretyinen.” Kertoi kuinka pienenä tyttönä lähti marjaan ja eksyi matkallansa. Kertoi, kuinka itki monta päivää, monta yötä ja toivoi omaa kuolemaansa. Kun tyttö saa tarinansa päätökseen, hyppää hän reestä pois, juoksee kohti joen kuohuja. Näin sai neito surmansa, löysi rauhansa Tuonelasta.¹⁴⁰

Niin oli syyllistynyt Kullervo kauheaan tekoon, maannut oman siskonsa.

9.2. Vuoden 1734 rikoskaari

9.2.1. Sukurutsaus

Rikoskaaren 59 luku Sukurutsauksesta ja luvattomasta sekaannuksesta muissa kielletyissä polvissa 1 § *Jos joku makaa sen, joka on joko avioliiton tahi luvattoman sekaannuksen kautta hänen sukulaisensa suoraan alenevassa tahi ylenevässä polvessa, niin kuin isä tyttärensä tahi tyttärensä tyttären, poika äitinsä, äitinsä äidin tahi isänsä äidin, niin ne molemmat mestattakoon, älköönkä heitä hautausmaahan haudattako.*

3 § *Jos joku makaa täyden sisarensa tahi sisarpuolensa, joko tämä on avioliitossa tahi luvattomasta sekaannuksesta syntynyt, niin menettäkööt nekin molemmat henkensä.*

Kirjassaan *Kyynelten kallio* Teemu Keskisarja esittelee sukurutsaukseen syyllistyneiden tapauksia ja kohtaloita. Eräässä tapauksessa mies nai häntä vanhemman naisen ja näin päätyi ratsutilan isännäksi. Tarina kertoo, että hän olisi havigellut vaimonsa tyttäriä, mutta tyytynyt äitiin tullakseen ratsutilan omistajaksi. Vahingon hän otti takaisin änkeämällä tytärpuoltensa yhteisvuoteeseen. Isäntä harjoitti estoitta aviorikoksia ja kerskui ehkäisymenetelmillään, joilla oli jo kymmenen naisen kanssa välttynyt sikiämiseltä. Toisin kävi, kun tytärpuoli synnytti aviottoman lapsen ja tyhmyyksissään paljasti lapsen oikean isän. Salavuoteudesta ei esivalta enää eviään helposti liikuttanut, mutta toisin oli tässä tapauksessa, olihan kyse aviorikoksesta ja sukurutsasta. Isäntä

¹⁴⁰ Lönnrot 1984, 34:189–266, s. 248–249

menehtyi vankeudessa, mutta ehti vielä kuolinvuoteellaan tunnustaa teon papille. Tytärpuoli ei voinut osoittaa sukurutsaa raiskaukseksi, jolloin käräjäoikeus tuomitsi hänet mestattavaksi ja roviolla poltettavaksi. Turun hovioikeus sen sijaan huomioi lieventävät asiahaarat ja säästi tytärpuolen hengen.¹⁴¹

Toisessa Keskisarjan esittelemässä tapauksessa mies tunnusti aviorikoksen kuolinvuoteellaan, jolloin välttyi itse maalliselta rangaistukselta. Sen sijaan rikostoveri oli vielä elossa. Tutkinnassa ilmeni, että kyseessä olikin veren häpeä, sukurutsaus. Kuolleen miehen poika oli maannut myös saman naisihmisen. Poika tuomittiin sakkoihin salavuoteudesta, mutta naisihminen kuolemaan sukurutsauksesta. Nainen ei ollut sukua makaajilleen, mutta isän ja pojan ruumiinnesteiden sekoittuminen riitti rikosnimikkeeseen. Sama logiikka päti myös tilanteeseen, jos isäntä makasi naapuritalon emännän ja tyttären. Isäntä oli sukurutsaaja, emäntä aviorikkoja ja tytär salavuoteinen.¹⁴²

Keskisarjan tekemien historian tutkimusten mukaan ensimmäisen polven verisukulaisten (isä-tytär, veli-sisar jne.) suhteet rangaistiin armotta. Kun tämä kyettiin näyttämään toteen, tiesi se hengenmenoa molemmille lähes varmasti. Todistustaakka oli tosin raskas: tarvittiin tunnustuksia ja mielellään jäävittämiä silminnäkijöitä. Pelkkien huhupuheiden perusteella ei juuri käräjäyty. Usein lapsen syntymä ja peitetarinoiden pettäminen johtivat paljastumiseen, vaikka kyläläiset olisivatkin jo asiasta pitkään supisseet.¹⁴³

Oikeuskäytäntö noudatti legaalista todistusteoriaa. Siinä pyrittiin äärimmäiseen varmuuteen: aukottomaan todisteluun, josta oli muotoutunut kliinisesti todistetyyppejä vertaileva arvojärjestys. Korkeimmalle sijalle asetettiin tunnustus, toiselle sijalle todistajalausunnot. Näitä todistelumuotoja täydensi tarkoin eriteltyjen aihetodisteiden kokonaisuus. Kuolemanrangaistukseen tarvittiin kahden jäävittömän todistajan yhtäpitävät lausunnot tai syytetyn tunnustus. Käytännössä syytetyn piti tunnustaa teko mestauslavalle joutuakseen. Riittäväksi näytöksi ei riittänyt jäävittömät todistukset, vaikka olisi ollut niiden lisäksi aihetodisteita. Pelkkä tunnustukseen ei välttämättä vienyt syytettyä mestauslavalle, jos tunnustuksen, todistajien ja aihetodisteiden välillä oli ristiriitaisuuksia.¹⁴⁴

¹⁴¹ Keskisarja 2011, s. 263–266

¹⁴² Keskisarja 2011, s. 267

¹⁴³ Keskisarja 2011, s. 267–268

¹⁴⁴ Keskisarja 2006, s. 49–51

Käräjien kuolemantuomiot alistettiin aina Turun hovioikeudelle, joka ei sallinut kuolemantuomiota ilman täyttä näyttöä ja absoluuttista varmuutta¹⁴⁵, jolloin syytetyllä oli vielä yksi oljenkorsi selvitä. Turun hovioikeus kuitenkin tuomitsi armotta lähisukulaistensa kanssa maanneet sukurutsaajat, vaikkei näin kohdellutkaan törkeimmistä raiskauksista syytettyjä.¹⁴⁶ Sukurutsaajat kuitenkin säästivät usein henkensä todisteiden puutteen takia tai siksi, ettei kyse ollut lähisukulaisista.¹⁴⁷

Kohtelu ensimmäisen polven verisukulaisten ja muiden sukulaisten välillä ilmenee tapauksesta, jossa sukurutsaan syyllistyivät nainen ja tämän sisarpuolen poika. Kiinni he jäivät yrittäessään saada kastetta kolmannelle lapselleen. Pari oli lähtenyt kotipitäjästään naisen odottaessa ensimmäistä lasta. Pari oli esiintynyt Karjalassa molemmin puolin rajaa miehenä ja vaimona herättämättä pahennusta. Kun niin sanottu susipari jäi kiinni, oikeuteen joutui vain nainen, joka ei lapsivuoteestaan voinut miehen lailla paeta. Nainen tunnusti ja hänet tuomittiin mestattavaksi ja roviolla poltettavaksi. Hovioikeus muunsi rangaistuksen vitsomiseksi ja kolmen sunnuntain kirkossa häpeämiseksi. Lieventävänä asianhaarana pidettiin sitä, ettei kaksikko ollut Venäjän puolella osallistunut luterilaiseen sielunhoitoon. Muutenkin tädeillä ja sisarenpojilla oli paremmat mahdollisuudet armoon kuin ensimmäisen polven veren häpäisijöillä.¹⁴⁸

Keskisarjan väitöskirjan mukaan Suomessa vuosina 1751–1778 toimeenpannuissa kuolemanrangaistuksissa teloitettut oli tuomittu ensimmäisen polven sukurutsauksesta kahdeksassa tapauksessa ja ei-sukulaisten sukurutsauksesta yhdessä tapauksessa. Vertailuksi voidaan todeta, että eläimeensekaantumisesta tuomittiin viisi kuolemanrangaistukseen, murhasta 56, taposta 35 ja ryöstöstä kuusi rikoksentehtijää.¹⁴⁹

9.2.2. Tuomio

Miten Kullervoa olisi kohdeltu vuoden 1734 lain mukaan? Hän tunnusti tekonsa äidilleen, mutta teolle ei ainakaan *Kalevalan* mukaan ollut todistajia. En tiedä, miten käräjät olisivat suhtautuneet siihen todisteeseen, että turmeluksen tapahtumapaikalla ei enää kasvanut ruoho eikä muukaan elollinen. Muutenkin näyttö tapahtuneesta voisi olla

¹⁴⁵ Keskisarja 2011, s. 81 ja 227

¹⁴⁶ Keskisarja 2006, s. 226

¹⁴⁷ Keskisarja 2006, s. 69

¹⁴⁸ Keskisarja 2011, s. 268

¹⁴⁹ Keskisarja 2006, s. 68

vaikeaa. On vain Kullervon sana teostaan. Sisar on ollut kauan kateissa ja hänen on luultu kuolleen. Jos virkavalta kuulisi tapahtuneesta nopeasti, tutkittaisiin varmasti Kullervon ajama reki sen selvittämiseksi, onko jäänyt todisteita kyseisen irstauden tapahtumisesta. DNA-testejä ei voisi tehdä, koska tekniikka ei silloin ollut vielä kehittynyttä, mutta kenties reen peitteiden asennosta ja mahdollisen siemennesteen löytymisestä voitaisiin tehdä tarvittavia aihetodisteita.

Koska sisar on jo menettänyt henkensä, ei häntä voitaisi mistään syyttää. Kullervoa sen sijaan voitaisiin syyttää siskonsa makaamisesta. Miten suhtaudutaan siihen, ettei Kullervo ja sisko tiennyt olevansa sukua keskenään? Annetaanko tälle mitään painoarvoa vai pidetäänkö tekoa yhtä kaikki rangaistavana? Teko on joka tapauksessa syntistä, jolloin 1700-luvulla uskonto oli niin lähellä ihmisten arkea ja oikeudellista tajuntaa, ettei tahallisuuden puuttuminen varmaan paljoa paina, kun Jumalan sanaa vastaan on rikottu.

Lisäksi, kun vuoden 1734 rikoskaaren säännökset siveellisyysrikoksista ovat varsin monimutkaisia ja sukulaisuussuhteiden rangaistavuus on viety pitkälle, oli tavallisen kansan varsin vaikeaa pysyä perässä, mikä kaikki oli kielletty luvattomana sekaannuksena. Kun vaimo kuoli, oli miehen helppoa ottaa samasta pihapiiristä itselleen uusi vaimo, kun tämä jo taisi perheen arjen ja askareet. Teko kuitenkin saattoi olla lain mukaan kiellettyä. Rikoskaaren 59 luvun 5 pykälän mukaan *jos yhdenpuolinen tahi kahdenpuolinen huoruus tehdään jossakin näissä sukulaisuuden tahi lankouden polvista, niin mies teilattakoon ja nainen poltettakoon lavalla*, jolloin lähes kaikenlainen liian läheinen kanssakäyminen liian läheisen henkilön kanssa oli kiellettyä. Uskon täten, että sille tietämättömyydelle, mikä Kullervolla oli makaamansa tytön sukulaisuudesta, ei anneta paljoakaan painoarvoa. Teko nähdään syntisenä ja rangaistavana. Kullervo tunnusti tekonsa ja koki itsekin tunnontuskia teostaan.

Täten Kullervo menettäisi henkensä ja hänen ruumistaan ei kirkkomaahan haudattaisi.

9.3. Vuoden 1889 rikoslaki

9.3.1. Sekaannus kielletyissä polvissa

Rikoslain 20 luku luvattomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta 3 § *Jos täysiveli- ja sisar taikka veli- ja sisarpuoli sekaantuvat toisiinsa, rangaistakoon kumpikin kuritushuoneella enintään neljäksi vuodeksi taikka vankeudella vähintään kolmeksi kuukaudeksi.*

Yleisesti seksuaalirikosten rankaisemisella halutaan turvata sukupuolikuria ja siveellisyyttä. Säädöksiä sukurutsauksesta perustellaan sillä, että halutaan turvata myös seuraavien sukupolvien ruumiillista menestymistä ja estää se siveellinen vaara, mikä uhkasi avio- ja perhe-elämää, jos sukupuolisuhteita vallitsisi lasten ja vanhempain tahi sisarusten välillä. Sekaannus kielletyissä polvissa rangaistaan ankarammin kuin tavallinen salavuoteus eli sekaannus naimattoman miehen ja naisen välillä, josta voi seurata vain sakkorangaistus. Suomen rikoslaki ulottaa kielletyt polvet pidemmälle kuin monet muut maat. Rikoslakimme rankaisee sekaantumisen sellaistenkin sukulaisten välillä, joita sukulaisuus ei estäisi menemästä keskenään naimisiin. Merkitystä ei anneta sikiämisen tapahtumiselle, eikä sille, millä periaatteella sukulaisuus johtuu, avioliitosta vai salavuoteudesta, kunhan sukulaisuus ilmenee. Eroa ei tehdä myöskään sen välillä, onko kyseessä täysi- vai puolisukelainen. Kysymykseen tulee vain sekaannus, muttei muu haureus.¹⁵⁰

Sekaannuksella tarkoitetaan seksuaalista kanssakäymistä, jossa siitinelimet ovat yhtyneet. Merkitystä ei anneta sille, onko siemenen heitto tapahtunut vai ei. Haurouden määrittely sen sijaan on vaikeampaa ja käsite, jota käytetään eri merkityksissä. Yleisesti haureus on teko, joka loukkaa sukupuolikuria ja siveellisyyttä. Myös itsessään luvallinen teko, kuten aviopuolisoiden välinen sekaannus, voi muuttua sukupuolikuria ja siveellisyyttä loukkaavaksi, jos se tehdään julkisesti, jolloin siitä tulee haureellinen teko. Serlachius toteaa, että rikoslaki ei määrittele tarkoin haureutta, jolloin lain tulkitsijan tulee jokaisessa lainkohdassa tutkia, säädetäänkö rangaistavaksi haureus eli haureuden harjoittaminen vai myös haureellinen teko. Haurallisella teolla tarkoitetaan tekoa, joka on sukuvietin luvattonta tavan kieltämää kiihottamista ja tyydyttämistä. Sukupuolivietin luonnoton tyydytys tai kiihotus niin aviokumppanien kesken kuin avioliiton ulkopuolella olisi siis haureellinen teko. Joissakin tapauksissa, kuten RL 20:7:n

¹⁵⁰ Serlachius 1912, s. 109–110 sekä Serlachius 1921, s. 8

mukaisissa haureusrikoksissa alaikäisen tytön kanssa, haureellisena tekona voidaan nähdä sukupuolivietin tyydyttämisen lisäksi sukupuolivietin kiihottaminen ja tällaisen kiihottuneen tilan ilmaiseminen. Haureuden harjoittamiselta toisen kanssa edellytetään yleisesti hänen ruumiiseensa koskemista.¹⁵¹

Serlachius puhuu muiden seksuaalirikosten kohdalla usein tahallisuudesta. Esimerkiksi huoruus on tahallinen rikos ja edellyttää tekijöissään tietoisuutta siitä, että ainakin toinen heistä on naimisissa. Jos naimaton ei tiennyt toisen olevan naimisissa, vaan luuli tätä naimattomaksi, rangaistaan häntä vain salavuoteudesta. Jos molemmat asianosaiset ovat naimisissa, mutta luulevat toisiaan naimattomiksi, rangaistaan heitä yksipuolisesta huoruudesta. Myös ryhtymiseltä haureelliseen tekoon julkisella paikalla (RL 20:14) vaaditaan tahallisuutta ja näin edellytetään, että tekijä tietää teon julkisuudesta ja haureellisuudesta.¹⁵² Serlachius ei kuitenkaan mainitse mitään tahallisuudesta sukurutsauksen yhteydessä. Voihan olla, ettei asianosaiset tiedä olevansa esimerkiksi puolisisaruksia, joten miten heitä sitten kohdellaan? Forsmanin luentojen mukaan sukurutsaukselta vaaditaan tahallisuutta. Hän toteaaakin: ”Kyseessä olevan rikoksen (sukurutsaus) täytyy olla tahallinen. Tähän kuuluu ehdottomasti tietoisuus kyseessä olevasta sukulaisuussuhteesta. Erityisesti, jos sukulaisuus perustuu avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen, tulee sukulaisuussuhteen olla nimenomaan tiedostettu.”¹⁵³

9.3.2. Tuomio

Koska kaikilta muilta Serlachiuksen mainitsemilta seksuaalirikoksilta vaaditaan tahallisuutta tilanteissa, joissa tietoisuus toisen avioliitosta tai sukulaisuudesta on rikoksen rangaistavuuden edellytys, on mielestäni loogista, että tätä tahallisuutta vaaditaan myös sukurutsaukselta. Tätä tukee myös Forsmanin näkemys asiasta. Täten teko jäisi rankaisematta, koska Kullervo ei tiennyt, että hänen makaamansa tyttö on

¹⁵¹ Serlachius 1912, s. 86–87, 99, 107 ja 127

¹⁵² Serlachius 1912, s. 105 ja 128

¹⁵³ Forsman 1899b, s. 637: ”Detta brott måste vara dolost. Härtill hör nödvändigt kännedom om det bestående släktskapsförhållandet. Isynnerhet, då skyldskapen grundar sig på härstamning utom äktenskapet såsom i det nyss anförda exemplet, måste denna kännedom uttryckligen vara konstaterad. Om lägersmålet sker inom eller utom äktenskapet är för brottets faktiska karaktär i och för sig likgiltigt. Ingående af äktenskap mellan personer, hvilka stå till hvaranda i det skyldskapsförhållande, att ett lägersmål mellan dem skulle böra betraktas såsom blodskam, är icke straffbart, utan det samlag, som i äktenskapet utöfvas.”

hänen sisarensa. Koska sisaren oletettiin kuolleen, ei Kullervolta voida olettaa, että hänen olisi tullut ymmärtää häviävän pieni mahdollisuus, että hänen makaamansa tyttö on hänen sisarensa.

9.4. Rikoslaki vuonna 2013

9.4.1. Sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken

Rikoslain 17 luvun rikoksista yleistä järjestystä vastaan ja sen 22 pykälän mukaan *joka on sukupuoliyhteys oman lapsensa tai tämän jälkeläisen kanssa, oman vanhempansa tai tämän vanhemman tai isovanhemman kanssa taikka veljensä tai sisarensa kanssa, on tuomittava sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken ei tuomita henkilöä, joka on ollut sukupuoliyhteys oman vanhempansa tai tämän vanhemman kanssa ollessaan kahdeksaatoista vuotta nuorempi, eikä henkilöä, joka on pakotettu tai lainvastaisesti taivutettu sukupuoliyhteyteen.*

Rankaiseminen sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kanssa oikeutetaan perhe-elämän suojaamisen tarpeella ja terveydellisten riskien estämisellä. Täysi-ikäisten sukulaisten välisen sukupuolisuhteiden katsotaan loukkaavan ja vaarantavan perheen kiinteyttä ja perhesuhteita, minkä vuoksi sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken on yleistä järjestystä vaarantavana tekona säädetty rangaistavaksi. Sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken on rangaistavaa vain silloin, kun tekijä on tietoinen sukulaisuussuhteesta.¹⁵⁴

Lähisukulaisten pidetään vain biologisia sukulaisia, ei siis sisarpuolia, isä- tai äitipuolia eikä ottovanhempia ja ottolapsia tai kasvattivanhempia tai kasvattilapsia. Säännöksellä sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kanssa halutaan suojella nimenomaan lapsia, minkä vuoksi se ei koske alle 18 vuotta nuorempia jälkeläisiä, joka on sukupuoliyhteys oman vanhempansa tai isovanhempansa kanssa.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 410

¹⁵⁵ Utriainen 2010, s. 156

Utraisen tekemä tutkimus käsittää 280 seksuaalirikoksista annettua mielentilalausuntoa vuosilta 1971–2005. Näistä 114 kohdistui lapsiin, perheenjäseniin ja sukulaisiin. Perheenjäseniin ja muihin sukulaisiin kohdistuneita inestitekoja oli yhteensä 53. Näin ollen perheenjäsenet ja sukulaiset ovat lapsille tässä suhteessa lähes yhtä vaarallisia kuin vieraatkin. Perheenjäsenistä kohteena oli oma lapsi, äiti tai muu perheenjäsen 46 tapauksessa ja muu sukulainen, kuten pojantytär, vaimon sisaren tytär jne. 7 tapauksessa. Perheenjäseniin kohdistuneiden tekojen tekijöistä 26 henkilöä oli syyntakeisia, täyttä ymmärrystä vailla oli 15 ja syyntakeettomia 5. Muihin sukulaisiin kohdistuneissa teoissa 6 oli syyntakeisia ja yksi syyntakeeton.¹⁵⁶

Ellosen ym. tekemässä tutkimuksessa kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisilta kysyttiin myös nuorten seksuaalisesta kanssakäymisestä niin aikuisten kuin ikätoverien kanssa. Yhtenä seksuaalisen hyväksikäytön muotona oli inesti. Tutkimuksen mukaan inesti on hyvin poikkeuksellista. Tutkimuksessa käytettiin inestin käsitettä kaikista biologisen sukulaisen tekemistä seksuaalirikoksista, vaikkei teko olisi edennyt yhdyntään.¹⁵⁷

Kullervon tapauksen vuoksi otan huomioon vain inestikokemukset sisarusten kanssa. Ellosen ja muiden tekemässä tutkimuksessa verrattiin vuonna 1988 tehtyä kyselyä vuonna 2008 tehtyyn kyselyyn. Jos ikähaitariksi otetaan vähintään viisi vuotta vastaajaa vanhempi tekijä, oli vuonna 2008 tällaisia inestitapauksia kaksi. Kysyttäessä ikätovereiden välisistä seksuaalikokemuksista pidettiin ikätoverina enintään neljä vuotta vastaajaa vanhempaa henkilöä ja tässä kyselyssä tuli esille kuusi inestitapausta. Kolmessa kyseessä oli biologinen veli/sisko ja kolmessa tapauksessa veli-/sisarpuoli. Kahdessa tapauksessa edettiin yhdyntään asti. Kysyttäessä sanotunlaisista seksuaalikokemuksista kuudesluokkalaisilta, olivat he kokeneet kolme inestitapausta, joista kaksi oli edennyt yhdyntään. Kaiken kaikkiaan kokemukset olivat hyvin negatiivisia ja ne koettiin hyväksikäyttöinä. Pyynnön tai ehdotuksen tasolle jääneet kokemukset koettiin tapahtumahetkellä järkyttäväksi, mutta myöhemmin myönteisiksi.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Utraiainen 2010, s. 157

¹⁵⁷ Ellonen ym. 2008, s. 104

¹⁵⁸ Ellonen ym. 2008, s. 107

9.4.2. Tuomio

Koska teon tahallisuus jää täyttymättä, ei ole rikosta, josta tuomita. Kullervo ja hänen siskonsa eivät tiedä sukulaisuudestaan, kun he makaavat toisensa. Teossa ei myöskään syyllistytä mihinkään RL 20 luvussa säädettyyn rikolliseen tekoon. Vaikka Kullervo ottaakin tytön vastentahtoisesti rekensä kyytiin, on kumpikin suostuvainen tekoon ja itse yhdyntä on kummankin vapaan tahdon alainen teko.

10. Kansanmurha

10.1. Teonkuvaus

Ei saanut Kullervo rauhaa Untamon teoista, vaan ”viel’ on Unto oikeana,/ mies katala kaatamatta”.¹⁵⁹ Hän aikanaan uhosi seppä Ilmarisen talosta paetessaan, että kun hän matkaa Untamon kylään, sopii Untamon pelätä. ”Vuota, vuota Untamoinen/ maltapa, sukuni surma!/ Kun tulen minä sotahan,/ tokko saan tuvat tuhaksi, kartanot kekälehiksi?”¹⁶⁰ Niin hyvästeli Kullervo perheensä, tiedusteli, jäisivätkö nämä häntä suremaan, kun kuulisivat hänen sodassa kaatuneen. Vain äiti jäisi poikaansa suremaan.¹⁶¹

Niin lähti Kullervo soitellen sotahan, iloitellen tappelohon. Jo matkallaan kantautui korviin uutiset: kuoli isä, veli myös, sisko nukkui pois ja äiti viimein myös. Vain äitiään Kullervo suri ja lähetti viestin, että äidille tulisi kauniit hautajaiset järjestää. ”Kuollut koissa pestäköhön/ Saksan saippuavesillä,/ silkkihin si’eltäköhön,/ palttinoihin pantakohon!/ Siitä maahan vietäköhön,/ kalmahan katettakohon,/ itkuvirsin vietäköhön,/ laulaen laskettakohon!”¹⁶²

Mutta ei joutanut Kullervo kotio, vielä oli ”Unto kostamatta,/ mies katala kaatamatta,/ ilkeä hävittämättä.” Niin matkasi kohti Untamon kylää, jossa ”kaatoi kaiken kansan,/ joukon Untamon hävitti./ Tuvat poltteli poroksi,/ kypeniksi kyyetteli:/ kivet jätti kiukahista,/ pitkän pihlajan pihoista.”¹⁶³

Niin surmasi Kullervo Untamon kansan, koko joukon hävitti. Niin hävitettiin maan päältä yksi kansa.

¹⁵⁹ Lönnrot 1984, 35:367–368, s. 250

¹⁶⁰ Lönnrot 1984, 34:103–107, s. 243

¹⁶¹ Lönnrot 1984, 36:60–154, s. 252–253

¹⁶² Lönnrot 1984, 36:155–230, s. 253–254

¹⁶³ Lönnrot 1984, 36:231–250, s. 254

10.2. Vuoden 1734 rikoskaari

10.2.1. Kotirauhan rikkomisesta ja isännän surmaamisesta

Rikoskaaren 20 luku Kotirauhasta ja ryöstämisestä 1 § *Jos joku täydessä vahingoittamisen aikomuksessa menee toisen kotiin, hänen pihaansa tahi huoneisiinsa, joko ne ovat pihassa tahi ei ja olkoonpa hän niiden omistaja tahi asukoon niissä luvalla tahi vuokralla, taikka jos hän menee toisen alukseen tahi laivaan, joko se on vuokrattu, lainattu tahi hänen omansa, ja surmaa siellä isännän itsensä, hänen väkeänsä tahi vieraansa, niin menettäköön hän ja kaikki, jotka hänen kanssansa olivat samassa aikomuksessa ja rikoksessa, oikean kätensä ja henkensä. - -*

10.2.2. Tuomio

Kullervon aikomuksena on kostaa Untamolle tämän teot ja kulkiessaan hän uhoaa voimiensa vahvuutta ja sitä, ettei kylästä jää mitään jäljelle. Saavuttuaan Untamon kylään surmaa Kullervo itse isännän ja tämän väen. Kullervo täten täydessä vahingoittamisen aikomuksessa suorittaa tekonsa.

Pykälän edellyttämistä paikoista Kullervon teko täyttää suurimman osan. Hän tunkeutuu toisen kotiin, pihaan ja huoneisiin. Voi olettaa, että osa asumusten asukkaista ei itse omista kotiaan, vaan ovat vuokralla tai muulla luvalla niissä kuin kotonaan, mutta tälle ei pykälä anna merkitystä.

Jos käräjien mielestä Kullervon teko ei ole pykälän tunnusmerkistön täyttämä, tulisi kyseeseen moninkertainen murha. Verrattaessa teon rangaistusta murhan rangaistukseen ei eroa löydy, vaan rangaistuksena on kuolema. Kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanosta sen sijaan löytyy eroa. Ensimmäisessä tapauksessa Kullervo menettäisi oikean kätensä ja henkensä. Murhaaja sen sijaan mestattaisiin ja teiltattaisiin. Menettääkö tekijä oikean kätensä hengissä ollessaan, jolloin ennen kuin hän menettää henkensä tavalla, jota ei pykälä mainitse, hän olisi äärimmäisen kivun vallassa? Mestattava menettää mestaajan vakaasta kädestä riippuen henkensä toivottavasti jo ensimmäisellä lyönnillä eikä joudu kitumaan ja odottamaan hengen viemää lyöntiä. Lopputulos olisi kuitenkin sama ja Kullervo menettäisi henkensä.

10.3. Vuoden 1889 rikoslaki

10.3.1. Kansanmurha

Rikoslain 21 luku Murhasta, taposta ja muusta pahoinpitelystä 1 §. *Joka, surmaamisen aikomuksessa, vakain tuumin toiselta ottaa hengen, tuomittakoon murhasta kuolemanrangaistukseen taikka kuritushuoneeseen elinkaudeksi ja kansalaisluottamuksensa menettäneeksi. Yritys on rangaistava.*

RL 21:8 §. *Jos kaksi tahi useammat hyökkäyksessä tahi tappelussa tahallansa ovat toista pahoin pidelleet, ja jos tämä siitä on saanut kuoleman; rangaistakoon jokainen, joka häneen teki kuolettavan loukkauksen, surmaajana. Jos pahoin pidetty on saanut loukkauksia, jotka eivät mikään erikseen, vaan kaikki yhdessä ovat matkaan saattaneet kuoleman, rangaistakoon jokainen, joka on jonkin näistä loukkauksista tehnyt, niinkään surmaajana; kuitenkin tuomittakoon tässä tapauksessa, jos asianhaarat ovat erittäin lieventävät, se, jolla ei ollut surmaamisen aikomusta, kuritushuoneeseen korkeintaan kuudeksi vuodeksi taikka vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi. Jos he ovat pahoin pidettyyn tehneet loukkauksia, jotka joko kukin erikseen taikka kaikki yhdessä ovat hänelle saattaneet vaikean ruumiinvamman; rangaistakoon jokainen, joka oli sitä vammaa vaikuttamassa, niin kuin hän itse olisi sen tehnyt, taikka, jälkimmäisessä tapauksessa, jos asianhaarat ovat erittäin lieventävät, vankeudella vähintään kolmeksi kuukaudeksi ja enintään kolmeksi vuodeksi. Joka sellaisessa hyökkäyksessä taikka tappelussa muulla kuin nyt sanotulla tavalla on pahoin pidettyyn käynyt käsin, rangaistakoon, jos kuolema siitä tuli, kuritushuoneella tahi vankeudella korkeintaan kolmeksi vuodeksi taikka vähintään viidenkymmenen markan sakolla, ja, jos vaikea ruumiinvamma syntyi, kuritushuoneella tahi vankeudella enintään kahdeksi vuodeksi taikka enintään viidensadan markan sakolla. Muut, jotka ottivat tappeluun osaa, tuomittakoon, jos kuolema oli seurauksena, vankeuteen korkeintaan yhdeksi vuodeksi taikka enintään viidensadan markan sakkoon, ja jos vaikea ruumiinvamma syntyi, vankeuteen korkeintaan kuudeksi kuukaudeksi taikka enintään kolmensadan markan sakkoon.*

10.3.2. Tuomio

Vuoden 1889 rikoslaki huomioi lain 21 luvun 8 ja 9 pykälissä tappelun ja hyökkäysteoin tehdyn tappamisen tai loukkaamisen. Hyökkäyksessä tai tappelussa tapahtunut surmaaminen vaatii kaksi tai useamman tekijän. Kullervo kuitenkin toimii yksin. Säännökset enemmänkin kertovat, mitä tehdä silloin, kun moni on osallinen tekoon ja he yhdessä osumillaan saavat kuoleman aikaan tai ei voida erottaa, kenen osuma oli kohtalokas. Koska tekijää kohdeltaisiin surmaajana ja rangaistus olisi sama, ei pohdinnalla ole niinkään merkitystä rangaistuksen mittaamisessa. Säännökset kuitenkin huomioivat lieventäviä asianhaaroja, jolloin rangaistus olisi joko kuritushuonetta tai vankeutta. Murhasta taas rangaistuksena on kuolemanrangaistus tai kuritushuonetta elinkaudeksi.

Kullervon tarkoituksena on kostaa Untamolle tämän pahat teot. Hän ei mene vain tappelemaan, vaan hänen tarkoituksenaan on kosto. Koko Untamon väestä ja kylästä jää jäljelle vain kiukaiden kivet ja pihlajat pihalla, jolloin tuho on varsin totaalinen. *Kalevalassa* ei kerrota tarkkaa lukumäärää Untamon väestä ja Kullervon surmaamista, mutta kyseessä on useampi kuin yksi. Täten tulkintani mukaan Kullervoa syytettäisiin useasta murhasta. Tuomion kokonaisarvostelussa ankarampaa rangaistusta, kuolemanrangaistusta, puoltavat ne seikat, että uhreja oli useampi, teko oli suunnitelmallinen ja se toteutettiin vakaasti harkiten. Tappelusäännöksissä lieventävänä asianhaarana pidetään sitä, ettei tekijä osallistunut tappeluun surmaamisen aikomuksessa. Kullervo kuitenkin viestii vahvasti, että aikoo marssia Untamon kylään ja kostaa hänen ja perheensä kohtaamat pahoinpitelyt.

Kullervo voi edelleen mielestäni olla alle 18-vuotias. *Kalevalassa* ei kerrota vuosien tai kuukausien kulumisesta. Siitä, kun Kullervo surmasi Pohjan neidon, siihen, kun hän tuhosi Untamon väen, on voinut kulua pidempikin aika. Hän etsii perheensä ja asustelee heidän kanssaan. Hän tekee töitä isälleen ja matkaa veroja maksamaan, makaa siskonsa ja palaa kotiin. Hän viettää aikaa jälleen kotona, muttei saa rauhaa sielulleen ja päättää kostaa Untamolle. Mitä lähempänä Kullervo oli 18 vuoden ikää Pohjan neidon surmatessaan, sitä helpommin voisi hänen sanoa olevan jo 18 vuotta täyttänyt.

Aikaa on siis kulunut siitä, kun Kullervo oli Untamon mailla. Täten ei ole löydettävissä myöskään lieventäviä seikkoja, kuten uhrin aiheuttamaa vihan nostattamista. Aikaa on kulunut, mutta Kullervo edelleen pitää vahvasti kiinni suunnitelmastaan kostaa

Untamolle. Myöskään syyntakeettomuus ja alentunut syyntakeettomuus eivät voisi mielestäni tulla sovellettavaksi, koska Kullervo yhtä lailla, kuin Pohjan neidon surmatessaan tiedostaa tekonsa ja tässä tapauksessa myös sen totaalisuuden.

Jos Kullervo siis edelleen olisi alle 18-vuotias, olisi rangaistus kuritushuonetta kahdesta vuodesta kahteentoista vuoteen. Hän ei myöskään menettäisi kansalaisluottamustaan, vaan hän olisi todistajaksi kelpaamaton määräajan, korkeintaan kolmen vuoden ajan.

Vaikka Kullervo olisi ehtinyt täyttää 18 vuotta ja olisi näin täydessä vastuussa teostaan ja hänen tekonsa puoltaisi kuolemanrangaistuksen tuomitsemista, voin hänen onnekseen todeta, ettei kuolemanrangaistuksia ole rauhanajan oloissa pantu täytäntöön vuoden 1826 jälkeen.¹⁶⁴ Kuolemanrangaistuksiin tuomitut lähetettiin kuitenkin usein Siperiaan pakkotyöhön. Muutenkin 1800-luku piti vapausrangaistuksia riittävinä rangaistuksina rikoksista. Täysi-ikäinen Kullervo joutuisi elinkaudeksi kuritushuoneeseen ja menettäisi kansalaisluottamuksensa tai hänet lähettäisiin työhön Siperiaan.

10.4. Rikoslaki vuonna 2013

10.4.1. Joukkotuhonta

Rikoslain 11 luku Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. 1 § Joukkotuhonta. *Joka jonkin kansallisen, etnisen, rodullisen tai uskonnollisen taikka niihin rinnastettavan kansanryhmän hävittämiseksi kokonaan tai osittain 1) surmaa ryhmän jäseniä, - - on tuomittava joukkotuhonnasta vankeuteen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.*

Joukkotuhonnan säätämällä rangaistavaksi pyritään suojaamaan kansanryhmän oikeutta fyysiseen olemassaoloon. Säännökset perustuvat Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1948 yleiskokouksessa hyväksymään yleissopimukseen. Lisäksi joukkotuhonta määritellään Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 6 artiklassa. Säännöstä tulkitessa ja sovellettaessa käytetään apuna tulkintaohjeita (Elements of Crimes, ICC).

¹⁶⁴ Kuusikko 2006, s. 172

Joukkotuhonnassa pyritään hävittämään kansanryhmä fyysisesti kokonaan tai osittain tässä ominaisuudessa, kansanryhmänä. Jos ryhmän jäseniä surmata jostain muusta syystä kuin ryhmän hävittämiseksi, ei ole kyse joukkotuhonnasta. Joukkotuhontaan voidaan syyllistyä myös rauhanaikana.¹⁶⁵

Joukkotuhonta surmaamalla ryhmän jäseniä koostuu seuraavista elementeistä: 1. rikoksentekijä surmaa yhden tai useampia henkilöitä, 2. nämä henkilöt kuuluivat johonkin tiettyyn kansalliseen, etniseen, rodulliseen tai uskonnolliseen ryhmään, 3. rikoksentekijän tarkoituksena oli kokonaan tai osittain tuhota kyseinen ryhmä ja 4. menettely tapahtui sellaisessa kontekstissa, jossa saman tyyllisiä menettelytapoja suunnattiin ryhmää vastaan tai menettely itsessään oli omiaan aiheuttamaan kyseisen tuhon.

Joukkotuhonta on vakava kansainvälinen rikos, josta voidaan tuomita tekopaikan laista riippumatta Suomessa (RL 1:7). Rooman perussäännön 29 artiklan mukaan teko on myös vanhentumaton. Kansainvälisen rikostuomioistuimen soveltamisalaan kuuluvat törkeimmät kansainväliset rikokset, kuten joukkotuhonta, rikokset ihmisyyttä vastaan sekä sotarikokset. Kansainvälinen rikostuomioistuin on kuitenkin kansallisia tuomioistuimia täydentävä, jolloin sen toimivalta toteutuu silloin, kun toimivaltaiset kansalliset tuomioistuimet eivät olisi halukkaita tai kykeneviä syytteen nostamiseen. On tietenkin järkevää keskittää samaan tapahtumaan liittyvät rikokset yhteen tuomioistuimeen. Kansainvälisen rikostuomioistuimen perustamisella pyritään siihen, etteivät vakavat kansainväliset rikokset jää syyttämättä.¹⁶⁶

Suomen ensimmäisessä joukkotuhontatapauksessa, niin sanotussa Ruanda-oikeudenkäynnissä, ruandalainen mies tuomittiin elinkaudeksi. Hovioikeuden mukaan miehen tarkoituksena oli kokonaan tai osittain tuhota Ruandan tutsit. Hän oli käsenyt surmata tutseja, osallistunut itse tutseihin kohdistuneisiin hyökkäyksiin ja surmannut useita tutseja. Mies oli myös huonontanut tutsien elinehtoja levittämällä tutsien vastaista propagandaa sekä kiihottamalla hutuja surmatekoihin, organisoimalla tutsien valvontaa varten perustettuja tiesulkuja ja yöpartioita, käskemällä hutuja polttamaan tutsien rakennuksia pakottaen siten tutsit pois kodeistaan sekä jakamalla tutseilta jäänyttä omaisuutta hutuille.

¹⁶⁵ Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 251

¹⁶⁶ Kansainvälisestä rikostuomioistuimesta Hakapää 2010, s. 216–223

10.4.2. Rikos ihmisyyttä vastaan

RL 11:3 § Rikos ihmisyyttä vastaan. *Joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä 1) surmaa tai orjuuttaa toisen, - - on tuomittava rikoksesta ihmisyyttä vastaan vankeuteen vähintään yhdeksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.*

Rikoslakimme määritelmä rikoksesta ihmisyyttä vastaan perustuu Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 7 artiklaan.¹⁶⁷ Tulkintaohjeita saadaan samoin kuin joukkotuhonnan osalta Kansainvälisen rikostuomioistuimen tulkintaohjeista sekä Rooman perussäännöstä ja hallituksen esityksestä.

Rooman perussäännön 7 artiklan 2 kappaleen a-kohdan mukaan "siviiliväestöön kohdistuva hyökkäys" tarkoittaa 1 kappaleessa tarkoitettujen tekojen (murha, tuhoaminen, orjuus, raiskaaminen, kidutus jne.) toistuvaa kohdistamista siviiliväestöön sellaisen valtion tai järjestön politiikan mukaisesti, jonka tarkoituksena on kyseisen hyökkäyksen toteuttaminen, tai tämän politiikan edistämiseksi.

Koska rikoslakimme ja rikoksista rankaiseminen perustuu tahallisuuteen rikoslain 3 luvun 5 pykälän mukaan, ei sitä erikseen ole kirjattu tunnusmerkistöön. Sen sijaan Rooman perussäännön 7 artikla ja Kansainvälisen rikostuomioistuimen tulkintaohjeet erikseen mainitsevat tietoisuuden (with knowledge of the attack) yhtenä teon elementeistä. Rikos koostuukin seuraavista elementeistä: 1. rikoksentekijä surmaa yhden tai useamman henkilön, 2. teko toteutetaan osana laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä siviiliväestöä kohtaan ja 3. rikoksentekijä tiesi, että teko on osa tai teon oli tarkoitus olla osa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä siviiliväestöä kohtaan.¹⁶⁸ Tulkintaohjeiden mukaan säännöstä on tulkittava suppeasti. Vaikka rikoksentekijän tietoisuus toimintansa kuulumisesta osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä kuuluu tekijän tahallisuuden määrittelyyn ja teon rangaistavuuteen rikoksena ihmisyyttä vastaan, ei tekijän tarvitse olla selvillä suunnitelmien tai politiikan yksityiskohdista. Rikoksessa on kysymys siviiliväestöön kohdistuvasta hyökkäyksestä valtion tai järjestön politiikan

¹⁶⁷ HE 55/2007 vp., s. 21

¹⁶⁸ Elements of Crimes, art 7 (1) (a), s. 5 ja Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 253

toteuttamiseksi. Rikoksen kohteena voi olla yksikin henkilö, kunhan teko on osa tunnusmerkistössä tarkoitettua kokonaisuutta.¹⁶⁹

Rikos ihmisyyttä vastaan toteutuu tyypillisesti joukkoilmiönä. Säännös on laadittu kuitenkin niin, että rikosoikeudelliseen vastuuseen riittää rikoksen toteutuminen yhtäkin ihmistä vastaan. Kuten yleensä rikosoikeudessa, myös rikoksessa ihmisyyttä vastaan jokainen yksilö vastaa vain omista teoistaan.¹⁷⁰ Joukkotuhonnan lailla rikokseen ihmisyyttä vastaan voidaan syyllistyä myös rauhan aikana.

10.4.3. Törkeä rikos ihmisyyttä vastaan

RL 11:4 § Törkeä rikos ihmisyyttä vastaan. *Jos rikoksessa ihmisyyttä vastaan 1) rikos kohdistuu suureen joukkoon ihmisiä, 2) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla taikka 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai järjestelmällisesti ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan vankeuteen vähintään kahdeksaksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.*

Jotta kyseessä voisi olla törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, tulee RL 11:3 §:n perustunnusmerkistön toteutua eli teko tulee tehdä osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä.

Tunnusmerkistöä sovellettaessa tulee vertailla perustunnusmerkistöä ja kvalifioitua tunnusmerkistöä. Perustunnusmerkistön piiriin jäänevät tilanteet, joissa tunnusmerkistö vain niukasti täyttyy. Tällainen on tilanne, kun siviiliväestöön kohdistuva hyökkäys on rajattu ja kohdistuu ehkä todellisuudessa ainoastaan muutamiin henkilöihin.

Törkeän rikoksen ihmisyyttä vastaan edellyttämä suuri joukko ihmisiä voi riippua suurestikin käytetystä tekotavasta. Esimerkiksi raiskauksen ja kidutuksen kohdistuessa suureen joukkoon ihmisiä vaatimus täyttyy nopeammin kuin karkotettaessa suurta joukkoa ihmisiä. Kun pohditaan teon raakuutta, julmuutta ja nöyryyttävää tekotapaa voidaan apua tulkintaan hakea murhan, törkeän pahoinpitelyn ja törkeän raiskauksen tulkinnasta ja oikeuskäytännöstä. Nöyryyttävä tekotapa voisi olla esimerkiksi joukkoraiskaus, jota loukattuun siviiliväestöön kuuluvia pakotetaan katsomaan. Teko

¹⁶⁹ Elements of Crimes, art 7 Introduction, s. 5 ja HE 55/2007 vp, s. 22 ja 24

¹⁷⁰ HE 55/2007 vp s., 23

voi täyttää tunnusmerkistön myös ollessaan suunnitelmallinen ja järjestelmällinen. Teon tulee olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.¹⁷¹ Kokonaisarvosteluun vaikuttaa muun muassa se, kuinka laajan hyökkäyksen osana rikolliset teot tehdään ja kuinka suuri osuus tekijällä on tässä kokonaisuudessa. Kokonaisarvosteluun vaikuttaa myös se, miten vakavia yksilöön kohdistuvia loukkauksia sisältyy rikokseen ihmisyyttä vastaan.¹⁷²

10.4.4. Tuomio

Miten säännökset soveltuvat Kullervon tapaukseen? Joukkotuhonnan osalta tapaukseen soveltuu käsite kansanryhmä, koska voidaan ajatella, että Untamon väki muodosti yhdenlaisen kansan, Kalervon väki toisenlaisen ja venäjälle asettunut veli omanlaisensa, Venäjän mailla sijaitsevan kansan. Lisäksi Kalevalassa puhutaan muun muassa Pohjolan väestä ja Kalevan eli Väinölän väestä, jolloin voidaan ajatella kaikkien ryhmien muodostavan oman kansanryhmänsä ja näin suojeltavan kokonaisuuden.

Paetessaan seppä Ilmarisen luota Kullervo miettii, mihin seuraavaksi ryhtyisi. Kullervo keksii matkata Untamon kylään ja kostaa sukunsa surman sekä isän, äidin ja itsensä kohtaamat oikeudettomat teot. Hän uhoaa tulevansa myrskyn lailla ja tuhoavansa kaikki tuvat ja kartanot. Hän varoittaa Untamoä vihansa voimasta. Kaiken takana on halu kostaa Untamolle, mutta Untamo ei yksistään tuhonnut aikanaan Kalervon joukkoja tai yrittänyt Kullervoa surmata. Koko kansahan, kaikki akat ja urhot, pohtivat, miten Kullervosta päästään eroon. En kuitenkaan usko, että Kullervon alkuperäinen suunnitelma oli hävittää koko Untamon kansa, vaan vain kostaa tälle ja tämän joukoille näiden teot. Hänen uhonsa kuitenkin kohdistuu koko kylään, koska hän mahtaa, ettei mitään jää jäljelle, kun hän ryhtyy sotaan.

Joukkotuhonnan tunnusmerkistön edellytyksistä täyttyy se, että rikoksentekijä surmaa yhden tai useampia henkilöitä. Untamon väen kokonaislukua ei *Kalevalassa* kerrota, mutta määrä on kuitenkin enemmän kuin yksi. Lisäksi Untamon väki kuuluu tiettyyn kansalliseen ryhmään. Tunnusmerkistöön kuuluu myös tarkoitus osittain tai kokonaan hävittää kyseessä oleva ryhmä. Usein ryhmä koostuu johtajasta ja seuraajista ja usein johtajalla on suuri merkitys ryhmälle ja sen olemassaololle. Kullervon tarkoituksena on

¹⁷¹ HE 55/2007 vp., s. 25 ja Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 255

¹⁷² HE 55/2007 vp., s. 26

surmata Untamo ja näin tämän kansallisen ryhmän tärkeä osa ja ilmentymä. Vaikka taustalla onkin kostonhalu Untamolle, on tulkittavissa, että Kullervon viha kohdistui koko Untamon väkeen. Untamo aikanaan hyökkäsi joukkoineen Kalervon kylään ja tuhosi Kalervon väen. Untamo ei tehnyt tätä yksin, vaan hänellä oli sotajoukkonsa mukana, jolloin on loogista, että Kullervo haluaa kostaa kaikille perheensä oikeudettomaan kohteluun osallistuneille.

Rikokselta ihmisyyttä vastaan edellytetään ”osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä”. Kyseessä ei mielestäni ole laajamittainen ja järjestelmällinen hyökkäys siviiliväestöä kohtaan, koska teon taustalla on kosto Untamolle. Teko ei myöskään toteuta jonkun valtion tai järjestön politiikan toteuttamista, vaan Kullervo toimii yksin. Se ei myöskään ole Rooman perussäännön mukaisesti toistuvaa. Teko ei kohdistu vain tietynlaiseen osaan Untamon väkeä tai vain siviiliväestöä kohtaan, vaan teko on kokonaisvaltainen, ikään, sukupuoleen tai siviilisäätyyn katsomatta, jolloin minkäänlaista joukkiota ei eroteta Kullervon uhreista. Vaikka teko kohdistuukin suureen joukkoon, kokonaiseen kansaan, ei se silti esitettyjen tietojen valossa vaikuta järjestelmälliseltä siviiliväestön tuhoamiselta, vaan aluksi vain yhteen henkilöön kohdistuvalta kostoretkeltä, joka mahtailun ja voiman näyttämisen halun takia kuitenkin riistäytyy käsistä. Tämä ei mitenkään vähennä teon oikeudettomuutta ja rangaistavuutta.

Törkeä rikos ihmisyyttä vastaan edellyttää RL 11:3 täyttymistä ja lisäksi jotain enemmän. Kuten edellä punnitsen, ei mielestäni RL 11:3 täyty, joten ei tunnusmerkistön törkeämpikään muoto voi tulla kyseeseen. Kuitenkin muutoin tunnusmerkistössä on piirteitä, jotka soveltuisivat tapaukseen. Kyseessä on suuri ihmisjoukko, vaikkei tarkkaa lukumäärää *Kalevalassa* kerrotakaan, mutta koska teko on niin kokonaisvaltainen ja varmasti erittäin väkivaltainen, ei suuren joukon täyttymiseen vaadita montaa henkilöä. Keksiessään matkaavansa Untamon kylään ja kostavansa ”isonsa kohlut ja maammon mahlat”, puhuu Kullervo koko kylästä ja varoittaa puheissaan Untamoa tuhovoimastaan ja ettei kylästä jää hänen käyntinsä jälkeen mitään jäljelle. Täten Kullervon tarkoituksena on tuhota koko kylä ja sen mukana sen asukkaat. Maattuaan siskonsa ja pohtiessaan elämäänsä Kullervoa toteaa äidilleen, että Untamo yhä elää ja että hänelle tulee kostaa tekonsa. Vasta tuolloin ensi kerran Kullervo kohdistaa vihansa vain Untamoon eikä tämän koko kylään asukkaineen.

Kalevalassa ei kerrota teon yksityiskohdista, siitä toteutetaanko teko erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla. Tuho kuitenkin kuvataan totaalisenä. Kullervo lähtee Untamon kaatoon ja kaataa samalla kaiken kansan ja hävittää joukot. Teko on ollut kokonaisvaltainen Untamon kansan tuhoaminen. Jos koko kylästä ei jää muuta jäljelle, kuin kiukaiden kivet ja muutama pihlaja, on tekoa pidettävä törkeänä. Koska pykälän eri kohdat ovat vaihtoehtoisia toisilleen (suuri joukko, raaka, julma tai nöyryyttävä tekotapa tai erityisen suunnitelmallinen) ei kaikkien tarvitse täyttyä, jotta tunnusmerkistö täytyisi. Suuri joukko täyttyy tilannekohtaisesti, mutta koska uhrien joukossa on myös lapsia ja naisia, täyttyy mielestäni suuri joukko-määritelmä nopeasti. Tekoa voidaan pitää törkeänä ja sen tuhoamisvoima kertoo myös sen raakuudesta ja julmuudesta. Teolta vaaditaan myös kokonaisuutena arvostellen törkeyttä, mutta koska useampi kvalifiointiperuste täyttyy, voidaan niiden yhdessä katsoa puoltavan kokonaistörkeyden täyttymistä. Koska teolta kuitenkin puuttuu RL 11:3 perustunnusmerkistön täyttyminen, ei pykälää voida mielestäni soveltaa.

Kun tarkastellaan kyseisistä rikoksista säädettyä rangaistusasteikkoa, ei niissä ole suuria eroavaisuuksia. Joukkotuhonnasta voidaan tuomita vankeutta vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Rikoksesta ihmisyyttä vastaan vankeutta vähintään yhdeksi vuodeksi tai elinkaudeksi sekä törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan vankeutta vähintään kahdeksaksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Kaikista rikoksista on mahdollisena rangaistuksena siis vankeutta elinkaudeksi.

Mielestäni Kullervo syyllistyy joukkotuhontaan. Kullervon teko on kokonaisuutena arvostellen erittäin törkeä: se kohdistuu suureen joukkoon ihmisiä, on silmitön ja uhrien joukossa on myös lapsia. Hänen tarkoituksenaan on tuhota Untamo ja tämän kylä ja siinä samalla kylän asukkaat. Tarkoituksena on täten kansallisen ryhmän hävittäminen. Joukkotuhonnasta täysi-ikäinen rikoksentekijä voitaisiin tuomita vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi vankeuteen. Jos Kullervo on alle 18-vuotias, tulee sovellettavaksi rikoslain 6:8 ja rangaistuksen lieventäminen. Vähintään neljä vuotta vankeutta tarkoittaa vankeutta neljästä vuodesta kahteentoista vuoteen. Asteikko muuttuu rangaistuksen lieventämisen myötä vähintään 14 vuorokaudeksi ja enintään 9 vuodeksi vankeutta. Elinkautinen vankeusrangaistus muuttuu samaisen pykälän mukaan kahdesta vuodesta kahteentoista vuoteen vankeutta. Kun nämä kaksi rangaistusasteikkoa yhdistetään, saadaan rangaistusasteikoksi 14 vuorokaudesta 12 vuotta vankeutta.

11. Itsemurha

11.1. Teonkuvaus

Niin oli Kullervo aivan yksin: äiti mennyt, isä mennyt, veli, sisko myöskin. Vain koira oli kotona odottamassa. Syyllisyyskin painoi nuoren miehen päätä. Lähti koiran kera korpehen kulkemaan. Matkasi kummulle, missä emonsa tuoman turmeli. ”Siin’ itki ihana nurmi,/ aho armahin valitti,/ nuoret heinät hellitteli,/ kuikutti kukat kanervan/ tuota piian pillamusta,/ emon tuoman turmelusta:/ eikä nousnut nuori heinä,/ kasvanut kanervan kukka,/ ylennyt sijalla sillä,/ tuolla paikalla pahalla,/ kuss’ oli piian pillannunna,/ emon tuoman turmellunna.”¹⁷³

Metsän keskellä, yksinään tempaisi Kullervo terävän miekan, sitä tutkaili ja hivelä. ”Kullervo, Kalervon poika,/ sikisukka äijön lapsi,/ pään on peltohon sysäsi,/ perän painoi kankahasen,/ kären käänti rintahansa,/ itse iskihe kärelle. Siihen surmansa sukesi,/ kuolemansa kohtaeli.”¹⁷⁴

Niin päättyi tarina Kullervon, sinisukka äijön lapsen. Eipä ihme ole, että Kullervo Kalervon pojasta tuli rikosten tekijä, suurten surujen suunnittelija, kohtalon kovan kokija, surman yksinäisen suorittaja. ”Poika kaltoin kasvatettu päätyi suureksi pahaksi, hirmutöiden hankkijaksi, syntymästä saakka tämä oli tähtiin kirjoitettu. Lapsiraasu rikkinäinen, sirpaleinen sielultansa oli pahemmin kuin kukaan päällä maan tai muuallakaan. Kauhuhu oli kumppaninsa, häijy koko kotiväki. - - Sysittynä, syrjittynä vinoon taipui ihmistäimi, mieli mustui, järki järkkyy, paise piilossa paheni.”¹⁷⁵ Oli syynä hirmutöiden, lapsuus, nuoruus kamala, äidin rakkaus puuttuva.

¹⁷³ Lönnrot 1984. 36:307–315. , 255

¹⁷⁴ Lönnrot 1984, 36:335–342, s. 255–256

¹⁷⁵ Larsson 2010, s. 45–47

11.2. Vuoden 1734 rikoskaari

11.2.1. Itsensä-surmaajasta

Rikoskaari 13 luku itsensä-surmaajasta 1 § *Jos joku surmaa tahi menettää itsensä, saapi se, joka ruumiin tapaa, edesvastauksetta sen korjata ja panna syrjään. Jos tuomari sitten katsoo hänen tahallansa menettäneen itsensä, niin viekään mestaaja sellaisen itsensä-surmaajan metsään ja kaivakoon maahan. jos sen havaitaan tapahtuneen heikkopäisyydestä, vimmastä tahi muusta sellaisesta tuskasta, niin saavat muut häntä pidellä ja hänet haudata.*

3 § *Jos joku tavataan kuolleena eikä kukaan tied’, miten hän on kuollut, niin hän on kunniallisesti haudattava. Jos hän on viettänyt jumalatonta elämää, pantakoon syrjään hautausmaahan.*

Keskisarjan kirjan mukaan itsemurhat olivat hyvin harvinaisia 1700-luvulla. Yksi selittävä käytännön seikka oli se, ettei löytynyt tuskattomia myrkkyjä eikä käteenkäypiä tuliaseita, mutta enimmäkseen elämänhalu johtui maailmankuvasta. Kaiken kaikkiaan itsemurhaa pidettiin hengellisesti pahana: ruumista ei saanut haudata siunatulle maalle ja ruumis joutui väistämättä helvettiin.¹⁷⁶

Kammoksuttuja itsemurhia korvasivat niin sanotut suisidaalimurhat. Itsemurhaaja joutui helvettiin, mutta taivaan portti saattoi aueta teloitetulle, jos hän katui rikoksiaan kuoleman edellä. Näin elämänsä väsyneet ihmiset tekivät itsemurhien sijaan murhia mestauksen toivossa. Teloitusseremonioiden tarkoituksena oli olla pelote ja varoitus muille rikoksiin ryhtyville. Tämä ei aina kuitenkaan onnistunut. Teloitettava sai papilta täyden sielunhoidon ja hänet kuljetettiin väen joukkoon juhlavasti hyvissä vaatteissa ja kenties ensimmäistä kertaa eläessään henkilö oli huomion keskipisteenä. Tokihan ihmiset mieluummin kuolivat näin kuin yksin hirressä tai kosken kuohuissa. Suisidaalimurhat yleistyivätkin 1700-luvulla hälyttävästi. Tämän takia teloitusseremoniaa riisuttiin koruttomammaksi ja suisidaalimurhaajat ruoskittiin ja häpäistiin ennen kuolemaa.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Keskisarja 2011, s.230–231

¹⁷⁷ Keskisarja 2011, s. 232–233

11.2.2. Tuomio

Joku metsässä kulkeva varmaan löytäisi Kulleron ruumiin ja miekan hänen vierestään. Jos tuomari katsoisi Kullervon itsensä surmanneen, haudattaisiin hänet metsään syrjään. Rikoskaaren 13 luvun ensimmäisessä pykälässä kuitenkin todetaan, *jos itsemurhan havaitaan tapahtuneen heikkopäisyydestä, vimmastä tahi muusta sellaisesta tuskasta, niin saavat muut häntä pidellä ja hänet haudata*. Kullervo päättyy itsemurhaan tekojensa takia. Hän makaa siskonsa eikä tämän jälkeen saa mielen rauhaa. Matkalla Untamon kylään kuule hän viestejä kotoaan: loputkin perheestä nukkui pois. Hän suorittaa kostonsa ja matkaa takaisin kotiin. Voisi tulkita, että Kullervon itsemurha tapahtuu vimmastä ja tuskasta, jolloin muut saavat häntä pidellä ja hänet haudata. Kullervolla ei kuitenkaan ole tällaisia muita. Muu perhe on kuollut, hän on tappanut emäntänsä ja ”kasvattikotinsa” jäsenet.

Saman luvun kolmannen pykälän mukaan, jos kukaan ei tiedä, miten henkilö on kuollut, on hänet kunniallisesti haudattava. Jos taas on elänyt jumalatonta elämää, haudataan ruumis hautuumaan syrjään. Kullervolla olisi siis mahdollisuus päästä kunniakkaasti hautaan, mutta hänen tekonsa ovat varmasti kiirineet ihmisten tietoisuuteen ja hänen julmuutensa tunnetaan, jolloin hänet laitettaisiin hautuumaan syrjään. Uskon kuitenkin tuomarin toteavan, että Kullervo itse itsensä surmasi, koska miekka makasi vierellään ja hän oli yksin metsässä, turmellulla paikalla. Mielestäni Kullervo haudattaisiin metsään syrjään, jos hänen ruumiinsa joku tapaisi ja vaikkei kukaan Kullervoa löytäisi, olisi hänen viimeinen leposijansa silti metsässä.

11.3. Vuoden 1889 rikoslaki

Itsemurhaa on Suomen oikeuden mukaan pidettävä oikeudenvastaisena, mutta rankaisematta jäävänä tekona. Sen sijaan, miten suhtaudutaan yllytykseen ja avunantoon itsemurhaan, on ristiriitaisempi. Jos yllytyksestä tai avunannosta rangaistaan, rangaistaan tekijää osallisuudesta murhaan tahi tappoon ja näin ankarammin kuin sellaista, joka tappaa toisen tämän vakaasta pyynnöstä. Serlachiuksen mielestä täten kenties tulisi käsitellä osallisuutta itsemurhaan itsenäisenä rikoksena, eikä niinkään

itsemurhan liitännäisrikoksena.¹⁷⁸ Forsman on selittänyt muistiinpanoissaan, miksei itsemurhaa tai sen yritystä enää Suomen rikoslaissa säädetä rangaistavaksi, mutta myös hän pohtii avunantoa itsemurhaan. Hän huomauttaa, että jos rikoksentekijän teko ei ole rangaistavaa, ei myöskään avunantajan teko voi olla rangaistavaa. Eri asia on, että esimerkiksi alle 15-vuotias on rangaistusvastuusta vapaa, kun taas hänet tekoon yllyttänyt 18-vuotias on rangaistavissa yllytyksestä.¹⁷⁹

Vuoden 1734 rikoskaari sisälsi luvun itsensä-surmaajasta, missä säädeltiin muun muassa itsemurhan yrityksestä ja itsemurhaan syylistyneen ruumiin kohtelusta. Rikoskaaren mukaan itsemurhan yrityksestä rangaistiin vesi- ja leipävankeudella, raipoilla tahi vitsoilla, asianhaaran mukaan. Itsemurhan suorittanut haudattiin erilleen muista, metsän syrjään. Vuoden 1889 rikoslain mukaan ajatus itsemurhan tai sen yrittämisen rankaisemisesta oli vastoin ”aikansa oikeuskäsitystä”. Ei löydetty enää perusteluja sille, että itsemurhaa yrittänyttä henkilöä rangaistaan piiskalla ja näin annetaan hänelle parempi elämänhalu. Myöskään vuoden 1734 lain mukainen häpeällinen hautaaminen ei enää 1800-luvun loppupuolella sopinut vallitsevaan oikeuskäsitykseen, vaikka sitä aikanaan olikin puolustettu.¹⁸⁰

Perusteluna sille, ettei itsemurha tai oikeammin sanottuna, sen yritystä, enää vuoden 1889 laissa ollut säädetty rangaistavaksi on se, ettei ihmisen voida katsoa olevan oikeudellisessa vastuussa itselleen tehdyistä teoista. Ei voida puhua ihmisten velvollisuudesta elää. Itsemurhan rankaisemattomuus on itsestään selvää, jos ajatellaan, että rangaistus rikoksesta on rikollisen halun poistamista ihmisestä ja kun henkilö on kuollut, ei tätä halua enää ole olemassa eikä näin tarvita minkään mielen rankaisemista ja yhteiskuntaan sopeuttamista. Sen sijaan voidaan pohtia itsemurhan yrityksen rangaistavuutta. Moderneissa laeissa ei enää tätäkään säädetty rangaistavaksi. Tämän puolesta puhuvina seikkoina oli muun muassa se, että on ajattelematonta rangaista tällaista henkilöä, joka pikemminkin kaipaisi lohdutusta ja opastusta. Täten oli itsestään selvää, ettei Suomen rikoslaki säättänyt itsemurhan yritystä rangaistavaksi tai kohdellut itsemurhan tehneitä häpeällisesti vuoden 1889 rikoslaissa.¹⁸¹

¹⁷⁸ Serlachius 1912, s. 9–10

¹⁷⁹ Forsman 1900, s. 107

¹⁸⁰ Forsman 1900, s. 106

¹⁸¹ Forsman 1900, s. 106–107

11.4. Rikoslaki vuonna 2013

Itsemurhan rangaistavuudella on merkitystä yritys- ja osallisuusvastuun kannalta. Toisen itsemurhaa edistänyt tai päätöstä tukenut voitaisiin asettaa vastuuseen avunannosta tai yllytyksestä. Itsemurhan kriminalisoinnilla myös itsemurhaa yrittänyt voitaisiin saattaa vastuuseen yrityssäännösten nojalla. Useimmissa oikeusjärjestelmissä itsemurha ja sen yritys on jätetty kriminalisoimatta, sen sijaan osallisuus itsemurhaan on saatettu säätää rangaistavaksi. Suomen laki ei rankaise itsemurhan yrityksestä tai osallisuudesta. Jos osallisuus olisi kriminalisoitu, hankaloittaisi ja pitkittäisi se poliisin työtä huomattavasti. Poliisin tulisi kuulustella kuolleen omaiset ja lähipiiri mahdollisten osallisten ja heidän osuutensa selvittämiseksi, ja tulokset olisivat todennäköisesti varsin laihat. Sen sijaan toisella tavalla voidaan suhtautua itsemurhan estämiseen. Jos jollain on erityinen vastuu estää seuraus, voi tuottamusvastuu seurata laiminlyöntisääntöjen mukaan. Voidaan myös pohtia sivullisen oikeutta estämiseen pakkokeino-oikeuden nojalla.¹⁸²

Vaikka itsemurhien määrä Suomessa on vähentynyt, päättyy joka vuosi yli sadan nuoren elämä omaehtoiseen kuolemaan. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisnuoret ovatkin maailman itsetuhoisimpia. Viimeisimpien tilastojen mukaan suomalaiset nuoret miehet tekevät maailman viidenneksi eniten itsemurhia. Nuorten naisten tilanne on vielä huolestuttavampi: suomalaiset ovat tilastoissa toisena.¹⁸³

Suurin piikki itsemurhissa koettiin vuonna 1990, jolloin 1512 miestä ja naista päätyi omaehtoiseen kuolemaan. Näistä lähes 14 % oli lapsia ja nuoria. Nuorten itsemurhat ovat vuosittain noin 10 % koko väestön itsemurhista. Suomalaisen itsemurhan erityispiirre on, että meillä nuoret päätyvät itsemurhaan yhtä todennäköisesti kuin aikuiset, kun vastaavasti useimmissa maissa aikuisväestön itsemurhat ovat yleisempiä kuin nuorten. Miehet tekevät itsemurhan huomattavasti useammin kuin naiset. Naiset taas yrittävät itsemurhaa useammin. Nuorten miesten itsemurhat ovat vähentyneet vuosien 1986–2005 aikana, kun taas nuorten naisten itsemurhat ovat hieman lisääntyneet. Itsemurhiin kuolee vuosittain kolme kertaa enemmän ihmisiä kuin liikenneonnettomuuksissa.¹⁸⁴

¹⁸² Lappi-Seppälä ym. 2009, s. 469

¹⁸³ Uusitalo 2007, s. 5

¹⁸⁴ Uusitalo 2007, s. 6-9

12. Lopuksi

Olen eri aikojen rikoslain pykälää tulkiten pohtinut, miten Kullervo ja Untamo olisi mahdollisesti tuomittu eri aikoina heidän teoistaan. Tutkielmastani voi huomata, kuinka maailma on muuttunut muutaman sadan vuoden aikana. Vuoden 1734 laki oli varsin raaka. Kullervon teot ovat niin vakavia, että hän olisi menettänyt henkensä jokaisesta joutuessaan käräjille. Itsemurhan takia hänen ruumiinsa olisi haudattu metsän syrjään. Untamon teot ovat vakavia ja paheksuttavia, mutta vuoden 1734 laki ei näitä tekoja rangaissut, jolloin Untamo olisi päässyt kuin koira veräjältä.

Alkuperäisen vuoden 1889 rikoslain ja vuonna 2013 voimassa olevan rikoslain säännökset ja rangaistukset ovat lähellä toisiaan. Vaikka kieli on muuttunut ja pykälät ovat selkeytyneet, on niiden ydin lähestulkoon sama. Esimerkiksi vuoden 1889 laki sääteli murhan ”surmaamisen aikomuksessa, vakain tuumin” tehdyksi teoksi. Nykyinen lakimme lähtee samoilta linjoilta, mutta on lisännyt erilaisia tunnusmerkistöä täyttäviä tekemuotoja sekä vaatii kokonaistörkeyttä. Kuitenkin edelleen annetaan merkitystä niin sanotusti vakaasti harkiten ja pikaistuksissa tehdyille teoille ja tämä on erona tapon ja murhan välillä, aivan kuten alkuperäisten vuoden 1889 rikoslain säännösten mukaan.

Murhan yrityksen ja alaikäisen tekemän murhan rangaistusasteikko on sama vuoden 1889 rikoslain ja vuonna 2013 voimassa olevan rikoslain mukaan. Kansalaisluottamusta ei kuitenkaan enää nykypäivänä menetetä. Vuoden 1889 laki puhui ihmisryöstöstä ja lapsenryöstöstä. Pykälät olivat varsin vaikealukuiset ja sekavat. Nykyään samaa asiaa säätelee kansainväliset ihmiskauppaa koskevat säännökset. Rangaistusasteikot ovat kuitenkin varsin lähellä toisiaan, oli kyseessä sitten vuoden 1889 laki tai nykypäivän kansainväliset säännökset. Vuonna 1889 rangaistusasteikko ihmisryöstöstä oli neljästä kahteentoista vuotta kuritushuonetta, lapsenryöstöstä vankeutta vähintään kuusi kuukautta tai kuritushuonerangaistusta neljäksi vuodeksi. Lapsenryöstön törkeämmän muodon rangaistusasteikko oli kahdesta kahdeksaan vuotta kuritushuonetta. Vuoden 1889 lain mukaan teosta menetti myös kansalaisluottamuksen. Vuonna 2013 voimassa olevan rikoslain mukaan ihmiskaupasta rangaistus on neljästä kuukaudesta kuuteen vuoteen vankeutta ja törkeästä muodosta kahdesta kymmeneen vuotta vankeutta. Rangaistusasteikoissa on siis paljon samaa, vaikka vuosia on kulunut monta ja rikos on säännelty kansainvälisin sopimuksin.

Insestin rangaistavuus on muuttunut siten, että vuoden 1889 laissa ja nykypäivänä teolta vaaditaan tahallisuutta, mitä Kullervon teko ei täyttänyt. Vuoden 1734 rikoskaassa teon tahallisuudesta ei puhuttu, mutta teon toteennäyttäminen käräjillä oli haastava tehtävä, mutta kun tähän kyettiin, oli syyllisten kohtalo kova. Toteen näytettyyn sukurutsaukseen syyllistyneet tuomittiin armotta mestattavaksi. Teko koettiin niin syntiseksi, että se jo uskonnon kannalta oli rangaistavaa ja koska uskonnolla oli suuri vaikutus ihmisten arkeen ja maailmankuvan rakentamiseen, oli teko myös juridisesti kuolemalla rangaistava. Teon tahallisuudesta ei puhuta mitään. Rikoskaari tunsikin kyllä esimerkiksi 29 luvun mukaisen surman ja kuoleman, joka tapahtui enemmän tapaturmasta kuin toisen tuottamuksesta, jolloin tahallisuus nähtiin osaksi rikollisia tekoja. Huoruuden, luvattoman sekaannuksen ja sukurutsauksen säännökset olivat varsin monimutkaisia ja varsinkin sukurutsauksen kielletyt polvet olivat varsin pitkälle vietyjä, jolloin tavallinen tallaaja ei edes välttämättä tiennyt mikä kaikki oli lain mukaan kiellettyä. Tavallinen kansa ei välttämättä nähnyt paheksuttavana, että mies nai sukulaisensa lesken, vaikka laki näin asian kokikin. Kaiken kaikkiaan inesti-sääntelyn taustalla on aina ollut perheen ja yhteiskunnan suojeleminen niin sanotulta pahalta vereltä ja myös seuraavien sukupolvien elinvoimaisuus. Vaikka vuonna 1734 uskonnolla oli suuri vaikutus säädettyyn lakiin, tiedostettiin jo silloin sukurutsauksen vaikutukset yhteiskunnalle.

Kansanmurha – termin tunnistaa vasta nykypäivän lakimme. Sekin on kansainvälisten sopimusten perua ja näin tullut osaksi oikeuttamme. Vaikkei varsinaisia säännöksiä kansanmurhasta tai joukkotuhonnasta aikaisemmin ollutkaan, voidaan mielestäni aina käyttää murhan säännöksiä ja koska murhia on useampia, puoltavat ne ankaramman rangaistuksen käyttämistä. Itsemurhaa ei enää vuoden 1889 laki rangaissut. Vuoden 1734 rikoskaari enemmänkin häpäisi itsemurhan tehneen ruumiin. Itsemurhaa pidettiin pahempina kuin teloittamista, jossa tekijä sai papilta täydellisin sieluhoidon ja tunnustamalla tekonsa saattoi päästä taivaan porteille.

Myös rangaistusasteikon mittaamiseen vaikuttavien tekijöiden vertailulla saadaan kuvaa rikosoikeutemme kehityksestä. Vuoden 1734 rikoskaassa ei ollut yleisiä oppeja koskevaa osaa, mutta laki kuitenkin huomio alaikäisen tekemän henkirikoksen. Vuoden 1889 ja nykypäivän lain säännökset ovat varsin samankaltaisia. Tunnetaan vastuukäräjä, syyntakeettomuus ja alentunut syyntakeisuus, rikoksen yritys ja nuorille suunnatut omat asteikot. Vaikka esimerkiksi syyntakeettomuuden ja alentuneen syyntakeettomuuden määritelmät, se, kuka katsotaan näihin määritelmiin soveltuvan, on

vuosien aikana muuttunut, on perustana sama ajatus. Alkoholin vaikutuksen alaisena toimimista ei hyväksytty vuonna 1889 syyntakeisuutta alentavana tekijänä eikä sitä hyväksytä nykyäänkään.

Vuoden 1889 rikoslain mukaan kohdeltiin erilailla 7-14-vuotiaita ja 15-17-vuotiaita. Yleinen kasvatuslaitos oli jo olemassa ja alaikäisistä rikoksentekijöistä, 7-14-vuotiaista, huolehdittiin kasvattamalla heitä kasvatuslaitoksessa tavoitteena tehdä heistä kunniallisia kansalaisia. Nuoret, 15-17-vuotiaat, rikoksentekijät saivat osakseen rangaistusasteikon lievennyksen siten, että rangaistus sai olla kolme neljännestä kovimmasta rangaistuksesta rangaistuslajin mukaan ja vähintään pienin määrä, mikä rangaistuslajista sai tuomita. Kuritushuonerangaistuksestakin on omat säädöksensä nuorten rikostentekijöiden kohdalla eikä kuolemanrangaistusta tuomita. Nuoret eivät myöskään menettäneet kansalaisluottamustaan kokonaan, vaan vain määräajaksi. Koska samat säädökset ovat edelleen voimassa, voi ajatella, että vuonna 1889 on oltu edistyksellisiä, kun tuon ajan lakisäännöksiä noudatetaan lähes samanlaisina nykypäivänäkin eikä ole koettu tarpeelliseksi muuttaa niiden perusolemusta, vaikka muuttuva yhteiskunta on tarvinnut omat muotonsa toteuttaakseen lain tarkoitusta, kuten sosiaalihuoltoa.

Serlachiuksen ja Forsmanin mukaan eri lieventämisperusteet huomioitiin ja tällöin tuli sovellettavaksi moninkertainen asteikon alentaminen. Nykyään laki ei säätele kuinka tulee toimia, kun eri lieventämisperusteita on useita. Oikeuskirjallisuudessa ei ole päästy yhtenäisyyteen siitä, kuinka tulisi toimia. Mikään ei estä tuomaria huomioimasta eri lieventämisperusteita rangaistusta määrätessä, mutta nykyään kuitenkin vallitseva mielipide on, että lieventämisperusteet vaikuttavat rangaistusasteikon alentamiseen vain kerran ja jos lieventämisperusteita on useampi, vaikuttavat ne rangaistusasteikon sisällä tuomion pituuteen, mutteivät sovellettavaan rangaistusasteikkoon.

Mielestäni vuoden 1889 laki on ollut todella edistyksellinen tullessaan voimaan. Tai vaikkei laki niinkään, niin oikeuskirjallisuus, etenkin Serlachiuksen mietinnöt. Edelleen vallitsevat samat ajatukset ”lievemmän” lain soveltamisesta, rikoslain yleis- ja erityisestävyydestä ja siitä, että rikoslain tulee säätää yhteiskunnan vallitsevasta oikeustajunnasta ja seurata kansan mielipiteen kehitystä. Mielestäni kaikkien uusien ja vanhojenkin oikeustieteen alaan itsensä luokittelevien tulisi lukea Serlachiuksen Suomen rikosoikeuden oppikirja vuodelta 1912. Se on valaiseva ja avaava teos. Itsekin kuvittelin, että monet vallitsevat periaatteet rikosoikeudessamme, joita ei ole kirjattu

lakiin ovat suhteellisen uusia ideoita, mutta ne tunnettiin jo 1800-luvun lopun Suomessa. Eikä lakimme olekaan juuri lain yleiseltä osalta paljoa muuttunut, vaan enemminkin rangaistukset ja rikokset muuttuvat maailman kehittyessä, mutta oikeusperiaatteet pysyvät ja yllättävää mielestäni on, että ne sopivat aina vaan vallitsevaan oikeustajuntaan.

Mieleni minun teki, aivoni ajatteli, lähteä laulamahan, sanani sanelemahan, kertomahan tarinaa Kullervo Kalervon pojan ja rikoksista Kalevalan kankahilla. Nyt on mielen työ tehty, aivot ajatelleet, sanat saneltu, tarina kerrottu. On aika uusien urien, uusien polkujen, aika toisten runojen ja tarinoiden.